

Múzejná dokumentácia X. Všesokolského sletu a obrany republiky

Elena Kurincová
Mestské múzeum, Bratislava

V jubilejnom roku 20. výročia trvania Československa prechádzala republika zložitejším obdobím ako pri oslavách 10. výročia. Život v českej a slovenskej spoločnosti sa niesol v znamení branných a kultúrnych akcií, ktoré burcovali verejnú mienku, usilovali sa demonštrovať odhodlanie občanov brániť vlasť pred fašistickou agresiou. Nebezpečenstvo ohrozenia republiky pritvrdila aj čiastočná májová mobilizácia 1938. V zbierkových fondoch múzeí sa nachádza viacero predmetov, dokumentujúcich toto obdobie, v historiografii označované ako Obrana republiky. Ide o súbor predmetov plagátov, letákov, odznakov, pohľadníc, pamätných šatiek, upomienkových predmetov, výtvarných diel apod., zachovaných z jednotlivých politických, kultúrnych a športových podujatí, akcentujúcich prvok obrany republiky. Napriek torzovitému zachovaniu je ich výpovedná hodnota, založená predovšetkým na ich výrazných ikonografických vlastnostiach, vďačným podnetom k ich múzejnej prezentácii.¹

Výskum múzejnej dokumentácie témy Obrana republiky sa realizoval v SNM-Historickom múzeu (ďalej SNM-HM) a v Mestskom múzeu v Bratislave (ďalej MM). V prvej etape sa zamerlal hlavne na fakt, do akej miery našla táto téma odraz v symbolike X. Všesokolského sletu, ktorý sa všeobecne pokladá za najväčšiu brannú akciu v roku 1938. Záver práce obsahuje Zoznam zbierkových

predmetov múzejnej dokumentácie X. Všesokolského sletu zo zbierok Mestského múzea, použitých pri analýze.

Československá obec sokolská (ďalej ČOS) sa v demokratických pomeroch republiky v 20. – 30. rokoch vypracovala na najmasovejšiu telovýchovnú a brannú organizáciu. Podobne, ako ostatné polovojenské, vojenské, stavovské a telovýchovné organizácie proklamovala politickú neutralitu, ale jednoznačne inklinovala k stranám povestnej vládnej pätky, predovšetkým k národným socialistom, kam väčšina členstva priamo patrila.²

Všesokolské slety ČOS predstavovali vrchol propagácie sokolskej myšlienky. Predovšetkým o povojnových zletoch (VII.–1920, VIII.–1926, IX.–1932), opierajúc sa najmä o počty zúčastnených z domova i zahraničia, údaje o ich organizačnom zabezpečení, skladbe programu a veľkolepej scénickej výprave možno hovoriť ako o akciách marketingovo dokonalo pripravených. Každý sokolský zlet sprevádzala bohatá výbava propagačnými materiálmi ako sú pohľadnice, plagáty, letáky, diplomy, trofeje, suveníry, známky apod., pri ktorých organizátori spolupracovali často s renomovanými umelcami tých čias (napr. J. Ženíšek, M. Aleš, A. Mucha, M. Švabinský, A. Kalvoda apod.). V súčasnosti, popri uniformách predstavujú podstatnú časť zbierok, spojených s múzejnou

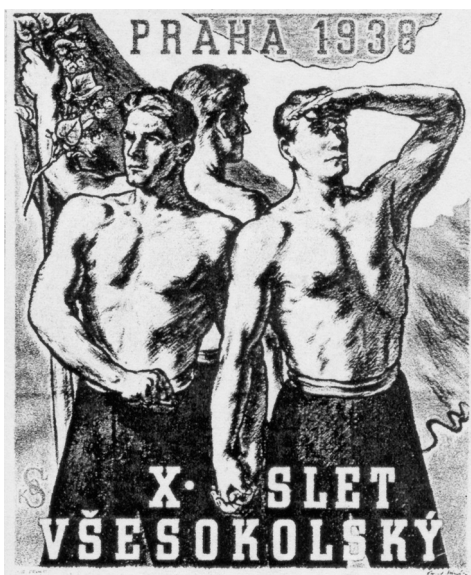

Obr. 1 Plagát Martina Benku pozývajúci na X. všesokolský slet

dokumentáciou ČOS. X. Všesokolský slet sa uskutočnil v dňoch 2.–6. júla v Prahe na Masarykovom štadióne na Strahove a pôvodne sa pripravoval ako hlavná akcia osláv 20. výročia vzniku republiky a vyvinul sa na manifestáciu vôle brániť ju. V príspevku sa pokúsime tému jubilea a jeho premenu na obranu republiky dešifrovať v symbolike relatívne malej skupiny predmetov, zachovaných v SNM-HM a MM (pozri *Zoznam zbierkových predmetov...* a odkazy).

Impozantne pripravený zlet sa začal už na 19. výročie vzniku republiky 26.–28. októbra 1937 tzv. rozostavným štafetovým behom, ktorý pokrýval celú republiku.³ Zletové posolstvo národu sa nieslo v duchu hesla Bránime hranice našej republiky a prezentovalo jediný cieľ... „pri 20. výročí Československej republiky ukázať svetlu náš štát vyspelý, silný, zdravý a schopný obetovať pre obranu svojej slobody všetko“. Ťažká doba tak vtlačila rozostavnému behu symbolický význam. Jednotlivé štafety vztýčením štátnej vlajky na hraniciach demonštrovali odhodlanosť a pripravenosť ČOS brániť Československo.

V prvom polroku 1938 sa konala šnúra športových podujatí, (ale nielen tých: konali sa aj súťaže sokolských

Obr. 2 Plagát X. Vsesokolského sletu, autor Karel Minář

speváckych a divadelných súborov), predstavujúcich predohru zletu – 5.–13. februára Zimné sletové dny vo Vysokých Tatrách, 4.–5. júna cvičenie žiakov pražských základných škôl, 9.–12. júna prebehli IV. Stredoškolské hry, 18.–20. júna I. Sokolský slet žiakov, 12. júna – 7. júla

v Průmyslovom paláci, v Pavilóne mesta Prahy a v Poľnohospodárskom pavilóne na starom výstavisku v Kráľovskej obore bola otvorená Sletová výstava, 25.–29. júna Slet dorastencov, 30. júna – 1. júla XI. Závod Medzinárodnej telocvičnej federácie. Súčasťou pred zletovej prípravy bol aj Deň brannosti 16. júna 1938.⁴

Propagačná stratégia zletu bola precízne pripravená. Na jej naplnení sa podieľali Propagačné sletové oddelenie a Umelecký odbor sletový (pracovať začali už v lete roku 1936). Na komunikáciu s domácim prostredím a so zahraničím sa využívali všetky dostupné médiá (rozhlas, film, tlač).⁵ Skladala sa z troch častí: propagácie pozývania na zlet v duchu hesla „Horsá na slet“⁶, propagácie sprievodných

podujatí a samotného zletu. Výber návrhov propagačných materiálov (plagáty, odznaky, pohľadnice, brožúry, letáky, známky, suveníry, nálepky, súťažné trofeje, pamätne diplomy a medaily, apod.) sa konal verejnou súťažou.⁷

V zbierkach SNM-HM sa podarilo identifikovať zo sprievodných podujatí odznak Zimných sletových hier vo Vysokých Tatrách (ev. č. H 11 843), podľa návrhu sochárov Jaroslava Kullháňka a O. Eckerta a odznak XI. Závodov Medzinárodnej telocvičnej federácie (ev. č. H 11 836).

Centrálny zletový program sa začal 2. júla. Hlavné cvičenia sa uskutočnili 3. – 5. júla. Epilóg predstavoval 6. júla zletový sprievod (zúčastnilo sa na ňom vyše 73 418 osôb) ako sviatok „Národa. Pravdy. Sokolstva. Prahy. Bratstva a Demokracie“ a manifestačné vystúpenie vojakov Československej armády a štátov Malej dohody.⁸

Z masovej propagácie hlavnej zletovej akcie⁹ sa v zbierkach SNM-HM a MM nachádzajú len plagát, odznak a nálepky. Plagát podľa návrhu Karla Minářa predstavuje troch borcov chrániacich vlajku republiky (obr. 2 v zbierkach SNM-HM) a účastnícke odznaky (pozri Zoznam č.1–2 a v SNM-HM ev. č. H 11 842) od Miroslava Kužela (obr. 3). Na zletové nálepky bolo podľa výberu Vojtecha Mináříka použitých deväť obrazov z predchádzajúcich zletov a na desiaty sa použila Alešova kresba bohatera. V zbierke MM sa nachádza len prvých päť (Zoznam č.10–14). V zbierkových fondoch SNM-HM sa nachádzajú ešte dva typy odznakov, viažuce sa k X. zletu (ev. č. H 42 711-12) s motívom sokola s rozotiahnutými krídlami, chrániaceho dve mláďatá. Pre neuviedenie bližších identifikačných údajov a z dostupnej literatúry nemožno ich priradiť k zodpovedajúcej akcii.

Z hľadiska témy Obrany republiky sú pozoruhodné pohľadnice veno-

vané 20. výročiu samostatnosti Československej republiky (Zoznam č. 3–8, obr. 4–5) a pamätná šatka X. zletu. Autorom grafickej podoby pohľadníc bol Oto Ušák, známy vtedajší maliar a ilustrátor, tvorca reklám a plagátov pre vydavateľstvo Orbis. Autor celého ideového zámeru nie je známy. Pohľadnice stváňujú posolstvo základných hodnôt, ktoré v čase vonkajšieho a vnútorného ohrozenia republiky reprezentovala ČOS. V súvislosti s účasťou jej členov v domácom a zahraničnom odboji si zobrazovaním Československej armády, legionárov a sokolov v jednom šiku pripomenula pripravenosť k obrane štátu. Československú tradíciu okrem zakladateľov štátnosti T. G. Masaryka, M. R. Štefánika, E. Beneša reprezentujú aj geografické symboly Praha, Bratislava, Brno, Košice a Taty. Štvrtá a piata pohľadnica v synkretickej podobe zachytávajú viaceré symboly českej národnej identity (osobnosti ako napr. Karel IV., Ján Hus, J. A. Komenský, ale aj zemské symboly), ktoré sa pretransformovali do základných ideových hodnôt štátu aj po roku 1918. ČOS vnímala československú štátnosť hlavne ako českú. V spodnej časti piatej pohľadnice je zobrazený letohrádok Hviezda pri Prahe v popredí s ležiacim rytierom v odevu Tridsaťročnej vojny, pokrytým červenou zástavou s levom, majúci pripomenúť hrozbu doby temna, tristoročnej poroby a germanizácie po bitke na Bielej hore. Jej aktuálnosť v roku 1938 nebolo treba vysvetľovať. Posledná pohľadnica má už jednoznačne obranársky charakter. Vzpriamená centrálna postava sokola s gestom objatia republiky symbolizuje jej obranu. Vo výreze je mapa Československej republiky s fotografickými pohľadmi na mestá Prahu, Brno, Bratislavu, Trenčiansky hrad a neidentifikovanú pevnosť na východnom Slovensku, prípadne Podkarpatskej Rusi.

Mapa republiky sa objavuje ako

Obr. 3 Odznak X. Vsesokolského sletu, autor Miroslav Kužel

Obr. 4 Pohľadnica venovaná 20. výročiu samostatnosti republiky

základný motív aj na pamätnej šatke X. zletu (Zoznam č. 9 a obr. 5) ako súčasť propagandy v intenciách obhajoby samostatnosti a celistvosti štátu. Mapa republiky a štátne symboly znak, zástava, prípadne trikolóra sú základným grafickým prvkom pri zobrazovaní v súvislosti s oslavami 20. jubilea. Potvrdzujú známu pravdu, že v období ohrozenia sa proces identifikácie so štátnymi a národnými symbolmi zintenzívňuje.¹⁰ Samostatnú analýzu z hľadiska obrany republiky by si zaslúžila aj skladba programu cvičencov (napr. 4. júla prostné mužov po názvom Prísaha republiky), čo je však už námet na samostatné spracovanie témy. Okrajovo však chcem upozorniť aj na ďalší motív, objavujúci sa v symbolike X. zletu, a to motív červeného srdiečka. Základná zletová scéna na Strahove od Jána Malíka bola pôvodne koncipovaná ako úvod k oslavám 20. výročia republiky. Nad scénou s heslom Budovať a brániť a s malým znakom Československa sa vznášalo červené srdce. Rovnako sa stalo symbolom na predmetoch, ktoré pripravil sociálny odbor ČOS (vázy, popolníky, soľníčky, svietniky, zo slovenskej keramiky a ľudového priemyslu z Podkarpatskej Rusi). Rozširovali a propagovali sa ešte dlho aj po zlete na sociálnu výpomoc ľuďom v zmenených podmienkach republiky po septembri 1938.¹¹ V zbierkach SNM-HM a MM sa zbierkové pred-

mety tohto typu žiaľ nenachádzajú.

Sokol ako organizácia, ktorej členovia sa podieľali na vytvorení ozbrojených zložiek nového štátu už v roku 1918, mal počas celého trvania Československej republiky dôveru štátnej výkonnej moci, ale aj armády a širokých mas, dával aj v roku 1938 najavo, že je ochotný slobodu a nezávislosť republiky brániť. Propagácia X. zletu predstavovala dominantnú zložku tejto dobre mienenej idey.

Zoznam zbierkových predmetov múzejnej dokumentácie X. Vsesokolského sletu

1.–2. Odznaky X. Vsesokolského sletu

Popis: ústredná postava sokola s rozťahnutými krídlami stojí na stupňoch víťazov, v pozadí päť pilierov usporiadaných stupňovito, najvyšší centrálne v smere hlavy sokola. Na stupňoch nápis: X./VŠESOKOLSKÝ /SLET V PRAZE 1938. Na bočných stupňoch: 1912/1926/1932/1920. Nápis na pilieroch: 1882/1895/1907 /1901/1891.

Ev. č.: K-2 278/4, K-3 123, K-2 278/13, K-6 465

Kov žltej/bielej farby, razený (Mincovna Kremnica) autor Miroslav Kužel, 1938, kombinovaný s textilnou stužkou v podobe zástavy Československej republiky.

Rozmery odznaku: 3,5 x 3,7 cm

Rozmery zástavy: 4 x 3 cm

3.–8. Pohľadnice 20. výročie Československej republiky 1918–1938

Popisy averzov:

3. V hornej nebeskej časti v oblakoch s lúčmi slnka poprsie prezidenta T. G. Masaryka s gestom pozdravu, pri ňom Zámok v Lánoch. V dolnej pozemskej časti trojica sokolov s prezidentskou štandardou. Obidve časti delí heslo: PRAVDA VÍŤEZÍ!

4. V hornej nebeskej časti vo vavrínovom venci s československou trikolórou portrét M. R. Štefánika s rokmi 1918 a 1938. V nebeskej časti sprevádza Štefánika lietadlo. V dolnej pozemskej časti pohľad na Bratislavu s hradom, mohyla na Bradle a slovenský znak.

5. V hornej časti vo vavrínových venciach s československou trikolórou T. G. Masaryk a E. Beneš, nápis: Pravda víťezí a fotografické výrezy miest Brno, Praha, Košice. V dolnej nápis: 20 let republiky Československé, fotografický pohľad na Bratislavu a scenériu Vysokých Tatier, vľavo trojica legionárov, vpravo trojica príslušníkov čs. armády.

6. Centrálne umiestnený fotografický pohľad na Prahu od Týnskeho chrámu v lipovom venci s erbom Českého kráľovstva, v hornej nebeskej časti Karol IV. a J. Žižka a pohľad na Karlštejn a Tábor. V dolnej časti vľavo letohrádok Hvězda s rytierom v odeve z tridsaťročnej vojny, ktorý je pokrytý zástavou s levom, na pravej strane trojica legionárov (taliansky, francúzsky, ruský) a nápis: 1918 1938.

7. V hornej časti na lipovom pozadí podobizne: Sv. Václav, J. Hus, J. A. Komenský a T. G. Masaryk. V spodnej časti fotografický výrez – pohľad na Hradčany od Karlovho mosta, vľavo skupina sokolov so zástavami a vročenie 1918–1938. Nápis medzi hornou a dolnou časťou: 20 LET REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ.

8. Vzpriamená centrálna postava sokola stojí a rukami objíma mapu republiky, v ktorej sa nachádzajú fo-

tografické pohľady na Prahu, Brno, Bratislavu, Trenčín a neurčenú pevnosť na východnom Slovensku, prípadne na Podkarpatskej Rusi. Vpravo hore lipová ratolesť a roky 1918-1938. Pri nohách sokola stoja traja legionári a v pozadí vpravo vojaci čs. armády. Nápis vľavo dolu: 20 let Republiky Česko-Slovenské

Nápis na reverze:

O. Ušák pinxit / 20. výročí samostatnosti Československé republiky 1918-1938/ I.-VI.

Ev. č.: K-4 753 – K – 4 757

Papier, farebná tlač, autor O. Ušák, Praha 1938

Rozmery: 10 x 14 cm

Obr. 5 Pamät-ná šatka X. Vsesokolského sletu

9. Šatka pamät-ná

Popis: Centrálné umiestnená mapa Československej republiky (deliaca nápis na dve časti) s vyznačenými historickými krajinami Čiech, Moravy, Slovenska a Podkarpatskej Rusi.

Rámovanie šatky trikolórou. V rohoch a na ramenách šatky znaky (zľava doprava) Moravy, Čiech, Sliezka, Sokola, Podkarpatskej Rusi, stredný znak Československa, Slovenska a Sokola.

Nápis: ZDAR X. VŠESOKOLSKÉMU SLETU / SOKOLSKÁ VÝCHOVA ZÍSKALA / NÁM SAMOSTATNOST, // SOKOLSKÁ VÝCHOVA NÁM JI UDRŽÍ. / PRAVDA VÍTEŽÍ
Ev. č.: K-10 552

Umelý hodváb, základná farba šedi-vá.

Rozmery: 37 x 35 cm

10.-14. Nálepky

Popis: Vyobrazenia I.-V. zletu 1882-1907 podľa litografie Adolfa Lieb-schera a podľa fotografií

Nápis: X. VŠESOKOLSKÝ SLET V PRAZE 1938

Autor výberu: Vojtech Minařík

Ev. č.: S- 827/1-5

Papier, tlač, farba červenohnedá

Rozmery: 3 x 4,8 cm

Foto L. Mišurová

POZNÁMKY

¹ Napr. v zbierkach SNM-HM: Plastika muža držiaceho zemeľu s mapou republiky a slovenským nápisom Naša bola – naša je – naša zostane (H 42 757); Pamät-ná šatka vydaná k 20. výročiu republiky s mapou republiky a nápisom Nebáli jsme sa 1000 let nebojme se ani dnes (H 18 184). Osobitný typ predmetov predstavujú zbierky, viažuce sa na Fond republiky. Napríklad v Liptovskom múzeu v Ružomberku sa nachádza pokladnička v tvare srdca s farbami československej zástavy, ktorá slúžila pri zbieraní peňazí na Fond republiky.

² ČAPLOVIČ, M.: *Branné organizácie v Československu 1918-1939 (so zreteľom na Slovensko)*. Bratislava 2001, s. 18; WAIC, M.: *Československá obec sokolská v politickom živote prvej republiky*. Moderní dějiny, 3, 1995, s. 83 a n.

³ Na celej akcii sa zúčastnilo okolo 180 000 ľudí. Dĺžka tratí, ktorú sokolskí bežci, cyklisti a motoristi absolvovali po 10 hlavných a bočných trasách k jednotlivým sokolským jednotám predstavovala okolo 4 185 km. Cez Slovensko prebiehali tri trasy. Pozri UHLÍŘ, J. B.: *X. Vsesokolský slet roku 1938 a podíl sokolstva na zá-pase na obranu republiky*. In: *Historie a vojenství*, 4/1997, s. 47 a n. Niektoré údaje som upravila podľa Pamätník X. Vsesokolského sletu v Praze 1938. Zošit 1-13. Zostavil Procházka Rudolf, Nákladem ČOS Praha 1939. Za láskavé poskytnutie Pamätníka ďakujem Múzeu športu a telovýchovy v Bratislave.)

⁴ Koncom 20. a hlavne začiatkom 30. rokov sa ČOS podieľala na diskusii o príprave zákona o brannej výchove č.184/1937, na základe ktorého mali brannú výchovu mládeže vykonávať aj spolkové telovýchovné organizácie, akou bola aj ČOS.

⁵ Pri propagácii zletu vychádzali z premisy, že je v záujme nielen sokolstva, ale aj celého „československého občianstva a štátu“. Preto popri súkromných firmách ako boli napríklad Škodove závody, firma Baťa, Českomoravská-Kolben-Daněk, Ústřední

svaz čs. průmyslníků, Exportní ústav, Čs. státní aerolinie a mnohé cestovné kancelárie, spolupracovali na nej aj jednotlivé zložky verejnej správy a tri ministerstvá – obchodu, zahraničia a pôšt a telegrafu. (Václav PÁRTL, *O propagaci X. sletu*. In: Pamätník, Zošit 11, s. 279).

⁶ V zbierkach MM a SNM-HM sme nenašli žiadnu pohľadnicu z akcie Hor sa na desiaty slet, Jdem na slet, Vzhůru na slet, ani plagát Martina Benku (obr. 1). ČAPLOVIČ, M.: c. d., s. 172 a časopis Sokol, 64, 1938, s. 3 (Knížnica Múzea športu a telovýchovy v Bratislave).

⁷ ŠTIPL, K.: *Zpráva uměleckého odboru*. In: Pamätník 11-12, s. 280-282.

⁸ Pamätník 9, s. 245

⁹ Plagát vyšiel v dvoch variantoch a v tisícoch nákladoch a v 18 jazykových mutáciách. Propagačný plagát pre zahraničie pripravil Vojtech Minařík, pre zimné zletové hry Cyril Bouda, plagát zletovej výstavy Jaroslav Šváb, plagát pre stredoškolské hry Anton Pospíšil. Ďalej sa rozširovali letáky, brožúry, známky účtenky, lotéria, sklenené odznaky, nálepky, suveníry apod. Niektoré z nich mali finančné ohodnotenie: napríklad účastnícky odznak sa predával po 10 Kč aj pre neúčastníkov a podobne to bolo aj so zletovými nálepkami, účtenkami a vecnou lotériou.

¹⁰ Aj Výstava východu ČSR Košice 16. VII. – 31. VIII. 1938, venovaná rovnako 20. výročiu republiky mala ako základný motív na plagáte mapu.

¹¹ Sokolský věstník, XL, 1938, s. 597.

Museum documentation of the 10th National Sokol Rally and the Defence of the First Czechoslovak Republic

Summary

The article and appended list focuses upon artifacts in the holdings of two Bratislava museums, the History Museum (a branch of the Slovak National Museum) and the Municipal Museum, documenting the 10th national Sokol rally (X. Vsesokolský slet), organized in Prague in 1938. The Sokol, a gymnastic organization founded in 1891 during the Austro-Hungarian Monarchy, played a special role in the interwar First Czechoslovak Republic. An examination of Sokol memorabilia (pins, posters, postcards souvenirs and stickers) reflects the increasing use of patriotic state symbols-especially graphics employing the map of the First Czechoslovak Republic – during efforts to mobilize the country against Nazi aggression on the eve of WWII.

Autorské práva a múzeum*

Lucia Miklasová

Literárna agentúra, Bratislava

Múzeum je špecializovaná právnická osoba alebo špecializovaný organizačný útvar právnickej osoby, ktorý na základe prieskumu a vedeckého výskumu zhromažďuje, vedeckými metódami zhodnocuje a odborne spravuje zbierkové predmety, ktoré prístupňuje verejnosti a využíva vo verejnom záujme. Táto definícia je uvedená v ust. § 2 ods. 4 zákona č. 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty v platnom znení (zákon o múzeách a galériách) – zákona, ktorý upravuje základný právny rámec muzeálnej činnosti. Pri napĺňaní vyššie zmienených funkcií múzea sa však odborní, ako aj administratívni zamestnanci múzeí dostávajú do kontaktu aj s inými právnymi predpismi, ktoré majú priamo či nepriamo vplyv na ich prácu. Zákon č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) patrí k tým právnym predpisom, s obsahom ktorých by mali byť zamestnanci múzeí oboznámení, nakoľko mnohé jeho ustanovenia upravujú právne vzťahy a situácie vznikajúce pri muzeálnej činnosti. Tento článok si kladie za cieľ poskytnúť zamestnancom múzeí prehľad v spleti ustanovení autorského práva tam, kde sa jednotlivé ustanovenia aplikujú v konkrétnej muzeálnej praxi, a to najmä pre oblasť diel literárnych, divadelných a výtvarných.

Osobnostné a majetkové autorské práva

Autorské práva prináležia autorovi diela, vznikajú momentom vytvorenia diela, ktoré musí byť vyjadrené v zmyslovo vnímateľnej podobe a majú absolútny charakter, teda práva autora musia byť rešpektované všet-

kými ostatnými subjektmi. Zákon č. 618/2003 Z. z., ktorý vstúpil do účinnosti 1. januára 2004, zavádza tzv. dualistickú koncepciu autorských práv a to rozlišovanie autorských práv na osobnostné a majetkové (ust. § 17 a § 18 autorského zákona).

K osobnostným právam autora patrí jeho právo označiť (príp. neoznačiť) svoje dielo menom alebo pseudonymom a žiadať, aby sa toto uvádzalo na všetkých rozmnoženinách diela náležitým spôsobom pri každom použití diela na verejnosti, rozhodnúť o zverejnení svojho diela, právo na nedotknuteľnosť svojho diela, najmä na ochranu pred akoukoľvek nedovolenou zmenou alebo iným nedovoleným zásahom do svojho diela, ako aj pred akýmkoľvek hanlivým nakladaním so svojím dielom, ktoré by malo za následok narušenie jeho cti a dobrej povesti. Tieto práva smrťou autora zanikajú, no ani po smrti autora si nikto nesmie prisvojiť jeho autorstvo k dielu, dielo možno použiť len spôsobom neznižujúcim jeho hodnotu a musí sa uviesť meno autora.

Medzi majetkové práva zákon zaraďuje právo autora udeľovať súhlas na každé použitie diela, pričom jednotlivé spôsoby použitia sú v zákone uvedené demonštratívnym spôsobom. Použitím diela sa rozumie najmä a) vyhotovenie rozmnoženiny diela – akýmkoľvek spôsobom: reprodukcia v časopise, v kalendári, na plagáte, trojrozmerná rozmnoženina atď., b) verejné rozširovanie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva – predaj uvedených časopisov, kalendárov, c) verejné rozširovanie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny nájmom alebo

vypožičaním, d) spracovanie, preklad a adaptácia diela, e) zaradenie diela do súborného diela, f) verejné vystavenie diela, g) verejné vykonanie diela – napr. recitácia, hra, tanec, predvedenie literárneho diela, predvedenie obrazov zvukovo-obrazového záznamu po sebe za súčasného predvedenia zvukov sprevádzajúcich tieto obrazy, h) verejný prenos diela (napr. vysielanie alebo sprístupňovanie verejnosti, čo je zákonný výraz pre použitie na internete).

Nositeľ autorských práv a trvanie majetkových autorských práv

Autorom sa v zmysle zákona rozumie výhradne fyzická osoba, ktorá dielo vytvorila. Autorom súborného diela ako celku je však tá fyzická osoba, ktorá vybrala alebo usporiadala jeho obsah. Aj v tomto prípade ostávajú zachované práva autorov diel vybratých a usporiadaných v súbornom diele.

Vzhľadom na skutočnosť, že majetkové autorské práva sú predmetom dedičstva, nositeľom autorských práv môže byť nielen autor, ale aj jeho dedičia, a to 70 rokov po jeho smrti. Uplynutím tejto doby ochrany sa dielo stáva voľným, tzn. dielo možno použiť bez súhlasu nositeľov autorských práv – bez udelenia licencie (pozri nižšie).

Autorské právo k dielu a vlastnícke právo k originálu diela

Predmetom autorských práv (napr. práva autora udeľovať súhlas na každé použitie diela) je dielo, zatiaľ čo vec, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené, je predmetom práv vlastníckych (právo vlastníka vec držať, užívať ju a disponovať ňou). Je teda potrebné vnímať rozdiel medzi dielom (poviedka, pieseň, maľba, kresba, socha) a hmotným substrátom diela – vecou, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené (kniha, CD, origi-

nál výtvarného diela – obraz, socha). Jedným zo základných atribútov diela je jeho možná všade prítomnosť – napr. tá istá divadelná hra môže byť v tom istom čase uvádzaná na rôznych svetových javiskách, to isté výtvarné dielo môže byť v rovnakom momente vysielané televíziou, sprístupňované verejnosti internetom a môžu byť verejne rozširované jeho rozmnoženiny v knihe.

Nadobudnutím vlastníckeho práva k veci, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené, nie je dotknuté autorské právo, ak sa zmluvné strany nedohodli inak, pričom takouto dohodou zmluvných strán sa rozumie výlučne písomná licenčná zmluva (pozri nižšie). To znamená, že vlastník originálu diela nemusí byť zároveň nositeľom autorských práv (napr. nadobudnutím vlastníctva k originálu diela Ľudovíta Fullu sa nový vlastník obrazu nestáva nositeľom autorských práv, ale tými ostávajú dedičia Ľudovíta Fullu). Vzhľadom na jeho charakter, autorské právo k dielu nezaniká ani zničením veci, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené.

V zmysle autorského zákona vlastník alebo iný užívateľ veci, ktorej prostredníctvom je dielo vyjadrené, nie je povinný udržiavať a chrániť túto vec pred zničením, ak nie je dohodnuté inak alebo ak priamo z autorského zákona alebo z osobitného predpisu nevyplýva inak. Takýmto osobitným právnym predpisom je aj zákon o múzeách a galériách, ktorý v ust. § 6 ustanovuje, že múzeum je povinné zabezpečiť ochranu zbierkových predmetov.

Použitie diela – Licenčná zmluva

Autorský zákon upravuje dva typy tzv. autorských zmlúv – zmluvu o vytvorení diela a licenčnú zmluvu. Obsahom zmluvy o vytvorení diela sú právne vzťahy vznikajúce pri vytvorení diela pre objednávateľa. Vzhľadom

na tú skutočnosť, že múzeum v zmysle zákona o múzeách a galériách vystupuje najmä ako používateľ diel, v praxi bude oveľa častejšie uzatváranie licenčnej zmluvy, ktorá upravuje použitie diela.

Licenčnou zmluvou udeľuje autor (prípadne dedičia autorských práv) nadobúdateľovi súhlas na použitie diela (licenciu). V nej musí byť obligatórne upravený spôsob použitia diela (pozri vyššie), rozsah licencie (územné aj vecné vymedzenie), čas na ktorý autor licenciu udeľuje, alebo spôsob jeho určenia a odmena alebo spôsob jej určenia ak sa autor s nadobúdateľom nedohodol na bezodplatnom poskytnutí licencie. Ak v licenčnej zmluve nie je výslovne uvedené, že autor udeľuje licenciu bezodplatne a ani nie je dohodnutá odmena, prípadne spôsob jej určenia, absentuje jedna z jej podstatných náležitostí, čo má za následok, že daná zmluva nie je platná. Licenčná zmluva musí mať písomnú formu, inak je neplatná (ust. § 40 autorského zákona).

Autor môže udeliť výhradnú, alebo nevýhradnú licenciu. Ak udelil licenciu výhradnú, nesmie udeliť tretej osobe licenciu na spôsob použitia diela udelený výhradnou licenciou a je povinný, ak nie je v zmluve dohodnuté inak, sám sa zdržať použitia diela spôsobom, na ktorý udelil výhradnú licenciu. Ak však autor udelil nevýhradnú licenciu, nie je dotknuté jeho právo použiť dielo spôsobom, na ktorý licenciu udelil, a tiež môže udeliť licenciu na daný spôsob použitia aj tretej osobe. Ak v zmluve nie je dohodnuté, že autor udelil výhradnú licenciu, platí, že udelil nevýhradnú licenciu.

Zákon osobitne upravuje licenčnú zmluvu na vydanie diela (ust. § 47 autorského zákona). Predmetom tejto zmluvy je udelenie licencie na vyhotovenie rozmnoženín diela (slovesného, dramatického, hudobnodramatického, hudobného, výtvarného, fotografického, kartografického) v tla-

čenej alebo fotografickej forme a na verejné rozširovanie týchto rozmnoženín. V tomto prípade však zákon predpokladá udelenie výhradnej licencie, ak nie je v zmluve dohodnuté inak, toto však neplatí v prípade použitia diela v periodickej publikácii.

Použitie diela bez udelenia licencie – voľné dielo

Ako bolo uvedené vyššie, majetkové autorské práva trvajú počas života autora a 70 rokov po jeho smrti. Uplynutím tejto doby tzv. autorskoprávnej ochrany sa diela stáva voľným, tzn. používateľ nie je povinný získať súhlas nositeľov autorských práv na použitie diela a ani uhradiť autorskú odmenu.

Ak autor nemá dedičov, alebo ak dedičia odmietnu dedičstvo prijať, dielo autora sa stane voľným a to aj vtedy, ak doba autorskoprávnej ochrany ešte neuplynula. Z uvedeného dôvodu je voľným napr. dielo sochára Jána Koniarka – v prípade pochybností o ochrane autorských práv jednotlivých autorov sa môžete obrátiť na LITA, autorskú spoločnosť.

Tzv. zákonné licencie

Používateľ nie je povinný získať súhlas nositeľov autorských práv na použitie diela a uhradiť autorovi odmenu ani v prípade tzv. zákonných licencií. Ide o ustanovenia autorského zákona, ktoré v spoločensky odôvodnených prípadoch umožňujú použiť dielo priamo zákonom, a to bez udelenia licencie nositeľmi autorských práv. I keď používateľ nie je povinný uhradiť autorovi odmenu, musí sa uviesť meno autora alebo jeho pseudonym (ak nejde o anonymné dielo), ako aj názov diela a prameň. Zákonné licencie (obmedzenia majetkových práv) sú uvedené v ust. § 24 až § 37 autorského zákona. Zamestnanci múzeí sa však vo svojej práci najčastejšie stretávajú s citáciou diela (ust. § 25 autorského zákona), propagáciou výstavy ume-

leckých diel (ust. § 26 autorského zákona) a použitím diela umiestneného na verejnom priestranstve (ust. § 27 autorského zákona).

Krátku časť zverejneného diela vo forme citácie v inom diele možno použiť bez súhlasu autora len za účelom recenzie alebo kritiky tohto zverejneného diela alebo na vyučovacie, vedeckovýskumné alebo umelecké účely. Zároveň toto použitie musí byť v súlade so zvyklosťami a jeho rozsah nesmie presiahnuť rámec odôvodnený účelom citácie.

Bez súhlasu autora tiež možno použiť jeho dielo vyhotovením rozmnoženiny (napr. reprodukcia na informačných plagátkoch, vstupenkách, letáčikoch), jej verejným rozširovaním predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva (predaj predmetných plagátikov), alebo verejným prenosom (televízne vysielanie, sprístupňovanie verejnosti na internete) za účelom propagácie výstavy umeleckých diel, ale len v rozsahu potrebnom na takúto propagáciu. Znamená to, že táto zákonná licencia pokrýva použitie diela uvedenými spôsobmi len pre začiatím výstavy a počas jej trvania, nakoľko po jej skončení už jej propagácia nie je odôvodnená a potrebná.

Ďalšia zo zákonných licencií umožňuje dielo trvalo umiestnené na verejnom priestranstve bez súhlasu jeho autora vyjadriť kresbou, maľbou, grafikou, reliéfnym obrázkom či reliéfnym modelom alebo ho zaznamenať fotografiou či filmom. Takto vyjadrené alebo zaznamenané dielo možno bez súhlasu autora dielo trvalo umiestneného na verejnom priestranstve použiť vyhotovením jeho rozmnoženiny, jej verejným rozširovaním predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva, alebo verejným prenosom (pozri vyššie). Na tomto mieste je dôležité upozorniť, že táto licencia sa nevzťahuje na diela umiestnené na cintorínoch či v záhradách, ktoré sa v určené hodiny

zamykajú, ale len na tie diela, ktoré sú bez obmedzenia sprístupnené verejnosti – napr. fontány, alebo sochy v parkoch.

Súhlas autora sa tiež nevyžaduje na priame verejné vystavenie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny (ust. § 37 autorského zákona), ak ide o verejné vystavenie originálu diela, ktoré bolo predané alebo ku ktorému bolo vlastníctvo prevedené iným spôsobom na fyzickú osobu alebo právnickú osobu, o ktorej autor vedel, že takáto činnosť je časťou jej obvyklých aktivít (v zmysle ust. § 7 zákona o múzeách a galériách múzeum túto podmienku spĺňa, ak ide o verejné vystavenie originálov diel, ktoré sú vo vlastníctve múzea) a zároveň verejné vystavenie nie je v rozpore s riadnym využívaním originálu diela alebo jeho rozmnoženiny a nezasahuje iným spôsobom do práv autora. Takýmto zásahom môže byť napríklad hanlivé nakladanie s dielom, ktoré by malo za následok narušenie cti a dobrej povesti autora (ust. § 17 autorského zákona). Hanlivým nakladaním pritom môže byť aj použitie diela v nevhodnej súvislosti, ktorá má za následok narušenie cti alebo dobrej povesti autora a to aj bez toho, aby došlo k zmene alebo zásahu do diela.

Je dôležité upozorniť na ust. § 38 autorského zákona, ktoré všeobecne ochraňuje zákonné licencie. V zmysle tohto ustanovenia, obmedzenia majetkových práv autora sú dovolené len v osobitných prípadoch stanovených v ust. § 24 až 37 autorského zákona; nakladanie s dielom nesmie byť v rozpore s bežným využitím diela (napr. bežným využitím maľby nie je jej aplikácia na tričkách) a nesmie neodôvodnene zasahovať do právom chránených záujmov autora (a to ako osobnostných autorských práv, tak aj majetkových práv autora – pozri vyššie).

Otázky a odpovede:

V súlade s ust. § 7 zákona o múzeách a galériách, múzeá a galérie využívajú a sprístupňujú zbierkové predmety formou stálych expozícií, dlhodobých, krátkodobých a putovných výstav, publikačnej a edičnej činnosti, kultúrno-vzdelávacích aktivít, ako aj vedeckovýskumnej činnosti. Pri napĺňaní ustanovení citovaného zákona a rôznorodých aktivít múzeí dochádza k situáciám, ktoré sa dotýkajú aj autorského práva. Z uvedeného dôvodu by sme radi poukázali na niekoľko možných modelových prípadov, kde je nutné aplikovať vyššie uvedené inštitúty autorského práva.

1. *Múzeum realizuje výstavu originálov diel (obrazy a sochy) autora, pričom od jeho smrti neuplynulo viac ako 70 rokov. Pri tejto príležitosti vydáva letáky, katalóg, plagáty s reprodukovateľnými vystavenými obrazmi a zároveň aj trojrozmerné rozmnoženiny jednej z vystavených sôch, pričom všetky tieto produkty sú určené na predaj verejnosti. K akému použitiu dochádza? Je potrebné ošetriť predmetné použitie licenčnou zmluvou s nositeľmi autorských práv?*

Diela predmetného autora sú stále „autorskoprávne chránené“, nakoľko doba trvania jeho majetkových autorských práv ešte neuplynula. Za použitie diela sa považuje aj verejné vystavenie diela, v zmysle zákonnej licencie uvedenej v ust. § 37 autorského zákona (pozri aj vyššie) je však múzeum oprávnené tieto originály diel vystaviť bez toho, aby mu bol udelený súhlas nositeľov práv, ak ide o verejné vystavenie originálov diel, ktoré sú vo vlastníctve múzea.

Vzhľadom na to, že túto výstavu je potrebné spropagovať, zákonná licencia uvedená v ust. § 26 autorského zákona múzeu umožňuje vyhotoviť rozmnoženiny vystavených diel a tieto verejne rozširovať predajom, ale len v rozsahu potrebnom na pro-

pagáciu výstavy. Letáky, katalóg a plagáty je teda možno bez súhlasu nositeľov práv verejne rozširovať predajom, ale len pred začatím a počas trvania výstavy, tzn. v čase, keď je odôvodnená jej propagácia. Ak má múzeum v záujme predávať zvyšné výtlačky katalógov, plagátov či letákov aj po skončení výstavy, musí získať súhlas nositeľov autorských práv, ktorý sa udeľuje licenčnou zmluvou.

Iná situácia je v prípade trojrozmerných rozmnoženín jednej z vystavených sôch – v tomto prípade nemožno aplikovať zákonnú licenciu uvedenú v ust. § 26 autorského zákona, nakoľko výroba a rozširovanie týchto rozmnoženín nie sú nevyhnutné na propagáciu výstavy, ale sú komerčným produktom, ktorý ju sprevádza. Navyše je nutné zobrať do úvahy ust. § 38 autorského zákona, podľa ktorého nakladanie s dielom nesmie byť v rozpore s bežným využitím diela (a vyhotovenie trojrozmerných rozmnoženín „bežným využitím“ rozhodne nie je) a takéto použitie zasahuje do právom chráneného záujmu autora – a to jeho práva udeľovať súhlas na každé použitie diela. V zmysle uvedených skutočností je potrebné získať licenciu na použitie diela vyhotovením jeho trojrozmerných rozmnoženín a ich verejné rozširovanie predajom, a to už aj na čas trvania výstavy.

2. Múzeum k 50. výročiu svojho založenia pripravuje propagačný bulletin – leták, kde chce zobraziť zbierkové predmety vo vlastníctve múzea, určený pre verejnosť za účelom propagácie múzea. Taktiež sa plánuje vydanie reprezentatívnej knihy, v ktorej budú publikované aj reprodukcie výtvarných diel, ktorých originály vlastní múzeum. Táto kniha je určená ako reprezentatívny dar spolupracovníkom múzea a významným zahraničným hosťom. Mali by v nej byť uverejnené aj básne slovenských autorov, žijúcich aj nežijúcich. Bulletin, ale i reprezentatívna kniha budú slúžiť

len na propagáciu, nie na komerčné účely. Je potrebné získať licenciu? Ak áno, akým spôsobom je potrebné postupovať?

Napriek tomu, že bulletin aj reprezentatívna kniha nebudú slúžiť na komerčné účely, ale len na propagáciu múzea, je potrebné získať súhlas nositeľov práv (licenciu) s použitím ich diel a to vyhotovením rozmnoženín diel a ich verejným rozširovaním predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva (napr. darovaním). Zákonná licencia uvedená v ust. § 26 autorského zákona sa vzťahuje iba na propagáciu výstavy umeleckých diel a nepokrýva použitie diel v publikácii, ktorá propaguje múzeum ako také a nie konkrétnu výstavu (pozri aj vyššie). Prirodzene, licenciu na použitie diel je potrebné získať len v prípade použitia tých diel, kde od smrti ich autora neuplynulo viac ako 70 rokov. Ostatné zbierkové predmety použité v predmetnom bulletine podliehajú režimu tzv. voľného diela (pozri vyššie).

V prípade reprodukcii výtvarných diel, ktorých originály vlastní múzeum, je potrebné upozorniť na tú skutočnosť, že z vlastníckeho práva k originálu diela nevyplýva autorské právo udeľiť súhlas na použitie diela. Toto právo neprináleží vlastníčkovi originálu diela, ale nositeľovi autorských práv, tzn. autorovi alebo jeho dedičom.

Vzhľadom na to, že v predmetnej knihe majú byť uverejnené aj básne, je potrebné poukázať na skutočnosť, že je nutné získať aj licenciu na použitie týchto básní a to od ich autorov, príp. dedičov autorských práv. Múzeum môže kontaktovať jednotlivých nositeľov autorských práv priamo, alebo sa môže obrátiť na LITA, autorskú spoločnosť, ktorá mu môže udeľiť licenciu na použitie diel autorov, ktorých zastupuje, príp. poskytnúť odbornú radu, akým spôsobom postupovať.

3. Múzeum pripravuje publikáciu, v ktorej budú reprodukované viaceré výtvarné, ale aj literárne diela. Kto sa stáva nositeľom autorských práv k tejto publikácii?

V prvom rade je dôležité pripomenúť, že autor má právo udeľovať súhlas na každé použitie svojho diela a to aj jeho zaradením do súborného diela. V súlade s autorským zákonom je súborným dielom najmä zborník, časopis, encyklopédia, antológia, pásmo, výstava alebo iná databáza, ak je súborom nezávislých diel alebo iných prvkov, ktorý je spôsobom výberu alebo usporiadaním obsahu výsledkom vlastnej tvorivej duševnej činnosti autora. Ide o demonštratívny výpočet, to znamená, že súborným dielom je aj napríklad kalendár, prípadne CD ROM, web stránka, obsahujúca diela viacerých autorov. Z uvedeného vyplýva, že je nevyhnutné, aby autori literárnych a výtvarných diel, ktoré majú byť uverejnené v pripravovanej publikácii udeľili svoj súhlas s použitím diel ich zaradením do súborného diela, vyhotovením rozmnoženín a ich verejným rozširovaním.

V tom prípade, ak je spôsob výberu alebo usporiadanie obsahu výsledkom vlastnej tvorivej duševnej činnosti autora, je aj súborné dielo predmetom autorského práva. (Tzn. nositeľom autorského práva ku kalendáru, či pripravovanej publikácii ako súbornému dielu je ten, kto diela v ňom použité tvorivo usporiadal.)

Ak však autor súborného diela (teda ten, kto jednotlivé diela tvorivo usporiadal) vytvoril toto súborné dielo na splnenie svojich povinností vyplývajúcich z pracovnoprávneho vzťahu k múzeu, ide o tzv. zamestnanecké dielo. V prípade zamestnaneckého diela majetkové práva autora vykonáva vo svojom mene a na svoj účet zamestnávateľ (tzn. majetkové práva autora súborného diela bude vykonávať múzeum – múzeum bude udeľovať súhlas na použitie vy-

tvorenej publikácie, ktorá je súborným dielom).

4. *V odbornej publikácii – štúdií, ktorú vydalo múzeum je uvedených množstvo citácií. Je potrebné získať licenciu od nositeľov autorských práv k citovaným dielam, alebo použitie pokrýva zákonná licencia?*

Použitie citácií pokrýva zákonná licencia uvedená v ust. § 25 autorského zákona, pričom počet citácií nie je obmedzený. Citáciou sa však rozumie iba krátka časť zverejneného diela (nie celá báseň, nie celé výtvarné dielo), ktorú možno použiť bez súhlasu autora aj v tom prípade, ak ide o vedeckovýskumné účely. (pozri aj vyššie)

5. *V rámci kultúrno-vzdelávacích aktivít múzea bol pripravený program, počas ktorého majú byť pre verejnosť odohrané 3 divadelné predstavenia. Je divadelná hra tiež chránená autorským právom? Je potrebné získať súhlas aj v tom prípade, ak akcia nesleduje komerčný účel, príp. ide o predstavenia pre deti?*

Áno, samozrejme, predmetom autorského práva je aj divadelné dielo a to najmä dramatické dielo, hudobnodramatické dielo, pantomimické dielo či choreografické dielo (ust. § 7 ods. 1 písm. c) autorského zákona) a autor má právo udeľovať súhlas na použitie jeho diela verejným vykonaním. Z uvedeného vyplýva, že múzeum ako organizátor podujatia (používateľ) musí uzavrieť licenčnú zmluvu s dotknutými autormi, tzn. s autorom divadelnej hry, (príp. s autorom literárnej predlohy), s autorom prekladu hry do slovenského jazyka a tiež s autorom scénickej hudby, príp. choreografie. Licenčná odmena býva v takýchto prípadoch určená percentuálne a to z tržby zo vstupného za uskutočnené predstavenia. Ak sa vstupné nevyberá, alebo je to odôvodnené v iných prípadoch, autorská odmena môže byť určená aj paušálne, príp.

autori môžu udeliť licenciu bezodplatne (pozri aj vyššie). Jednotlivých autorov môže používateľ kontaktovať priamo, prípadne sa môže obrátiť na LITA, autorskú spoločnosť, ktorá zastupuje mnohých autorov divadelných diel a na tomto mieste Vám zároveň poskytnú informácie týkajúce sa použitia diel zahraničných autorov divadelných hier.

6. *Pri príprave designu plagátu k výstave organizovanej múzeom bola použitá umelecká fotografia autora, od ktorého smrti neuplynulo viac ako 70 rokov. Vzhľadom na účel plagátu, pôvodná fotografia bola upravená. Došlo k porušeniu autorského práva?*

Autor má právo na nedotknuteľnosť svojho diela a na ochranu pred akoukoľvek nedovolenou zmenou alebo zásahom do jeho diela. Takouto zmenou môže byť zmena obsahu, zmena formy diela, skrátenie diela, alebo prídanie určitých častí k dielu, príp. akákoľvek iná zmena (ust.

§ 17 autorského zákona). Autor má zároveň právo udeľovať súhlas na použitie jeho diela spracovaním (ust. § 18 autorského zákona), ktorým udeľuje licenčnou zmluvou. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o autorskoprávne chránené dielo, došlo k porušeniu práv jeho autora.

* (Pozn. red.) Autorka je právničkou Výtvarného oddelenia LITA v Bratislave. LITA, autorská spoločnosť, je organizáciou kolektívnej správy autorských práv, zastupujúcou autorov literárnych, dramatických, hudobnodramatických, choreografických, audiovizuálnych diel a autorov výtvarných diel a fotografie. Príspevok aj s diskusiou bol súčasťou seminára Ochrana duševného vlastníctva a uplatňovanie autorských práv v praxi múzeí a galérií, zorganizovaného v rámci NOSTALGIA EXPO 7. 12. 2005. Bližšie informácie k téme nájdete na webovej stránke www.lita.sk, reakcie adresujte na e-mailovú adresu lita@lita.sk, kde Vám autorka zodpovie Vaše otázky.

Medzinárodný deň múzeí

Múzeá už viac ako dve desaťročia si pripomínajú každoročne 18. mája Medzinárodný deň múzeí, kedy sa usilujú netradičnými aktivitami, dňom otvorených dverí a sprístupnením inokedy neprístupných priestorov múzea získať pozornosť médií a širokej verejnosti. Zároveň je to aj deň, keď si múzejníci viac ako po iné dni uvedomujú svoje poslanie a úlohy pri ochrane a sprístupňovaní kultúrneho dedičstva. Uvedomujúc si túto skutočnosť, podporenú pozitívnym ohlasom z roku 2005 rozhodol sa Zväz múzeí na Slovensku pripraviť v rámci spoločných osláv Medzinárodného dňa múzeí

Festival slovenských múzeí

Počas festivalu sa uskutoční aj vyhlásenie výsledkov 3. ročníka súťaže Múzeum roka 2005.

Festival sa bude konať dňa 18. mája 2006 v Múzeu liptovskej dediny v Pribyline.

Cieľom festivalu je vytvoriť neformálny priestor na celoslovenské stretnutie múzejníkov, na vzájomné poznávanie a výmenu skúseností. Na festivale sa môžu zúčastniť všetky členské múzeá Zväzu múzeí na Slovensku svojimi prezentáciami a zbierkovými predmetmi charakterizujúcimi ich múzeum.

Ako udržať múzeum nad vodou – britský návod

Branislav Rezník

Slovenské národné múzeum, Bratislava

Britská rada – British Council (BC) každoročne zorganizuje medzinárodné semináre na najrozmanitejšie témy, kde sa britskí odborníci na istú oblasť (politiky, médiá, kultúra, – jednoducho skoro čokoľvek) usilujú predviesť, ako to robia oni a odovzdať svoje skúsenosti kolegom z iných krajín. Väčšinou ide o štáty, majúce isté rezervy, začínajúce, či nie práve najrozvinutejšie v danej oblasti. Ide o akúsi rozvojovú pomoc – nerozdávať ryby, ale naučiť ich chytať...

Po prvých dňoch plných prednášok a exkurzií bolo jasné, že naši hostitelia to s pozvaním trošku prestrelili – veď Litva, Lotyšsko, Slovensko, ale aj Rusko sú v oblasti múzejníctva ďalej ako Afganistan, Irán, Zimbabwe či Čierna Hora a problémy s organizovaním a prevádzkou múzea v Mexiku, na Taiwane, vo Venezuele, Lýbii, Uzbekistane alebo Bahrajne sú nesúmerateľné. Napriek všetkému, ako sme svorne konštatovali na záver seminára, ktorý vyvrcholil v Londýne, všetci sme sa dozvedeli niečo nového a každý z nás si odnášal domov mnoho inšpiratívneho. A naša event director Jane Weeks taktiež skonštatovala, že mnohí prednášajúci si na základe diskusií po ich vystúpení, či po osobných rozhovoroch na večierkoch a večeriach tiež všeličo pozapisovali – niečomu sme ich naučili aj my...

Organizátori postavili program seminára na premise, že „najväčšou výzvou, pred ktorou každé múzeum v 21. storočí stojí je: ako ho spraviť udržateľným“. Vychádzali tiež z myšlienky, že akékoľvek múzeum závisí od politických, ekonomických, sociálnych a enviromentálnych faktorov. Na tomto základe potom rozdelili program seminára do piatich zásadných tém:

1. obhajoba múzea – museum advocacy
2. finančné plánovanie – financial planning
3. podpora múzea – fund-raising
4. marketing a budovanie partner-

stiev – marketing a partnership-building

5. prezentovanie úspešných stratégií a postupov – successful strategies and approaches

Prednášky, vychádzajúce z týchto tém zverili do rúk, úst a laptopov ozajstným odborníkom z tých najvýznamnejších britských múzejných inštitúcií. Vzhľadom na ich množstvo a informačnú hustotu (program seminára tvorilo 15 odborných prednášok a šesť exkurzií s výkladom) sa čitateľom pokúsim výberovo priblížiť tie myšlienky, postupy, stratégie či názory, ktoré v skromných slovenských múzejných a muzeologických podmienkach neexistujú či sú zastúpené, takpovediac, veľmi skromne. Ide teda o môj výber toho podstatného, čo doma nemáme, ale mali by sme mať, ak chceme múzeá udržiavať a udržať.

Múzeum je dobré – túto zvesť musia vedieť všetci

Mark Taylor, šéf britského zväzu múzeí – Museum Association nám zápalisto vykladal o čomsi, čo na Slovensku bohužiaľ nemáme a čo by sme veľmi, ale veľmi potrebovali – dokonca na to nemáme ani ten správny výraz: museum advocacy.

Koho (občan, politik, úradník, novinár), akým spôsobom (jasne, stručne, zrozumiteľne, koordinovane, vtipne a nápadito) a akým posolstvom (výchova a vzdelanie, zachovanie kultúrneho dedičstva, kreativita, rozvoj ekonomiky a zamestnanosti) a kedy (pred voľbami, zostavovanie verejných a súkromných rozpočtov, v čase hľadania riešení sociálnych a ekonomických problémov) treba oslovovať, aby múzeá boli neustále viac či menej témou verejnej diskusie a stali sa silnou vládnu agendou. Ide o neutíchajúce a pozitívne public relations (PR) – prácu s verejnosťou ak chcete, ktorá by mala cítiť „zmysel existencie“ múzea a jeho pozitíva. Počíta sa s aktívnou účasťou každé-

Múzeum rieky a veslárstva v Henley-on-Thames, pohľad do expozície

Koncom septembra 2005, v čase predsedania Spojeného kráľovstva Európskej únii pripravil BC seminár The Sustainable Museum – čiže čosi ako Udržateľné múzeum. Do Mekky svetového múzejníctva – nádherného univerzitného mesta Oxfordu (ako isto viete, práve tu v roku 1683 pre potreby univerzity vzniklo prvé verejné múzeum – Ashmolean Museum) pozvali 30 ľudí majúcich čosi spoločného s inštitúciou múzea z 24 krajín štyroch kontinentov.

The sustainable museum

ho zamestnanca múzejnej inštitúcie. Odporúča sa získať si na svoju stranu populárnu a všeobecne akceptovanú osobnosť, ktorá aj na tých najnepravdepodobnejších fórach, čo aj len malou vtipnou poznámkou na túto tému pripomenie, že také niečo existuje. Na druhej strane bez kolektívnej organizácie, ktorá sa tým čo najprofesionálnejšie zaoberá, je to „márna lásky snaha“. Bez „dobrej zvesti“ o múzeu je potom veľmi problematické splniť základnú podmienku udržateľného múzea – vyrovnaný či ziskový hospodársky výsledok.

Sustainable museum for future – means a profit making museum!

Britská predstava o múzeu je na 90 % rovnaká ako tá naša. Tých zvyšných 10 % sa líši tým, že ak má múzeum dlhodobé hospodárske problémy, musí sa buď celkom zmeniť alebo zaniknúť. Akékoľvek zbierky, podmienky na ich odbornú správu, investičné, prezentačné a iné projekty múzea či rozvoj ľudských zdrojov v ňom musia v strednodobej perspektíve zabezpečiť múzeu prosperitu. Ak sa ani po najväčšom úsilí nedostaví, nemá šancu.

Na to, aby mohlo múzeum v takto nastavenom prostredí fungovať, musí sa britské múzeum správať ako každý iný subjekt hospodárskej súťaže fungujúci na trhu. V tomto prípade na trhu s voľným časom, trhom

so vzdelávaním a osvetou, mimoškolskou výchovou, ale aj obchodu s tovarom pre múzejné obchody, kaviarenské služby či obchodu s autorskými právami za šírenie zobrazení artefaktov, ktoré spravujú. Zároveň management múzea musí brať do úvahy poslanie, dané zriaďovateľom a odporúčania podporovateľov.

Jednou zo základných podmienok prežitia múzea je mať vypracovaný business plan, ktorý zabezpečí jeho čo najväčšiu nezávislosť od fakultatívnych zdrojov a dovoľí využiť jeho potenciál čo najlepšie. Námestník pre rozvoj Ashmolovho múzea v Oxforde, pán Roger Hobby nám predniesol svoj projekt rozšírenia a obnovy múzea, v ktorom pracuje. Ide o živý projekt, ktorý predpokladá získať 50 mil. GBP (cca 2,75 miliardy Sk), pričom v súčasnosti už majú 35 mil. a začali obnovu. Aby na tento projekt potrebné peniaze získal, musel vypracovať taký projekt, ktorý by všetkých – vládu, mesto, univerzitu, súkromné firmy, občanov, fond kultúrnej lotérie – presvedčil, že je realistický a udržateľný. Teda, čo sa zmení, prečo a ako a aký to bude mať dosah na ekonomiku múzea – stúpne návštevnosť, tržby v múzejnom shope, múzejnej reštaurácii, rozšíria sa užívateľské služby, znížia sa náklady na prevádzku, zlepšia podmienky pre odbornú správu zbierkových predmetov a podobne. Iba takýto projekt má šancu získať prostriedky z akejkoľvek úrovne.

Pozvánka na seminár s pohľadom do haly oxfordského Múzea histórie prírodných vied

V Spojenom kráľovstve majú dokonca konzultačné firmy, špecializované na to, ako múzeum udržať v čiernych číslach. Pán Dominic Tweddle z The Continuum Group (v Litve pomohli zvýšiť návštevnosť národného skanzenu o 250 % za púhy rok, a tým ho dostať do zisku), nám priblížil princípy auditu a následných opatrení, ktoré môžu múzeum udržať nad vodou. Na počiatku všetkého si treba povedať, aké múzeum chcem mať, čo všetko má robiť a pre koho. Potom zistiť, kto je návštevníkom momentálne existujúceho múzea, ako sa správa a či je to ten, ktorého chcem a potrebujem v cieľovom stave. Ak nie je – čo mám spraviť, aby som naplnil očakávania „toho môjho“: aké sú jeho potreby, čo chce a po čom túži. Potom to rozanalyzujem a pripravím realistický projekt, ktorého ambíciou je úprava múzea do formy, majúcej čo najväčšiu šancu osloviť môjho návštevníka, pri zachovaní a využívaní všetkých múzejných funkcií. Ide o to zistiť kde je chyba, vymyslieť ako ju napraviť a presvedčiť o tom aj tých, čo by na to mohli mať a mohli dať peniaze.

Otázka, ktorá sa natíska v slovenských reláciách je zásadná: zamyslel sa niektorý zriaďovateľ v oblasti verejnej správy na Slovensku nad tým, aké múzeum vlastne chce a potrebuje...? A čo by tak bolo treba spraviť, aby také aj bolo...?

Múzeum v kufroch

Na to, aby múzeum mohlo fungovať a plniť svoje kultúrno-spoločenské funkcie, nemusí sa snažiť iba, aby prišli ľudia k nemu, ale môže ísť aj k nim, za nimi. David Pearson z Reading Museum Service odprezentoval ich projekt Museum on the boxes. Ide o vládou podporovaný projekt výpožičnej služby artefaktov z niekoľkých britských múzeí, ktorý

spočíva vo vytvorení sady 50 kusov hliníkových kufrov a kufríkov, kde sú dokonalým spôsobom v plexisklách a iných ochranných materiáloch po jednom uložené artefakty – kolekcie najrozmanitejších predmetov, dokladajúcich istú oblasť v is-

Múzejný kufřík pripravený v rámci projektu „Museum on the boxes“

tom časovom úseku britských a svetových dejín. Kufřík je doplnený obrazovým didaktickým sprievodcom (zaliatym vo fóliách), podrobne popisujúcim jeho obsah pre niekoľko rôznych ročníkov na základných a stredných školách. Ako učiteľ (či riaditeľ školy na popud učiteľa) si máte možnosť za poplatok 50 libier sterlingov na pol roka požičať kufříky ako napr. lekárstvo a felčiarstvo v prvej polovici 20. storočia, pomôcky matematika a aritmetika v 18.

Účastníci seminára z Jemenu, Ruska, Pakistanu, Zimbabwe a Taiwanu

storočí, hodinár a jeho nástroje koncom 19. storočia, bontón stredných vrstiev prvej polovice 19. storočia či spôsoby určovania mier v Británii v 17. storočí. Všetky predmety v kufříkoch sú originály. Za päť rokov existencie tejto služby sa stratili dva predmety (slovom dva) a mierne poškodil jeden (1)! Uznáte, že v čase nedostatku učebných pomôcok v slovenskom školstve by sa tá polovica učiteľov, ktorých to ešte baví, takémuto kufříku veľmi potešila...

Kto čumí – ten umí

Niektoré väčšie britské múzeá (cca veľkosti SNM) v 90. rokoch minulého storočia v rámci rozvoja ľudských zdrojov a v snahe zlepšiť chod múzea, vymysleli a zaviedli do organizačnej štruktúry novú pracovnú náplň, ktorú nazvali *audience advocates*, v preklade čosi ako zástupca návštevníka. Pani Alex Burch zo Science Museum of London je takouto zástupkyňou a podrobne nám popisala, čo v múzeu robí – v podstate sa potuluje po múzeu a premýšľa, ako ho spraviť pre návštevníka lepším a „uchopteľnejším“. Z pohľadu návštevníka zisťuje slabé miesta expozície či výstavy, či informačný systém dobre naviguje, či v múzejnom obchode majú to čo chce, či sú sprievodné texty dobre umiestnené a zrozumiteľné... Jej rukami prechádzajú scenáre a výtvarno-priestorové riešenia expozícií a výstav – je platnou spolupracovníčkou realizačných tímov, kde dozerá, aby kurátori a realizátori „neuleteli“ a v dobrom úmysle nevymysleli niečo, čo by nefungovalo alebo fungovalo nie tak, ako by chceli. Robí vlastne stály prieskum spokojnosti návštevníka s múzeom, návrhy na odstránenie existujúcich nedostatkov a zároveň aj pomáha vyvarovať sa chybám, ktoré by mohli znížiť jeho spokojnosť s inštitúciou. Viem si predstaviť, že niekedy v roku 2015 aj SNM zavedie takúto pracovnú pozíciu...

Okrem prednášok nám prezentovali aj ďalšie inšpiratívne projekty – zavedenie internetového predaja vianočných a novoročných pohľadníc, vydávaných oxfordskou univerzitnou knižnicou – známou Bodleian Library (vraj najkrajších v Británii – niečo na tom bude, keďže ich takýmto spôsobom predajú 150 tisíc kusov ročne...), spojený marketing a výstavný plán aktivít siedmich galérií a múzeí moderného umenia v rôznych mestách, fungujúcich popri tej istej diaľnici – M6 Galleries Group či ústami vedúcej marketingu Victoria and Albert Museum Jane Rose aj nový spôsob vedenia ich marketingu pri projekte výstavy mladých anglických dizajnérov – zapojenie obchodov s trendy oblečením do kampane na túto výstavu (dosť sa sťažovala na výšku rozpočtu v tejto položke – úbohých 750 tis. GBP, čo je približne 42 mil Sk).

Srdečná atmosféra na záverečnej večeri, mohutná výmena vizitiek účastníkov či dlhé objímania a bozkávania pri lúčení priam dojali našich (treba dodať, že vynikajúcich) hostiteľov, lebo bolo zjavné, že mnohí z nás sme si celkom padli do oka...

Koniec koncov seminár tiež proklamoval cieľ „vytvoriť predpoklady pre kultúrnu výmenu a generovať poznatky, postupy a kontaktnú sieť kolegov múzejníkov z celého sveta.“ Myslím, že sa to v tomto prípade BC celkom podarilo.

Fotoarchív autora

Sustainable Museum

Summary

The British Council organized a seminar devoted to the topic of sustainable museum in London and Oxford between 25–30 September, 2005. In a search for successful strategies for Slovak museums, the author reviews the problems and concerns raised by leading British museum specialists. The presentations of the sustainability seminar focused on public promotion, financial planning, fundraising, marketing, corporate sponsorship and partnership building.

Výročná medzinárodná konferencia ICOM-CECA u nás – v Banskej Štiavnici

Marianna Janoštinová
Múzeum oravskej dediny, Zuberec

Medzinárodná rada múzeí ICOM, prostredníctvom národných i medzinárodných komisií vytvára teoretickú a metodickú základňu pre prácu múzeí. Jednou z veľmi aktívnych medzinárodných komisií ICOMu je CECA – Komisia pre výchovu a kultúrne akcie. Vďaka pôsobeniu Ing. Mariana Číža z Múzea vo Sv. Antone v jej výbore sa v minulom roku výročná medzinárodná konferencia tejto komisie uskutočnila v B. Štiavnici. Záštitu nad konferenciou prebrala prvá dáma Slovenskej republiky Ing. Silvia Gašparovičová.

Približne 80 účastníkov z 29 krajín sveta sa zhromaždilo v Bratislave, kde sa konalo zasadnutie výboru CECA, odkiaľ účastníkov previezli autobusy do Banskej Štiavnice. Témou konferencie bolo Partnerstvo vo výchove a vzdelávaní prostredníctvom múzeí. Každý zo štyroch rokovacích dní mal tému, uvedenú kľúčovým referátom. Referát Politici ako partneri pri múzejnej výchove a vzdelávaní predniesol prvý deň László Miklós – minister životného prostredia SR. Druhý deň zahajoval Michael Cassin – kurátor pre výchovu a vzdelávanie na Sterling and Francine Clark Institute vo Williamstowne (MA) v USA – referátom Verejnosť ako partner pri múzejnej výchove a vzdelávaní. Od neho sa odvinula najširšia a najživšia diskusia. Na úvod tretieho dňa rokovania odznel referát Ivety Žákovej zo SNG v Bratislave Záujmové sku-

piny ako partneri pri múzejnej výchove a vzdelávaní. Kľúčovým rečníkom posledného dňa bol Pavel Jirásek – riaditeľ sekcie hnutelného kultúrneho dedičstva, múzeí a galérií na Ministerstve kultúry Českej republiky, s referátom Sponzori ako partneri pri múzejnej výchove a vzdelávaní.

Uviesť obsah jednotlivých prezentácií by bolo nad rámec tohto príspevku. Vo vymedzenom čase totiž, okrem kľúčových referátov, odznelo sedem prezentácií muzeologických výskumných prác, vyše 20 referátov, v rámci trhu nápadov sa prezentovalo vyše 25 múzejných aktivít a projektov a po každom bloku nasledovala živá diskusia. Pokúsím sa vystihnúť najvýraznejšie myšlienky, ktoré na konferencii rezonovali. Z prezentácie jasne zaznievalo, že muzeológia sa rozvíja všade na svete, bez (u nás obľúbených) diskusií a špekulácií o tom, či je to veda alebo nie. Potreba teoretickej základne sa deklarovala ako nevyhnutná, vzhľadom na politické, sociálne i informačné zmeny v spoločnosti. Všetky tieto faktory vyžadujú zavedenie určitého systému, potrebného pre zmenu foriem akými sa odovzdáva informačná kapacita múzejných zbierok. Výskumy v oblasti práce s návštevníkom sa sústreďovali na spôsob vedenia dialógu s návštevníkmi, motivačné programy pre získavanie nových okruhov návštevníkov, projekty špecializovaných múzeí pre prácu s návštevníkom, vnímanie múzeí školskými návštevníkmi či na prácu s postihnutými návštevníkmi.

V praktickej rovine sa veľká pozornosť venovala školám ako dôležitým partnerom pri múzejnom vzdelávaní. Hľadanie nových foriem múzejnej výchovy a vzdelávania pre túto cieľovú skupinu bolo námetom mnohých prezentácií o projektoch pre žiakov, školské skupiny a učiteľov. Jednotným prvkom týchto projektov bolo aktívne zapojenie školy do tvorby účinného múzejného projektu, ktoré sa začína pri univerzitnej výchove pedagógov a pokračuje rôznymi stupňami ďalšieho vzdelávania učiteľov v oblasti metodickej prípravy návštevy múzea až po získavanie grantov prostriedkov na pokrytie nákladov, súvisiacich s návštevou múzea.

Väčšina prednášajúcich sa opierala o zaradenie múzejného vzdelávania do národných programov vzdelávania pre všetky skupiny obyvateľstva od školskej mládeže cez marginálne skupiny obyvateľstva (sociálne slabí, závislí a pod.) až po systém celoživotného vzdelávania obyvateľstva. Vo všetkých týchto programoch bol dôraz na rozvoj kultúry a kultúrneho vzdelávania ako protivačky dnešného technokratického sveta. Ťažko zdieľateľnou témou sa ukázalo byť sponzorstvo – to totiž vyplýva z rozdielných podmienok a legislatívnych pravidiel jednotlivých krajín. Celkovo možno povedať, že prezentované projekty ukazovali partnerstvá múzeí v mnohých rovinách, všetky však vyznievali dynamicky, pretože partnerstvo sa mení, tak ako osoby či subjekty, ktoré ho realizujú. Pozitívny ohlas mala aj celodenná exkurzia, zaradená do programu konferencie. Podľa slov Colette Dufrence Tassé – prezidentky ICOM-CECA, mali účastníci počas nej možnosť vžiť sa do role návštevníkov. Pripravené boli štyri tematické trasy: Banícke tradície a ich prezentácia verejnosti, Múzea v regióne – ich expozície a prezentácia verejnosti, Tajchy a príroda, Obec a regionálne remeslá. B. Štiavnica a jej okolie ako lokalita v zoz-

muzeológii sa rozvíja všade na svete, bez (u nás obľúbených) diskusií a špekulácií o tom, či je to veda alebo nie. Potreba teoretickej základne sa deklarovala ako nevyhnutná, vzhľadom na politické, sociálne i informačné zmeny v spoločnosti. Všetky tieto faktory vyžadujú zavedenie určitého systému, potrebného pre zmenu foriem akými sa odovzdáva informačná kapacita múzejných zbierok. Výskumy v oblasti práce s návštevníkom sa sústreďovali na spôsob vedenia dialógu s návštevníkmi, motivačné programy pre získavanie nových okruhov návštevníkov, projekty špecializovaných múzeí pre prácu s návštevníkom, vnímanie múzeí školskými návštevníkmi či na prácu s postihnutými návštevníkmi.

Väčšina prednášajúcich sa opierala o zaradenie múzejného vzdelávania do národných programov vzdelávania pre všetky skupiny obyvateľstva od školskej mládeže cez marginálne skupiny obyvateľstva (sociálne slabí, závislí a pod.) až po systém celoživotného vzdelávania obyvateľstva. Vo všetkých týchto programoch bol dôraz na rozvoj kultúry a kultúrneho vzdelávania ako protivačky dnešného technokratického sveta. Ťažko zdieľateľnou témou sa ukázalo byť sponzorstvo – to totiž vyplýva z rozdielných podmienok a legislatívnych pravidiel jednotlivých krajín. Celkovo možno povedať, že prezentované projekty ukazovali partnerstvá múzeí v mnohých rovinách, všetky však vyznievali dynamicky, pretože partnerstvo sa mení, tak ako osoby či subjekty, ktoré ho realizujú. Pozitívny ohlas mala aj celodenná exkurzia, zaradená do programu konferencie. Podľa slov Colette Dufrence Tassé – prezidentky ICOM-CECA, mali účastníci počas nej možnosť vžiť sa do role návštevníkov. Pripravené boli štyri tematické trasy: Banícke tradície a ich prezentácia verejnosti, Múzea v regióne – ich expozície a prezentácia verejnosti, Tajchy a príroda, Obec a regionálne remeslá. B. Štiavnica a jej okolie ako lokalita v zoz-

muzeológii sa rozvíja všade na svete, bez (u nás obľúbených) diskusií a špekulácií o tom, či je to veda alebo nie. Potreba teoretickej základne sa deklarovala ako nevyhnutná, vzhľadom na politické, sociálne i informačné zmeny v spoločnosti. Všetky tieto faktory vyžadujú zavedenie určitého systému, potrebného pre zmenu foriem akými sa odovzdáva informačná kapacita múzejných zbierok. Výskumy v oblasti práce s návštevníkom sa sústreďovali na spôsob vedenia dialógu s návštevníkmi, motivačné programy pre získavanie nových okruhov návštevníkov, projekty špecializovaných múzeí pre prácu s návštevníkom, vnímanie múzeí školskými návštevníkmi či na prácu s postihnutými návštevníkmi.

Väčšina prednášajúcich sa opierala o zaradenie múzejného vzdelávania do národných programov vzdelávania pre všetky skupiny obyvateľstva od školskej mládeže cez marginálne skupiny obyvateľstva (sociálne slabí, závislí a pod.) až po systém celoživotného vzdelávania obyvateľstva. Vo všetkých týchto programoch bol dôraz na rozvoj kultúry a kultúrneho vzdelávania ako protivačky dnešného technokratického sveta. Ťažko zdieľateľnou témou sa ukázalo byť sponzorstvo – to totiž vyplýva z rozdielných podmienok a legislatívnych pravidiel jednotlivých krajín. Celkovo možno povedať, že prezentované projekty ukazovali partnerstvá múzeí v mnohých rovinách, všetky však vyznievali dynamicky, pretože partnerstvo sa mení, tak ako osoby či subjekty, ktoré ho realizujú. Pozitívny ohlas mala aj celodenná exkurzia, zaradená do programu konferencie. Podľa slov Colette Dufrence Tassé – prezidentky ICOM-CECA, mali účastníci počas nej možnosť vžiť sa do role návštevníkov. Pripravené boli štyri tematické trasy: Banícke tradície a ich prezentácia verejnosti, Múzea v regióne – ich expozície a prezentácia verejnosti, Tajchy a príroda, Obec a regionálne remeslá. B. Štiavnica a jej okolie ako lokalita v zoz-

muzeológii sa rozvíja všade na svete, bez (u nás obľúbených) diskusií a špekulácií o tom, či je to veda alebo nie. Potreba teoretickej základne sa deklarovala ako nevyhnutná, vzhľadom na politické, sociálne i informačné zmeny v spoločnosti. Všetky tieto faktory vyžadujú zavedenie určitého systému, potrebného pre zmenu foriem akými sa odovzdáva informačná kapacita múzejných zbierok. Výskumy v oblasti práce s návštevníkom sa sústreďovali na spôsob vedenia dialógu s návštevníkmi, motivačné programy pre získavanie nových okruhov návštevníkov, projekty špecializovaných múzeí pre prácu s návštevníkom, vnímanie múzeí školskými návštevníkmi či na prácu s postihnutými návštevníkmi.

name kultúrneho dedičstva UNESCO na účastníkov konferencie zapôsobili. Sfáranie do šachty, ryžovanie zlata, expozície múzeí i miestnych pamätných izieb, folklórne vystúpenia, banícke obrady či demonštrácia tradičných remesiel – to všetko bolo pripravené počas exkurzie. Na účastníkov urobil veľký dojem kontakt s bežnými ľuďmi, ktorí sa o zachovávanie kultúrneho dedičstva a tradícií usilujú. Neraz sme museli pomáhať sprievodcovi skupiny, pretože mnohí zahraniční účastníci chceli pretlmočiť svoje slová uznania a vďaky. Ruch v hoteli Topky na Počúvadle, kde sa jednotlivé skupiny po exkurzii stretli a vymieňali si navzájom celodenné dojmy, svedčil o skutočnom ohlase.

Jeden z bodov, vyzdvihnutých v celkovom hodnotení konferencie bola jej organizácia. Rokovacími jazykmi bola angličtina, francúzština, španielčina a slovenčina so zabezpečeným simultánnym prekladom. Vlastné rokovanie prebiehalo v aule Fakulty ekológie a environmentalistiky TU vo Zvolene, ktorá vytvárala technické zázemie na vysokej úrovni.

Organizácia konferencie bola premyslená do detailu. Vzhľadom na to,

že hosťiteľskou organizáciou bolo poľovnícke múzeum vo Sv. Antone, konferencia sa niesla pod znakom sojčieho pierka, čo malo symbolický význam – sojka je strážkyňou lesa, múzejníci sú zas strážcami kultúrneho dedičstva. Sojčie pierko, ako logo konferencie, bolo prítomné všade – originálne pierka boli na menovkách účastníkov, na veľkej mape sveta boli pierka na štátoch všetkých účastníkov, logo sa vynímalo na pozvánkach na sprievodné podujatia i na drobných upomienkových predmetoch.

K sprievodným programom patrili koncert v evanjelickom kostole, kde sa predstavili interpreti z Banskej Štiavnice, a niekoľko oficiálnych večerí, ktorých program dotváral obraz o tradíciách a súčasnosti B. Štiavnice i Slovenska. Uvítaciu večeru v hoteli Grand Matej spestril programom domáci folklórny súbor Sitňan pásmom spevov, tancov a inštrumentálnych skladieb na fujary z Podpoľania. Gala večera v kaštieli vo Sv. Antone bola oživená ukážkami sokoliarov a poľovníkov – trubačov. Večeru na Počúvadle sprevádzala štiavnická country kapela a o program sa postarali deti z tanečnej skupiny Te-

xasky, ktoré zožali zaslúžený aplauz. CECA večera v Baníckom múzeu na Starom zámku zas prebiehala v duchu baníckych tradícií – vystúpenie baníckeho speváckeho zboru na nádvorí, banícke piesne v podaní Sitňanu, slávnostné odovzdávanie baníckeho fokoša, ba ešte aj čašníci oblečení v baníckych uniformách. Na poslednej večeri, ktorú podával slovenský výbor ICOMu v bratislavskej Redute, sa účastníkom predstavila Lúčnica.

Aj pracovná časť konferencie bola pretkaná drobnými obradmi – začiatok, obedňajšiu prestávku i záver rokovania ohlasovali trubačskou znelkou poľovníci, úvod programu zahajovalo krátke audio-vizuálne pásmo.

Pre domácich i zahraničných hostí to bolo stretnutie nezabudnuteľné – vďaka odbornému rozsahu, ale aj atmosfére, vytvorenej účastníkmi aj organizátormi. Tú isto pomohlo dosiahnuť aj „výnimočné prostredie a nadštandard, ktorý bol účastníkom poskytnutý, a tým bola srdečnosť“, ako sa uvádzalo v záverečnom hodnotení generálneho zhromaždenia CECA.

Referáty vyjdú v samostatnom zborníku, pre budúcnosť však bude mať význam aj rezolúcia, ktorú konferencia a výročné generálne zhromaždenie CECA na záver konferencie v Banskej Štiavnici prijalo.

Medzinárodné odborné, obchodné či politické stretnutia sa zvyknú konať vo veľkých spoločenských a kultúrnych centrách, kde sa vytvoria technické podmienky i zázemie pre zahraničných hostí. Táto konferencia sa len vďaka tvrdohlavosti hlavného organizátora uskutočnila v B. Štiavnici a určite aj vďaka samotnému miestu konania sa stala stretnutím nezabudnuteľným, ktoré veľkou mierou prispelo k našej reprezentácii v zahraničí. Organizátorom sa podarilo dokázať, že Slovensko vie aj v menších mestách vytvoriť podmienky, zodpovedajúce medzinárodným parametrom.

BANSKOŠTIAVNICKÁ REZOLÚCIA

Konferencia ICOM-CECA 2005 v Banskej Štiavnici na tému Partnerstvo vo výchove a vzdelávaní prostredníctvom múzeí a Výročné generálne zhromaždenie ICOM-CECA schvaľujú nasledujúcu rezolúciu:

Berúc do úvahy, že výchova a vzdelávanie v múzeách zakladá vzťahy medzi spoločnosťami i v rámci nich podporuje rešpekt a porozumenie pre rôzne kultúry, prostredia a našu minulosť

účasníci

vzývajú miestne, regionálne a národné vlády a príslušných zriaďovateľov pokračovať v aktívnej podpore múzeí vo svojich regiónoch v podnecovaní širšieho rozvoja existujúcich a nových partnerstiev medzi múzeami a ich hlavnými štátnymi alebo súkromnými zriaďovateľmi a spoločnosťou.

Touto podporou sa potvrdzujú životne dôležité kultúrne a vzdelávacie úlohy, zodpovednosť múzeí a ich prínos súčasnej spoločnosti.

ICOM-CECA • Banská Štiavnica, Slovensko • 22. septembra 2005

XXII. Konferencia Asociácie európskych múzeí v prírode

Iveta Zuskinová

Liptovské múzeum, Ružomberok

V dňoch 22.–28. augusta 2005 sa uskutočnila v poradí už XXII. konferencia európskych múzeí v prírode. Združuje 24 štátov a pravidelne sa koná každé dva roky v inej členskej krajine. V roku 2005 to bolo Fínsko a mestá Helsinki, Tampere a Turku.

Na konferencii sa zúčastnili aj dvaja zástupcovia zo Slovenska – PhDr. Miroslav Sopoliga, DrSc., riaditeľ SNM-Múzea ukrajinsko rusínskej kultúry vo Svidníku a PhDr. Iveta Zuskinová, riaditeľka Liptovského múzea v Ružomberku. Ich cesta sa uskutočnila na základe projektu podporeného Ministerstvom kultúry SR, ktorý spolufinancovala Únia múzeí v prírode, občianske združenie a tiež múzeá v ktorých účastníci konferencie pracujú. Obidvaja boli za riadnych členov prijatí na XXI. konferencii v Glasgowe v roku 2003. Slovensko dovtedy nemalo riadnych členov. Procedúra schválenia za člena je zložitá a uskutočňuje sa verejným hlasovaním na valnom zhromaždení na základe návrhov aspoň dvoch členov na základe písomného stanoviska, že kandidát sa dokázateľne zaslúžil o budovanie a rozvoj aspoň jedného múzea v prírode. Kandidát musí byť riaditeľom alebo zástupcom riaditeľa múzea.

Konferencia tradične pozostáva z prepojených blokov – odborného sympózia, venovaného riešeniu troch tematických blokov a odbornej exkurzie, návštevy múzeí v prírode a iných múzejných inštitúcií. Fínsku konferenciu určovali tieto tematické celky: Múzeum v prírode a prezentácia kultúrneho dedičstva, Múzeum v prírode a moderná spoločnosť a Múzeum v prírode a krajina.

Valné zhromaždenie sprevádza vždy tzv. voľné fórum. V jeho rámci sa uskutočnilo aj oboznámenie so slovenskými múzeami v prírode v podobe prezentácie CD-ROMu z materiálov poskytnutých jednotlivými múzeami v prírode na Slovensku. Zároveň všetci účastníci konferencie dostali programové materiály a Kalendarium múzeí v prírode na Slovensku v angličtine.

V rámci uvedených odborných tém jednotliví referujúci prezentovali poznatky a skúsenosti z ich domovských múzeí a pracovísk. Aj tu sa zdôraznili všeobecne platné zásady práce múzeí v prírode pri ochrane objektov, ktoré sú súčasťou kultúrneho dedičstva. Vo väčšine európskych múzeí sa kladie dôraz na používanie pôvodných technologických postupov a materiálov pri rekonštrukciách pamiatkových objektov, osobitne sa zvyrazňujú architektonické detaily a konštrukčné prvky, uprednostňuje sa autenticita a originalita. Veľký význam má aj pokus o zobrazenie a ukážky tradičného spôsobu života, ukážky tradičných pracovných postupov a remeselných techník. Okrem toho je to komunikácia smerom k verejnosti a snaha sprostredkovať životné príbehy pôvodných obyvateľov domu, rozprávania zo života, ale aj anekdoty a iné slovesné útvary. Podobne ako na Slovensku, je snaha o prezentáciu múzea v prírode ako súčasť krajiny, kde sa expozičná prezentácia prispôsobuje striedaniu ročných období – napr. jarne poľnohospodárske práce, pestovanie plodín, ich dozrievanie a zber.

Súčasťou programu konferencie bola aj návšteva viacerých múzejných pracovísk. Boli to nielen múzeá v prí-

rode ako napr. Seurassari na okraji Helsínk. Tak, ako takmer vo všetkých európskych krajinách ponúka expozičia spôsob života a bývania rôznych spoločenských a sociálnych vrstiev. Účastníkov európskej konferencie najviac zaujalo múzeum-gazdovstvo Yli – Kirra na ceste medzi mestami Tampere a Turku. Je tu veľká expozičia pracovných nástrojov na tradičné spracovanie plodín a produktov, až veľmi podobných predmetom používaným aj na Slovensku, poľnohospodárskej techniky a strojov. Ukážky tradičných foriem práce a činností pri spracovaní poľnohospodárskej produkcie vykonávané dobrovoľníkmi – gazdami/poľnohospodármi z okolitých fariem nadchli všetkých. Zaujímavá bola aj expozičia ukážok lovu a chytania dravej zveri v lese, obklopujúcom múzeum.

Netypické sídlo má múzejné centrum Vapriikki v Tampere. Niekdajšia historická továrenskú budova bola rekonštrukciou upravená pre múzeum, v ktorom vznikli viaceré špecializované expozičné, napr. expozičia mediálnej komunikácie. Z mnohých navštevovaných múzejných expozicií, pamiatkových objektov a areálov, zaujalo napr. známe múzeum remesiel v Turku so živými ukážkami remeselných techník a výrobných postupov.

Predsedenstvo Asociácie európskych múzeí v prírode oslovilo slovenskú delegáciu s návrhom, usporiadať jubilejnú XXV. konferenciu na Slovensku, predovšetkým preto, že naša krajina ešte doteraz nebola hostiteľom tejto významnej európskej organizácie. Na prípravu konferencie vznikne slovensko – česká komisia, keďže v rámci programu sa uskutoční výjazd do niektorých múzeí v prírode v Českej republike. Na príprave XXV. konferencie by sa okrem Únie múzeí v prírode na Slovensku, (občianskeho združenia, ktoré bude garantom) mali podieľať aj Ministerstvo kultúry SR, Slovenské národné múzeum a Zväz múzeí na Slovensku.

Manažment a marketing v múzeách

Soňa Žabková

Literárne a hudobné múzeum, Banská Bystrica

Pri príležitosti 20. výročia svojho vzniku pripravilo Múzeum telesnej kultúry v SR dňa 25. októbra 2005 odborný seminár Podstata, význam a úlohy manažmentu v múzeu. Takto koncipovaný seminár bol adresovaný najmä kolegom-múzejníkom, ale aj inej odbornej verejnosti. Múzeum telesnej kultúry v SR je celoštátnym špecializovaným múzeom a plní funkciu metodického a koordinačného centra pre oblasť telesnej kultúry a športu v SR. Najväčším handicapom múzea je fakt, že ani po dvadsiatich rokoch existencie nemá vlastnú stálu expozíciu. Výsledky svojej akvizičnej činnosti prezentuje formou príležitostných výstav v iných múzeách. V súčasnosti je stála expozícia lyžovania umiestnená v priestoroch Informačného centra mesta Kremnica.

Seminár otvorila a prítomných hostí privítala riaditeľka MTK v SR PhDr. Zdenka Letenayová, ktorá v stručnosti zhodnotila poslanie a ciele Múzea telesnej kultúry v SR. Konceptia seminára vychádzala v súčasnosti z často diskutovanej témy dotýkajúcej sa slovenského múzejníctva.

Doc. Miroslav Majtán, CSc. z katedry manažmentu Fakulty podnikového manažmentu Ekonomickej univerzity v Bratislave oboznámil účastníkov seminára s potrebou manažmentu v nepodnikateľských organizáciách.

Mgr. Petr Holman z Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne z Ústavu archeológie a muzeológie priblížil svoje skúsenosti a poznatky z praxe českých múzeí. Apeloval najmä na múzeá, aby sa usilovali byť flexibilnými inštitúciami a pružne

reagovali na potreby a ponuky zvonku. Každé múzeum by malo mať vlastnú stratégiu a víziu, ktorá bude súčasťou manažmentu riadenia. Divadlo ako súčasť kultúrneho dedičstva predstavila vo svojom príspevku jeho riaditeľka Mgr. Silvia Hroncová. Ľudia v múzeu, marketing a manažment boli témou príspevku PhDr. Štefana Kollára, PhD. – riaditeľa Poštového múzea v Banskej Bystrici.

Na odbornom seminári sa zúčastnili aj hostia zo zahraničia. Dr. Lajos Szabo predstavil Maďarské športové múzeum. V diskusii vystúpila PhDr. Marta Mácelová, ktorá sa podelila so svojimi osobnými skúsenosťami pri spolupráci Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici a vysokých škôl. Miesto múzeí na regionálnom trhu kultúry zhodnotila PhDr. Magdaléna Bekessová – riaditeľka Podtatranského múzea v Poprade.

Na seminár v Bratislave nadviazal ďalší podobne koncipovaný: Úloha marketingu v prezentačných aktivitách múzeí (s dôrazom na regionálne a špecializované múzeá), ktorý sa konal dňa 24. novembra 2005 v Podtatranskom múzeu v Poprade. Organizáciu ho pripravili Odbor kultúry Prešovského samosprávneho kraja a Podtatranské múzeum v Poprade. Cieľom seminára bola výmena doterajších skúseností a poznatkov z oblasti marketingu múzeí, stanovenie priorit a hľadanie nových možností v práci s verejnosťou. Cieľovou skupinou mali byť hlavne riaditelia, odborní a vybraní pracovníci múzeí, galérií a ďalších kultúrnych inštitúcií, zástupcovia samosprávy, cestovných kancelárií, hotelov. V úvodnom otváracom príhovore hostí privítala

riaditeľka Podtatranského múzea Magdaléna Bekessová, ktorá zhodnotila význam múzejných inštitúcií a ich špecifické postavenie v sieti múzejných pamiatok regiónu Spiša. Konceptiu rozvoja kultúrnych inštitúcií Prešovského samosprávneho kraja prítomným hosťom predstavil Ing. Boris Maťko. Niektoré princípy tvorby a realizácie prezentačného marketingu múzeí vo svojom vystúpení prezentoval PhDr. Štefan Kollár, PhD. „Nové publikum“ a hlavne ako si ho získať bolo témou úvahy Mgr. Zuzany Mrvovej z katedry kulturológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Skúsenosti z marketingu múzeí a najmä svoje osobné skúsenosti z praxe prezentoval Ing. Rastislav Marko zo Slovenského banského múzea z Banskej Štiavnice. Možnosti a perspektívy prípravy a realizácie projektov ako jedného z nástrojov na zlepšenie prezentačných aktivít múzeí a galérií predstavila Erika Godlová z odboru kultúry Prešovského samosprávneho kraja. Bohaté skúsenosti z rôznych foriem múzejnej komunikácie a práce s verejnosťou so zameraním na handicapovaných návštevníkov prezentovala Mgr. Soňa Žabková, PhD. zo ŠVK-Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici.

Nemenej zaujímavé a podnetné boli aj diskusné príspevky, ktoré odzneli v popoludňajšej časti seminára. Marketingové aktivity v špecializovanom múzeu boli témou diskusie Zdenky Letenayovej, ktorá prezentovala svoje skúsenosti z práce a riadenia Múzea telesnej kultúry v SR. Mgr. Dalibor Mikulík hlavný úspech Ľubovnianskeho múzea v posledných rokoch vidí v marketingovej stratégii „prilákať platiacich návštevníkov“. Na uvedené účely využívajú účasť na veľtrhoch cestovného ruchu, kvalitný propagačný materiál, komerčne spracované filmy o inštitúcii, atď. Aktívnu komunikáciu Múzea SNP v Banskej Bystrici s verejnosťou so zame-

raním na mládež prezentovala Mgr. Ingrid Haringová. Veľmi podnetným a zamyslenia hodným bol príspevok PhDr. Beaty Kelemenovej, predsedníčky Cechu sprievodcov Tatry – Spiš pod názvom „Ako prinútiť tatranských turistov, aby navštevovali naše múzeá?“

Múzejníci, ale aj ostatní účastníci seminára sa zhodli v názore, že turisti, ktorí v súčasnej dobe navštívia Slovensko a chcú spoznať jeho pamiatky, múzeá, prírodné krásy, rarity a iné zaujímavosti hľadajú v prvom rade „zážitkovú kultúru a turistiku“. Tomuto faktu by sa do určitej miery

malo prispôbiť aj súčasné marketingové múzejné myslenie. Nebáť sa inovovať, živo reagovať na aktuálne témy spoločnosti, byť flexibilný, pokúsiť sa privábiť nových návštevníkov netradičnými aktivitami. Pritom neslobodno zabúdať na systematické budovanie public relations, čo v praxi znamená naučiť sa komunikovať jazykom zákazníka a presne identifikovať jeho potreby. Budovať systematickú propagáciu svojej inštitúcie cez reklamu v tlači a médiách. Mať kvalitné propagačné materiály, aj cudzojazyčné, pre zahraničných turistov. Súčasťou komunikačnej politiky mú-

zei by malo byť aj nadväzovanie kontaktov s predstaviteľmi verejného, vedeckého a kultúrneho života a tiež lobovanie a práca so sponzormi v záujme podpory našej múzejnej práce. K téme obidvoch seminárov by sme mohli uviesť ešte veľa podnetných rád a nápadov, ktoré by sa dali praktizovať v každodennej múzejnej praxi.

Myšlienky seminára a svoje úvahy na tému „marketing a manažment v slovenských múzeách“ však zakončím vetou, ktorá odznela na seminári v Bratislave: „Nie je také dôležité, čo vyhovuje pracovníkom, ale čo sa páči návštevníkom“.

Výskum a prezentácia literárnomúzejných zbierok

Slovenská národná knižnica – Slovenské národné literárne múzeum v Martine v spolupráci so ŠVK – Literárnym a hudobným múzeom v Banskej Bystrici usporiadali v septembri 2005 v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva, venovaných téme Dedičstvo iných je dedičstvom všetkých dvojdnový metodický seminár s názvom Výskum a prezentácia literárnomúzejných zbierok. Seminár sa uskutočnil v budove ŠVK v Banskej Bystrici a zúčastnilo sa na ňom vyše tridsať múzejníkov z celého Slovenska. Program seminára otvorili riaditelia usporiadateľských organizácií PhDr. Jozef Beňovský za SNK-SNLM v Martine a PhDr. Mariana Bárdiová za ŠVK-LHM v B. Bystrici. V troch hlavných blokoch referátov vystúpil PhDr. J. Beňovský na tému L. Novomeský 1904–1976 – 2005 – nové hodnotenia tvorby L. Novomeského a literárnomúzejná aplikácia jeho diela; PhDr. Ivana Danková s príspevkom Július Barč – Ivan – nové skúmanie a prezentácia diela významného predstaviteľa slovenskej medzivojnovovej literatúry; PhDr. Oľga Pavúková s referátom Zbierkový fond

„Ludovít Štúr“ – jeho tvorba, odborné spracovanie a prezentácia v kultúrno-výchovnej činnosti Múzea L. Štúra v Modre; PhDr. Jelka Borcovanová s príspevkom Človek a literatúra z literárnohistorického aspektu – prezentácia literárnomúzejných zbierok; Mgr. Zlata Troligová s referátom Zbierkový fond K. Jarunkovej v Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici a PaedDr. Jana Borgulová odborne zhodnotila Pamätnú izbu S. Chalupku v Hornej Lehote. Na záver bola diskusia a metodický rozbor v expozíciách LHM z hľadiska múzejnej prezentácie zbierok (Ludové hudobné nástroje na Slovensku, Múzeum – domov múz).

Účastníci si uctili aj hroby národných dejateľov na ev. a. v. cintoríne v B. Bystrici a posúdili ich stav, údržba, ale aj využitie v literárno-múzejnej praxi. Prvý deň uzavrela metodická návšteva v novej (v súťaži Múzeum roka 2004) ocenennej expozícii Múzea SNP a prednáška o literatúre v SNP.

V praktickej časti metodického seminára si účastníci v druhý deň prezreli Pamätník spisovateľa L. Ondre-

jova v Kostiviarskej, od akademického sochára A. Trizuljaka s cieľom analyzovať využitie plenéra v literárno-prezentačnej a mimoškolskej vzdelávacej činnosti. V Podkoníciach si účastníci ozrejmili dejiny Pamätnej izby hudobného skladateľa a etnomuzikológa Pavla Tonkoviča a spôsob prezentácie dokumentov P. Tonkoviča v zariadení jeho autentickej pracovne a v národopisnej časti expozície. Cestou z Podkoníc sa zastavili v Hornej Lehote, kde žil a pôsobil ako duchovný Samo Chalupka. V jeho pamätnej izbe a pri jeho pamätníku boli účastníci zasvätení do problematiky memoriálnej pamätníkovej tvorby a inštalácie múzejnej expozície v obci.

Na záver seminára navštívili múzejníci obec Poniky, odkiaľ pochádza Štefan Žáry, a obec Hrochoť, kde strávil istý čas Andrej Sládkovič. Literárni múzejníci tu v sprievode miestneho farára v autentickom prostredí básnika vykonali analýzu expozície vytvorenej nemúzejným subjektom.

Záverom treba konštatovať, že účastníci seminára týmto úspešným podujatím rozšírili svoj odborný diaľpazón a pozdvihli úroveň slovenského literárneho múzejníctva, ako aj vzdali hold nezabudnuteľným osobnostiam nášho národa.

LUBOMÍR KIANIČKA

Múzeá v Amsterdame

Sidónia Alkaff

Krajina tulipánov a veterných mlynov, či domov Rembrandta a van Gogha, práve tieto dve ikony aj v súčasnosti charakterizujú Holandské kráľovstvo¹. Jej obyvatelia sú na svoju krajinu a jej bohatú históriu právom hrdí. Vidiek je stále tým istým pokojným vidiekom barokových obrazov a historické centrá miest nestratili takmer nič zo stredovekej atmosféry.

V Holandsku je vyše 1 000 galérií, čím mu patrí svetové prvenstvo v ich počte na meter štvorcový. Samozrejme, ich najvyššia koncentrácia je v Amsterdame², postavenom na rieke Amstel, dodnes patriacom medzi skvosty európskej architektúry. Centrum sa delí na stredoveké srdce a ne-

Rijksmuseum

wer, štvrť rámovanú kanálmi zo 17. storočia, veku, ktorý sa dodnes nazýva Zlatým, keď mesto bolo na vrchole bohatstva a charakterizovala ho rozsiahla stavebná činnosť. Vtedy vznikli aj tri kanály³, olemované domami, typickými len pre toto mesto. Keďže sa práve v tom čase prisťahovalo veľké množstvo ľudí, obyvatelia boli nútení stavať si v meste, skupom na priestor, vysoké úzke domy. Nie je výnimkou, že tieto majú pri šírke pár metrov až päť poschodí a nezriedka dosahujú výšku 16 met-

rov. V súčasnosti sú mnohé z nich sídlom galérií a múzeí.

Aby sa na začiatku 20. storočia vyriešil problém slumov, výstavbu sídlisk dostala do správy známa amsterdamská (architektonická) škola. Jej hlavnými architektmi boli Michel de Klerk, J. M. van der Mey a Piet Kramer, ktorých stavby sú ukážkou ako riešiť problém sociálnych bytov. Amsterdam je dodnes strediskom modernej architektúry, ktorej ukážkou je budova nadácie ARCAM z roku 2003. Jej architektom je Holanďan René van Zuuk.

Amsterdam je kultúrnym centrom krajiny. Ako v minulosti, aj dnes udáva nové trendy v móde, reklame, literatúre a výtvarnom umení. V Amsterdame sa nachádza 42 múzeí, 141 komerčných galérií a 60 divadiel a koncertných siení. Tieto počty by však neboli možné, keby kultúra nepatrila medzi jednu z priorít holandskej vlády. Holandské ministerstvo vzdelávania, kultúry a vedy vydalo v roku 2003 publikáciu pod názvom Kultúrna politika v Holandsku⁴, v ktorej sa na úvod hovorí: „Kultúra je zrkadlom spoločnosti. Divadelné predstavenia, popové koncerty, výstavy obrazov, historické mestské centrá a prístupné historické dokumenty sú veľmi dôležitými prvkami spoločnosti, v ktorej spolunažívajú ľudia rôznych generácií, pochádzajúci z rôznych kultúrnych prostredí. Kultúra nás učí nazerať na tých druhých z novej perspektívy, dodáva nám odvahu vstúpiť s nimi do dialógu a rozhovoru a oceniť ich hodnoty. Umenie prehľbuje naše ľudské kontakty. Kultúra preto musí hrať veľkú úlohu vo vzdelávaní, ekonomike a verejnej sfére.“

Aj predstavitelia mesta Amster-

dam považujú umenie za najlepší spôsob, ktorým možno spájať a nadväzovať dialóg medzi jednotlivými komunitami žijúcimi na území mesta a kultúru preto považujú za jeden z najdôležitejších pilierov spoločnosti. Kultúrnu politiku krajiny riadi Úrad pre umenia a kultúru, ktorý je súčasťou ministerstva sociálnych vecí. Úrad pre umenia a kultúru dotuje cez umelecký Fond rôzne oblasti umenia, a to divadelné umenie, výtvarné umenie, fotografiu, dizajn a architektúru, literatúru, film a amatérske umenie. V samotnom Amsterdame je v kultúrnom sektore zamestnaných viac ako 12 000 ľudí a priamo v meste žije a tvorí približne 2 000 umelcov! Prieskum z roku 2003 ukazuje, že až 84 % dospelých obyvateľov Amsterdamu a 96 % detí sa zúčastnilo na rôznych kultúrnych podujatiach v meste.

Priamo v Amsterdame sídlia tri svetoznáme múzeá: Rijksmuseum, Van Goghovo múzeum a Stedelijkmuseum.

Rijksmuseum

Rijksmuseum⁵, v preklade Národné múzeum, vlastní najväčšiu zbierku umenia v Holandsku, ktorej základy položili v 19. storočí. Počet predmetov v zbierke sa približuje k číslu jeden milión a tvorí ju kolekcia diel starých holandských majstrov 15. až 19. storočia s dôrazom na jednotlivé školy, témy a individuálnych umelcov. Kolekciu sprevádzajú obrazy cudzích majstrov. Najnavštevovanejšia sekcia obsahuje 22 prác Rembrandta a obrazy od Vermeera, Fransa Hals a Jana Steena. Ďalším oddelením je Kabinet tlačí s približne 700 tisíc tlačami a kresbami. Rozsiahla kolekcia z obdobia Zlatého veku obsahuje so-

Nová budova múzea
Vincenta van Gogha

chárske diela, nábytok, strieborné predmety, sklo, porcelán, domy pre bábiky a jedno oddelenie venované ázijskému umeniu.

Už od decembra 2003 prebieha v múzeu rozsiahla prestavba, renovácia a modernizácia, naplánovaná do roku 2008. Počas tohto obdobia je v budove múzea sprístupnených 400 najlepších diel zo 17. storočia pod názvom Majstrovské diela. Iné časti zbierok Rijksmuseum sú rozmiestnené v 10 múzeách na území Holandska, Belgicka a Nemecka. V Amsterdame organizuje Rijksmuseum výstavy v priestoroch Nieuwe kerk, Van Goghovho múzea⁶, Rembrandtovho domu a galérii Huis Marseille.

Van Goghovo múzeum

Je miestom najrozsiahlejšej zbierky diel Vincenta van Gogha⁷, pozostávajúce z vyše 200 malieb, 500 kresieb, 700 súkromných listov umelca a zbierky japonských tlačí, chronologicky radenej do 5 periód, korešpondujúcich s geografickými fázami van Goghovho života a diela, ktorými sú Holandsko, Paríž, Arles, Saint-Rémy, Auvers-sur-Oise. Zastúpenie v zbierke majú aj diela Gauguina, Moneta, Toulouse-Lautreca a ďalších umelcov van Goghovho okruhu. Múzeum pravidelne organizuje výstavy, ukazujúce nové aspekty umenia koncom 19. storočia a začiatkom 20. storočia. Od polovice 80. rokov je aktívne aj ako centrum výskumu života a diela van Gogha.

Projekt hlavnej budovy pochádza z rokov 1963–1964 a jeho autorom bol Gerrit Rietveld. Po jeho smrti v roku 1964 budovu dokončili jeho

partneri J. van Dillen a J. van Tricht. Od oficiálneho otvorenia v roku 1973 sa interiér často menil a 1998–1999 ho renovoval Martien van Goor. Jeho úprava sa snaží korešpondovať čo najviac s pôvodným Rietveldovým zámerom. Architekti zo skupiny Greiner van Goor Architects sú autormi nového úradného krídla a pasáže, tzv. Uzla (Node), spájajúceho starú a novú budovu. Autorom novej budovy, určenej na výstavy umenia 19. storočia z roku 1999 je japonský architekt Kisho Kurokawa.

Stedelijkmuseum

Zároveň s prestavbou Rijksmuseum prebieha rekonštrukcia hlavnej budovy Stedelijkmuseum (Mestské múzeum), v roku 1895 navrhutej architektom A. W. Weissmanom, nespĺňajúcej už dnešné požiadavky na chod múzea. Múzeum vlastní rozsiahlu zbierku moderného umenia z celého sveta, obsahujúcu maľby, sochy, grafiku a kresby, užité umenie, priemyselný dizajn, plagáty a fotografie. Hlavná časť zbierok pozostáva z diel pochádzajúcich z obdobia po roku 1945. Najvýznamnejšie diela pochádzajú od Maleviča, Picassa, Mondriana, De Kooninga a Rietvelda. Svetové renomé získalo múzeum medzi rokmi 1945–1962 za riaditeľa Willema Sandberga.

Počas rekonštrukcií sú zbierky dočasne umiestnené v rôznych budovách Amsterdamu, napríklad v budove starého Poštového úradu, výstavnom priestore Amsterdamského úradu a v iných múzeách vo svete.

Spiegelkwartier

Málokto vie, že hneď v blízkosti námestia Museumplein, na ktorom sa nachádzajú Rijksmuseum a Múzeum van Gogha, je štvrť Spiegelkwartier, viac ako jedno storočie centrum národného trhu s umením. Aj Rijksmuseum dopĺňalo vo svojich začiatkoch zbierky nákupmi od obchodníkov z tejto štvrte. Väčšina obchodov má charakter minigalérií. Okrem diel súčasných výtvarníkov ponúkajú obrovskú škálu rôznych objektov od archeologických nálezov až po staré medicínske nástroje. Majitelia obchodíkov sú skutočnými odborníkmi na umenie a starožitnosti. Okrem odborných expertíz poskytujú aj prednášky z dejín umenia a organizujú rôzne výstavy.

Okrem toho Amsterdam ponúka množstvo ďalších múzeí a inštitúcií. Za zmienku stoja hlavne Historické múzeum⁸, Archeologické múzeum⁹, Etnografické múzeum¹⁰, ARCAM¹¹, Biblické múzeum¹², Židovské historické múzeum¹³ a Centrum súčasného umenia Appel¹⁴.

Mnohé historické budovy poskytujú priestory výstavám. Najviac navštevovanými sú Oude Kerk (Starý

Amsterdamská burza

kostol)¹⁵, Nieuwe Kerk (Nový kostol)¹⁶, Rembrandtov dom¹⁷ a Burza od Hendrika Berlageho¹⁸. Holandsko je aj jedným z významných centier svetovej fotografie. Dve dôležité inštitúcie sa nachádzajú priamo v Amsterdame. Prvou z nich je Amsterdamské múzeum fotografie známejšie pod skratkou FOAM. Druhou je Huis Marseille, ktorý disponuje skromnejšími výstavnými priestormi.

FOAM

Múzeum sa prezentuje ako progresívna inštitúcia. Venuje sa všetkým žánrom fotografie. Výstavný program ponúka vždy nielen priestor pre ukážky z tvorby svetovo známych fotografov, ale aj mladých talentov. Okrem toho FOAM spolupracuje s ďalšími medzinárodnými organizáciami a spoločnosťami, ktoré sa špecializujú na fotografiu. Zväčša sú sprístupnené vždy štyri výstavy zároveň. FOAM má byť miestom stretnutí a inšpirácie, a to je dôvod, prečo sa výlučne nešpecializuje len na prezentáciu fotografie, ale organizuje aj rôzne prednášky, medzinárodné diskusie a vydáva vlastný magazín. Samozrejme, ako v každej inštitúcii takejto kategórie, aj v priestoroch FOAMu sa nachádza verejnosti prístupná knižnica.

Huis Marseille

História múzea je pomerne krátka. V roku 1993 kúpila tento dom, pochádzajúci zo 17. storočia, nadácia The Pont so zámerom dať v ňom po rekonštrukcii priestor novej kultúrnej iniciatívy na poli fotografie. Výstavy sa menia každé tri mesiace. Múzeum má aj vlastnú zbierku. Špecializuje sa na všetky formy fotografie všetkých období. Od roku 2003 je v priestoroch verejnosti sprístupnená knižnica, disponujúca 1 500 knihami.

Na záver si ako návštevník nemôžem odpustiť porovnanie so sloven-

skými galériami a múzeami. V tých amsterdamských sa človek naozaj cíti ako doma. V pokoji si môže vychutnať pôžitok z umeleckých diel. Pred výtvarným dielom môžete presedieť hodiny a hodiny, nikto si vás nebude všímať, pýtať sa vás, čo tam robíte, nikto vás nebude vyhánať ani na vás striehnuť, či nebudaj z nejakej čudáckej rozkoše nechcete výtvarné dielo poškodiť alebo azda ukradnúť. Už len vďaka takej maličkosti a ochotnému personálu, ovládajúcemu aspoň jeden cudzí jazyk je návšteva akéhokoľvek múzea či galérie v Amsterdame v prvom rade estetickým pôžitkom.

POZNÁMKY

¹ Nederlanden, teda Nizozemské kráľovstvo s rozlohou 41 526 km² a 15,5 mil. obyvateľov. Termín Holland sa vzťahuje len na historické územie niekdajšieho grófstva, ktoré sa neskôr stalo základom štátu. Geografický pojem Nederland v minulosti najskôr označoval nízko položené územie okolo širokej delty Rýna a Maasy severozápadne od Kolína nad Rýnom.

² Amsterdam je mestom paradoxov. Je síce hlavným mestom Holandského kráľovstva, ale nie sídelným mestom vlády, parlamentu ani kráľovskej rodiny. Prítom však žiaden Holanďan nepochybuje, že Amsterdam je skutočným hlavným mestom krajiny.

³ Kanály Herengracht, Keizersgracht a Prinsengracht.

⁴ Dokument je prístupný na www.minocw.nl/english/culture/index.html

⁵ Holandský minister financií Jan Alexander Googel r. 1798 rozhodol, že Holandsko by malo mať národné múzeum podľa francúzskeho modelu. Zvyšky kolekcii, nahromadené miestokráľmi holandskej provincie, uložili v ôsmich miestnostiach v západnom krídle paláca Huis ten Bosch v Haagu. Za prvého riaditeľa zbierok Cornelia Roosa vlastnilo múzeum 200 malieb a 31. 5. 1800 Nationale Konstgallerij (Národná umelecká galéria) otvorila brány verejnosti. V roku 1803 sa začali nakupovať zbierky a 1808 na príkaz kráľa Ľudovíta Napoleona zbierky premiestnili do radnice v Amsterdame, známej pod názvom Kráľovský palác. Tak sa k nim pridali malby z mesta Amsterdam (medzi ktorými bola aj Rembrandtova Nočná hliadka). Ako sa kolekcia postupne rozrastala, múzeum bolo nútené nájsť si nové priestory. Od roku 1817 kolekciu vystavovali v Trippenhuis (panstvo zo 17. storočia na Kloveniersburgwal). V tom istom čase sa rozhodlo premiestniť súčasné umenie do Paviljoen Welgelegen v Haarleme. Kráľ William I. dal múzeu názov Rijks, teda Národné mú-

zeum. V roku 1876 sa konečne vyriešil problém, kde umiestniť zbierku a padlo rozhodnutie postaviť pre ňu celkom novú účelovú budovu. Jej architektom bol P. J. H. Cuypers, ktorý postavil stavbu v zmesi historických štýlov gotiky a renesancie, slávnostne otvorenú v roku 1885. Keďže bola priestranná, nakoniec v nej sústredili všetky štátne zbierky a často ju upravovali. V rokoch 1906–1909 a 1913–1916 pristavili nové krídlo pre rozrastajúcu sa zbierku 19. storočia a v 50. a 60. rokoch zastavali aj dve nádvorja. Cieľom terajšej rozsiahlej renovácie je obnoviť pôvodný Cuypersov projekt, odstrániť zástavby dvoch nádvorí, získať priestor, rozriešiť logistické problémy a dodať budove viac denného svetla.

⁶ V roku 2006 vo Van Goghovom múzeu inštalujú výstavu Rembrandt a Caravaggio.

⁷ Zbierka pôvodne patrila Vincentovmu mladšiemu bratovi Theovi van Goghovi (1857–1891). Po smrti jeho manželky v roku 1925 zdedil kolekciu ich syn Vincent Willem van Gogh (1890–1978). V roku 1962 vďaka iniciatíve holandskej vlády odovzdal Vincent Willem van Gogh zbierku Nadácii Vincenta van Gogha, požičiavajúcej diela Múzeu van Gogha.

⁸ Amsterdamské historické múzeum prezentuje dejiny mesta od 13. storočia do súčasnosti. Vystavené sú tam okrem portrétov zo 16. a 17. storočia aj archeologické nálezy, makety historických stavieb, strieborné a zlaté predmety a šperky, sklo, hrnčiarske výrobky a porcelán. Múzeum Alarda Piersona, archeologické múzeum amsterdamskej univerzity ponúka prehľadku exponátov zo starovekého Egypta, antického Grécka a Ríma, západného Turecka, Iránu a z predhistorického obdobia Európy. Múzeum je momentálne v rekonštrukcii, takže egyptská kolekcia je značne zredukovaná.

⁹ Etnografické Tropenmuseum sa snaží čo najvernejšie priblížiť životné prostredie ľudí v trópech a subtropoch. Ďalšími témami expozícií je hudba, divadlo a náboženstvo východných kultúr. Samostatným oddelením je Detské múzeum.

¹⁰ ARCAM-Amsterdamské centrum pre architektúru je nadáciou, založenou v roku 1986, koncentrujúcou aktivity na Amsterdam a okolie. Okrem iného je aj miestom šiestich výstav ročne, zameraných na jednotlivých architektov, stavby, urbanizmus, zahraničnú architektúru a pod.

¹¹ Biblické múzeum prostredníctvom archeologických nálezov, artefaktov zo starovekého Egypta, modelov chrámov Šalamúna a Herodesa, náboženských objektov zo židovskej a kresťanskej tradície má za cieľ priblížiť príbehy osobností, známych z Biblie.

¹² Židovské múzeum sídli v komplexe troch zreštaurovaných synagóg zo 17. a 18. storočia. Expozície sa venujú: židovskému náboženstvu, sionizmu, prenasledovaniu a záchrane, židovskej kultúre a sociálnym a ekonomickým problémom dejín Židov v Holandsku.

¹³ Centrum pre súčasné umenie APPEL založili v roku 1975. Podporuje umelecké projekty, inštalácie a výskum. Nadáciu De Appel založili s cieľom prezentovať súčasné medzinárodné avantgardné umenie holandskému publiku. APPEL je zároveň dejiskom výstav, diskusií, rozhovorov a video-prezentácií, ročne inštalujúcim šesť výstav.

¹⁴ Oude Kerk (Starý kostol) je najstaršou historickou pamiatkou v Amsterdame. Tohto roku sa v jeho priestoroch napríklad konala prehliadka medzinárodnej súťaže World Press Photo.

¹⁵ Nieuwe Kerk (Nový kostol). V jeho priestoroch sa organizujú výstavy so zameraním na iné krajiny, ich kultúru a náboženstvo.

¹⁶ Rembrandtov dom, postavený v roku 1606, v ktorom Rembrandt žil v rokoch 1639–1660. Trvalo je tam vystavených 300 Rembrandtových rytín. Múzeum vlastní aj niekoľko Rembrandtových kresieb a ma-

lieb jeho žiakov. V dome sa vystavuje aj časť zbierok Rijksmusea. V roku 1906 kúpilo túto stavbu mesto Amsterdam a odovzdalo ju Nadácii Rembrandtovho domu. O rok nato bol založený fond, ktorý inicioval rekonštrukciu budovy, avšak bez rešpektovania historických znalostí. V 90. rokoch 20. storočia začali výskum a v 1999 interiér zrekonštruovali do historicky vernej podoby podľa rytín a inventára z roku 1656.

¹⁷ Amsterdamská burza, významné dielo svetoznámeho architekta Hendrika Petrusa Berlageho, postavená v rokoch 1898–1903. V priestoroch burzy sa vystavujú makety stavby, dokumenty o jej výstavbe a histórii burzy. Nadácia Burza od Berlageho organizuje v jej priestoroch výstavy architektúry, dizajnu a užitého umenia.

Fotoarchív autorky

Museums in Amsterdam

Summary

The Kingdom of the Netherlands boasts more than 1000 art galleries. Preserving and fostering the country's cultural heritage is a priority of government policy. In addition to the Netherlands' three most famous museums (the Rijksmuseum, Stedelijkmuseum, and Van Gogh Museum), the author has also focused on two renowned museums of photography – FOAM (Amsterdam Museum of Photography) and Huis Marseille. The latter, founded in 1993, is sponsored by The Pont Foundation and specializes in every type of photography from all periods.

Východočeské muzeum v Pardubicích – 125 let trvání a proměny posledního desetiletí

František Šebek

Východočeské muzeum, Pardubice

Pardubice leží na Labi v rovinatém centru východních Čech, v místech, kde řeka ohýbá svůj směr ze severu na západ. V roce 1880 zde byl založen muzejní spolek, jehož posláním bylo zřízení a provozování muzea. Pardubice se tehdy nacházely na počátku bouřlivého rozvoje, který vrcholil na přelomu 19. a 20. století, kdy se proměnily na industriální město s poměrně bohatým společenským životem.

Co do data založení, lze pardubické muzeum zařadit mezi 25 nejstarších a dodnes existujících muzeí v České republice. Muzeum se na počátku své existence zaměřovalo na vytváření sbírek dokumentujících přírodu a historii regionu Pardubicka, usilovalo o záchranu historického archivu města a velkostatku; členové spolku se angažovali při ochraně stavebních památek ve městě a okolí.

Muzeum poprvé vystavilo sbírky v květnu 1882 ve dvou místnostech

radnice na náměstí. Po deseti letech ale byly tyto prostory pro sbírky již těsné a kromě toho muselo muzeum radnici opustit, protože se zastupitelstvo města rozhodlo budovu zbourat a na jejím místě a třech dalších domů postavit pro městský úřad novou radnici. Muzeum se už do ní nevrátilo. Město mu pronajalo několik místností v zámku, ale to nebylo dobré řešení. Prostory byly vlhké a nepřístupné. Sbírký začaly brzy plesnivět. Pardubický zámek tehdy podléhal komerčním zájmům velkostatku a sídlila v něm např. velká ševcovská dílna, různé sklady, několik úřadů, na 30 nájemních bytů, v hospodářských budovách na nádvoří působil pivovar apod. Zámek byl stranou zájmu veřejnosti. Představitelé spolku proto dlouhá léta usilovali o získání stavebního místa a podpory pro postavení vlastní budovy na příhodném místě ve městě. Bohužel marně!

Začátkem roku 1920, kdy v Česko-

slovensku probíhala pozemková reforma, jež se dotkla i pardubického velkostatku, byl náhle zámek levně na prodej. Muzejní spolek se odhodlal jej koupit. A nejen to, koupil i hrad na Kunětické hoře nedaleko Pardubic, o jehož záchranu dlouhá léta spolek usiloval. Koupě zámku byla zpočátku vnímána jako dočasné a riskantní řešení v krajní nouzi. Myšlenka na stavbu vlastní účelové budovy nezapadla. Záhy se ale podařilo v zámku některé místnosti uvolnit od nájemníků a při opravách se objevovaly netušené vzácné zbytky původní pozdně gotické a raně renesanční architektonické a malířské výzdoby. V roce 1922 veřejnost mohla vidět nově uspořádané sbírky v několika upravených zámeckých sálech a spolek se jimi také pochlubil vzácné návštěvě, prezidentu T. G. Masarykovi. Brzy se ukázalo, že muzeum tu nakonec zůstane natrvalo. V následujících letech se dařilo uvolňovat další prostory a pokračovat v opravách, které přinášely nové objevy původní historické výzdoby. Zámek přestal být zastřčeným koutem, kam zavítal sotvakdo, a začal působit jako významná památka, kterou se může město chlubit.

Po druhé světové válce, za níž spolek působil minimálně, se jeho činnost znovu konsolidovala, ale po

Stav hlavní budovy pardubického zámku v roce 1993 a v roce 1998

únorovém převratu 1948 se zásadně změnilы podmínky jeho existence. V roce 1953 byly sbírky muzea postátněny a spolek byl nucen předat do správy státu i Kunětickou horu a pardubický zámek. Činnost spolku poté vyhasla. Do muzea nastoupili stálí zaměstnanci. Profesionalizace záhy umožnila dostat činnost muzea na daleko vyšší úroveň, ale to bylo hořce vykoupeno tím, že se muzea všude v Československu (a v zemích komunistického bloku) stala nástrojem šíření osvěty a propagandy jediné vládnoucí politické strany a její ideologie.

Pardubické muzeum od roku 1959 začalo užívat název „Východočeské muzeum“, ale jak bylo obvyklé, prošlo několika reorganizacemi: od muzea se nejprve oddělil archiv, potom se osamostatnila galérie a útvar památkové péče; se změnami státní správy se měnili zřizovatelé. V době normalizace po „Pražském jaru 1968“ se

pardubické muzeum stalo nadlouho pobočkou krajského muzea v Hradci Králové (1974–1990). V letech 1991–2001 bylo zřizovatelem znovu samostatného Východočeského muzea Ministerstvo kultury ČR a nyní jím je Pardubický kraj.

Muzeum působilo po celou tu dobu dál v zámku, ale jeho správou bylo pověřeno krajské středisko státní památkové péče, takže se muzeum ocitlo v roli nájemníka. V obnově zámku se paradoxně nepokračovalo a začala se zanedbávat běžná údržba. V roce 1977 se dokonce zřítla část stropů ve druhém patře paláce a následujícího roku tedy začala dlouho odkládaná generální rekonstrukce. Probíhala ale s politováníhodným výsledkem. Zvyšovala se rozestavenost, opravy pokračovaly pomalu a nekonceptně, stav objektu se v podstatě dále zhoršoval. V roce 1993 byla hlavní budova zámku v beznadějném stavu. Muzeum se za tu dobu prakticky vytratilo z povědomí veřejnosti. Situace se jevila jako zcela bezperspektivní.

Tehdy město požádalo stát o předání zámku do svého majetku s úmyslem jej opravit a využívat z větší části k jiným, i komerčním účelům. Ministerstvo kultury ale tenkrát žádosti města nevyhovělo a slíbilo urychlit obnovu zámku s tím, že úlohu investora převzme od roku 1994 Východočeské muzeum, jako hlavní uživatel objektu. A tak začal proces změn, které se za deset let zapsaly do dnešní podoby muzea a jeho sídla.

Klíčem k řešení bylo urychlení oprav. Vytčený cíl, zpřístupnit veřejnosti do pěti let aspoň část zámku a instalovat zde výběr ze sbírek muzea, měl nejvyšší prioritu. Změnit se ovšem musela celková strategie postupu stavebních prací i styl managementu. Tomu jsme se učili za pochodu. Opakovali jsme si stále fráze typu: „Není pravda, že nejsou peníze. Je potřeba jenom je nalézt a dostat tam, kam potřebujeme...“ Hodně pomohly aktivity v oblasti public re-

lation. Prakticky každého půl roku byli zváni na zámek zástupci sdělovacích prostředků, aby mohli na vlastní oči posoudit postup oprav. V novinách se o dění na zámku a plánech muzea začalo psát. Po roce, když byl restaurován první historicky významný sál s renesančními nástěnnými malbami, konal se v něm ihned pro významné hosty koncert, byť to bylo ještě uprostřed staveniště. Měl netušený ohlas! Díky viditelným pokrokům oprav a podpoře veřejného mínění se podařilo získat z veřejných rozpočtů slušnou finanční dotaci a v říjnu 1997, o rok dříve, než jsme si předsevzali, byla první část zámku a muzea znovu, po dvaceti letech, zpřístupněna. Dnes je hlavní budova téměř opravená a pracuje se na dalších částech zámeckého areálu.

Po převzetí odpovědnosti za obnovu zámku se za pochodu dokončovala projektová dokumentace a zároveň aktualizovala dříve připravená vnitřní dislokace prostor a tím i koncepce působení muzea. Bylo zřejmé, že soužití muzea a zámku má výhody i nevýhody. Zámek je atraktivní architektonickou památkou, která může být silnou podporou pro přitažlivost muzejních programů. Na druhé straně v objektu s režimem památkové ochrany narážejí požadavky na provoz muzea na četné bariéry, leckdy těžko překonatelné. Tomu jsme věnovali zvlášť velkou pozornost. Podle několika kritérií jsme vyčlenily prostory vhodné pro prezentační účely, pro depozitáře a ostatní zázemí. Technický provoz muzea byl přesunut mimo palác do bývalé hospodářské budovy. V paláci zůstaly jen výstavní prostory, depozitáře a knihovna se studovnou. Zvláštní skupinou prostor jsou rytířské sály, určené k prezentaci jejich památkové hodnoty a pro jiné programy, o nichž se ještě zmíním.

Místnosti, které byly vybrány pro depozitáře, jsou nyní vesměs vybaveny moderním skladovým mobiliá-

řem. Při výběru dodavatele pojezdových regálů byla hlavním kritériem hodnocení navržených konstrukcí otázka maximálního využití kubatury prostor. Výsledná vnitřní úprava pojezdových regálů v několika případech představuje originální řešení pro uchycení (uložení) předmětů: např. regály pro uložení sbírky zbraní nebo části sbírky etnografie.

Ve všech depozitářích a části výstavních prostor lze dnes regulovat klimatické podmínky: všude je instalováno elektrické vytápění a vysoušeče nebo zvlhčovače. Přípustné hranice teploty a vlhkosti jsou individuálně stanoveny pro každý depozitář. Data jsou archivována a průběžně k dispozici správcům sbírek. Klimatické podmínky monitoruje v depozitářích systém Hanwall. Naměřené údaje o teplotě a vlhkosti zpracovává ve dvouminutových intervalech počítač umístěný v tzv. velínu (dispečink), kde je obsluha 24 hodin a sleduje mimo jiné funkci všech zabezpečovacích signalizací, vnější a vnitřní kamerový systém. EZS je napojena na pult centralizované ochrany Policie ČR.

V objektu zámku se nám podařilo zřídit bezbariérový přístup – do upravené komínové šachty byl umístěn osobní výtah a v jednotlivých podlažích jsou k dispozici schodolez nebo plošina pro „vozíčkáře“. Kromě zámecké věže a sklepa (zatím) se tak dostanou imobilní občané do všech ostatních zpřístupněných prostor.

Celková zpřístupněná plocha bude zhruba 3 400 m². Při dislokaci expozic pro konkrétní tematické okruhy jsme úzkostlivě dbali, aby daný druh instalace korespondoval s charakterem prostor, to jest, aby instalace vizuálně nepotlačovala případný památkový charakter interiéru a naopak. Druhým kritériem bylo, aby každá expozice tvořila samostatný komunikační okruh. Návštěvník má tak možnost volby prohlídky jen jednoho nebo více témat, aniž je rozptylován procházením přes jiné expozice.

Současně je pamatováno na dostatek odpočinkových prostor s možností občerstvení.

Při práci na dislokaci prostor zámku se vykristalizovala i koncepce budoucích expozic. Po analýze kvality sbírkového fondu jsme vsadili na prezentaci nejvýznamnějších specializovaných sbírek v samostatných expozicích. Obraz přírody a vývoje společnosti regionu, tj. původní hlavní program muzea, budou prezentovat dvě z celkového počtu devíti samostatných stálých expozic. Projekt expozic doplňují dva výstavní sály pro příležitostné výstavy.

V budování expozic jsme ve dvou třetinách projektu, tzn., že návštěvníkům je zatím k dispozici šest expozic. Expozice české sklářské tvorby je zaměřena hlavně na prezentaci moderního ateliérového skla 20. a 21. stol. Takto zaměřená sbírka muzea patří ke 3 – 4 nejhodnotnějšími v ČR a zmíněná expozice, otevřená v r. 2000, svým rozsahem (460 m²) patří v daném oboru k výjimečným. Expozice sbírky pohlednic *Orbis pictus* (otevřena r. 2001) ukazuje vývoj pohlednic v Čechách a kromě toho jednotlivé sběratelsky oblíbené i dokumentačně hodnotné námětové okruhy. Je výběrem asi 3 tisíc exponátů z údajně největší veřejně přístupné sbírky pohlednic ve střední Evropě, která má přes 250 tisíc předmětů. Další významná sbírka Východočeského muzea v Pardubicích je ve výběru zpřístupněna v expozici zbraní. Její těžiště spočívá v prezentaci loveckých a vojenských palných zbraní. Expozice byla otevřena v r. 2003. O rok později přibyla prezentace jiného dominantního fondu muzea, numizmatiky. Pro tematickou expozici *Peníze v Čechách 1520–1620* byly vyvinuty speciální vitríny, které představují nový vklad muzea do numizmatického výstavnictví. Expozice *Příroda východního Polabí*, otevřená v r. 2004, byla oceněna hlavní cenou v národní sou-

těži *Gloria musealis* (18. 5. 2005) za nejvýznamnější počin muzejního výstavnictví ČR v r. 2004. Poslední expozice, otevřená v prosinci 2005 a nazvaná *Bylo nebylo*, uvádí prostřednictvím sbírky hraček hlavně dětského návštěvníka do světa pohádek. Na svůj ohlas ovšem teprve čeká.

Při práci na koncepci působení muzea jsme dospěli k závěru, že tak rozsáhlý objekt, jakým je pardubický zámek, není možné prezentovat jenom jako muzeum. Rozhodli jsme se jej pojímat jako kulturní a reprezentační společenské centrum města a celého regionu. Vedle nabídky muzejních výstav, badatelských služeb a přednášek, organizovaných muzeem pro veřejnost, využívají se rytířské sály zámku k pořádání koncertů, literárních pořadů nebo různých společenských akcí. Na nádvoří se konají koncerty, hraje se tu divadlo a konají zábavné pořady – 90 programů ročně. Naším krédem je vytvořit vědomí nerozdílné jednoty trojice funkcí: zámku jako historického architektonického klenotu, zámku jako muzea a zámku jako kulturního a společenského centra i místa rekreace.

Od roku 1993, kdy začala rekonstrukce, jsme se dopracovali ke zcela odlišným podmínkám činnosti. Jsme stále uprostřed změn. Před muzeem je dokončení započatých projektů a řešení nových. Věřím, že za 5–10 let bude moci Východočeské muzeum v Pardubicích bilancovat další viditelný posun svého působení.

Fotoarchív autora

The East Bohemian Museum in Pardubice after 125 years of existence and its changes in the last decade

Summary

Author shortly describes history of the East Bohemian Museum in Pardubice and its recent strategy in the complete renovation.

Dejiny a súčasnosť múzea v Starej Ľubovni

Ľubovnianske múzeum päťdesiatročné

Monika Pavelčíková

Ľubovnianske múzeum, Stará Ľubovňa

Počiatky a prvé roky činnosti múzea sú neodmysliteľne späté s osobou Andreja Čepiššáka, povolaním vedúceho poštového úradu, človeka, s veľmi blízkym vzťahom k historickým

pamiatkam. S myšlienkou založiť múzeum vyšiel hneď potom, ako sa mu podarilo zachrániť pred vyhodnením niekoľko cenných olejomaľieb 17. a 18. storočia a časť archívu mesta Stará Ľubovňa, ktorý sa v lete 1953 rozhodli vtedajší funkcionári vyviezť do zberu. Myšlienka

našla priaznivú odozvu verejnosti a návrhom sa začali zaoberať aj riadiace orgány okresu. Uznesením rady ONV z 19. 5. 1956 bol ustanovený prípravný výbor. Za riaditeľa novovzniknutého múzea ustanovili Prof. Gundu, ktorý sa však ešte v tom istom roku funkcie vzdal. Na návrh vyšších orgánov a po dôkladnom uvážení sa funkciu rozhodol prevziať A. Čepiššák ako externý pracovník. Stál pred veľmi ťažkou úlohou. Múzeum bolo treba začať budovať od piky. Nemalo ani priestory, ani zbierkový fond.

Začiatkom roka 1957 započal so zhromažďovaním materiálu pre budúce múzeum. Vo voľnom čase, bez ohľadu na nedele a sviatky robil výskum v teréne, zachraňoval cenné historické pamiatky zo starých pôjdov, ale aj z ďalších zdrojov. Tak na poschodí budovy č. 5 na námestí v Starej Ľubovni vznikol v roku 1958 prvý depozitár múzea. Od 1. 2. 1959 A. Čepiššáka ustanovili za riaditeľa

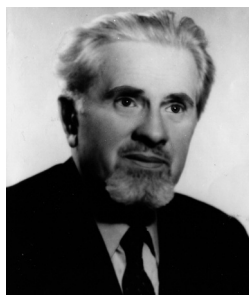
na plný úväzok, a tak sa mohol rodiacemu sa dielu venovať naplno. Aj keď inštalovať expozíciu za danej situácie nebolo možno, nevzdával sa. Situácia sa zmenila v roku 1960, keď sa územnou reorganizáciou a zrušením okresu Stará Ľubovňa uvoľnili priestory v renesančnom arkádovom dome č. 12 na námestí. Riaditeľovi sa podarilo v tejto budove získať päť miestností a malý sklad. Za pomoci Slovenského národného múzea v Bratislave, ktoré dodalo múzeu vitríny, sa podarilo už 1. decembra 1960 sprístupniť verejnosti prvé expozície. Neobyčajná húževnatosť, statočnosť a obetavosť riaditeľa Čepiššáka ho však viedli nezastať na mieste a vyvíjať ďalšie snahy o rozšírenie múzea.

Po istom čase prišiel s návrhom začať s renovačnými prácami na hrade Ľubovňa a po ich ukončení ho využívať na múzejné účely. V priebehu nasledujúcich mesiacov, napriek neustálym ťažkostiam a často aj úmyselným prekážkam, zintenzívňuje činnosť komisií zainteresovaných inštitúcií. V rokoch 1964–1965 sa na hrade začalo s opravami jeho najzachovalejšej časti – ranobarokového paláca. V júni 1965 šesťdesiatdvaročný pán Čepiššák s celou rodinou presídlil na hrad a v letných mesiacoch postupne presťahoval celé múzeum. Sťahovanie bolo fyzicky veľmi náročné, pretože na hrad nevedla asfaltová cesta a zbierkové predmety sa museli vynášať doslova na chrbte. Aj napriek týmto ťažkostiam sa však múzeum rozvíjalo úspešne ďalej.

Po deviatich rokoch samostatnej

práce požiadal riaditeľ o prijatie svojej dcéry – Jozefíny Čepiššákovéj do múzea, pretože na prácu už nestačil sám a na také ťažko prístupné miesto nechcel nastúpiť nikto iný. Tejto jeho žiadosti vyhovel, a tak potom vo dvojici pristúpili k inštalovaniu nových expozícií. Samotnú inštaláciu vykonali v apríli a máji 1966 s odbornými pracovníkmi Východoslovenského múzea a Východoslovenskej galérie v Košiciach. Dňa 12. 6. 1966 expozície histórie, remesiel a národopisu sprístupnili verejnosti za účasti asi 3000 návštevníkov. Pri tejto príležitosti a neskôr pri jeho 65-ročnom jubileu sa jeho práca dočkala mnohých uznaní a ocenení zo strany štátnych a kultúrnych inštitúcií. Pán Čepiššák s rodinou húževnato pracovali i naďalej, nepoznali sviatky ani dovolenky, obetavo zabezpečovali múzejnú prácu aj sprievodcovskú a lektorskú činnosť, urgovali ďalšie opravy, ba dokonca zariadili aj výstavbu asfaltovej cesty a parkoviska pri hrade v roku 1968. V roku 1969 začal fungovať pravidelný autobusový spoj z mesta na hrad a zároveň riaditeľ mohol zamestnať ďalších pracovníkov. Sám viedol úradnú agendu, robil kancelárske práce, plány a rozpočty, viedol terénny výskum spojený zo zberom a nákupom zbierok, staral sa o rekonštrukciu hradu a rozvoj múzea. Okrem toho sa ako rezbár staral o opravy zbierok, usporadúval prednášky o histórii hradu a mesta, nadviazal spoluprácu s maďarskými a poľskými múzeami. O sľubnom rozvoji svedčí fakt, že počet zbierkových predmetov sa rozrástol na vyše 6 000 kusov, ale aj to, že v rokoch 1969–1973 počet návštevníkov rapídne klesol.

Do osudov múzea i jeho riaditeľa nepriaznivo zasiahol po roku 1968 proces normalizácie i aféry súvisiace s nelegálnym skupovaním a „zbiieraním“ vzácných umeleckých pamiatok v okrese niektorými vysokými funkcionármi, ktoré pán Čepiššák

Andrej Čepiššák, prvý riaditeľ múzea

Letecký pohľad na hrad Lubovňa

torický objekt na odpredaj. Budovu odkúpilo v roku 2004 Mesto Stará Lubovňa, čo je zárukou, že bude aj naďalej slúžiť prezentácii umenia a kultúry. V roku 2000 Lubovnianske múzeum oslovil Pamiatkový úrad v Bratislave, aby prevádzkovalo expozíciu v Červenom Kláštore.

V posledných rokoch sa počtom návštevníkov zaradilo do prvej desiatky najnavštevovanejších múzeí na Slovensku. V roku 2005 navštívilo hrad 75 000, Červený Kláštor 50 000 a skanzen 37 000 osôb. Múzeum od založenia navštívilo vyše 1,75 mil. návštevníkov. Hrad Lubovňa a Červený Kláštor patria v súčasnosti medzi dvadsať najnavštevovanejších objektov na Slovensku. Expozície navštevujú domáci návštevníci, vysoké percento tvoria výletníci z Poľska a Českej republiky, v menšom počte múzeum navštevujú aj turisti z ďalších európskych krajín i zámoria.

Od roku 2002 je múzeum v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja. V oblasti príjmov z vlastnej činnosti drží prvé miesto spomedzi 28 kultúrnych inštitúcií kraja. Múzeu sa v roku 2003 podarilo získať grant vo výške 36 000 EUR na realizáciu projektu Historické a kultúrne dedičstvo ako kapitál rozvoja cestovného ruchu v prihraničných regiónoch. Do realizácie projektu sa podarilo zapojiť osem múzeí – štyri na slovenskej strane a štyri na poľskej strane aktivitami, zameranými práve na využitie kultúrnych pamiatok v cestovnom ruchu. Aktívne sledujeme aj možnosti čerpania štrukturálnych fondov na pokračovanie obnovy a záchranu nášho hradu. Posledný projekt, predložený do grantovej schémy miestneho a regionálneho rozvoja, bol zameraný na predprojektovú a projektovú prípravu záchranu horného hradu. Výsledky múzea v posledných rokoch vo zvýšenom počte návštevníkov a v príj-

neustále odhaľoval, maril a verejne pranieroval. Tieto skutočnosti vyvolali voči osobe riaditeľa múzea veľkú nevraživosť zo strany jeho bezprostredných nadriadených, postihli však i činnosť múzea ako takú. Napr. nedostala podporu ďalšia koncepcia rozvoja múzea, zamietali sa možnosti kúpy historických predmetov úzko súvisiacich s dejinami hradu a mesta, objavili sa obvinenia rodiny riaditeľa z protištátnej činnosti a náboženskej zaťaženosti. Čepiššákovo úsilie a obeť prácu osočovali ľudia, ktorí mali k histórii a kultúre veľmi ďaleko. Pod vplyvom vyhrotených vzťahov medzi múzeom a okresnými orgánmi požiadala A. Čepiššák o uvoľnenie z funkcie k 30. 9. 1973.

Ďalšie dve desaťročia existencie múzea naplnilo úsilie o rekonštrukciu hradu a výstavbu expozície ľudovej architektúry v prírode. Významným počinom bol vznik novej inštitúcie – Okresnej pamiatkovej správy, ktorá zabezpečovala investorskú činnosť rekonštrukčných a stavebných prác na spomínaných pamiatkach. V roku 1986 bola na námestí, v barokovo-klasicistickom objekte č. 20 umiestnená expozícia moderných dejín. V roku 1991 budovu v rámci reštitúcií vrátili pôvodným majiteľom.

V roku 1991 prevzalo múzeum od Slovenského ústavu ochrany pamiatok a prírody – stredisko Prešov investorskú činnosť na výstavbu skanzenu a rekonštrukčné práce na hrade. Dovtedy sa na hrade realizovali re-

konštrukčné práce na fortifikácii, východnom bastióne, bránovej veži a na západnom bastióne. Rozostavaný bol bránový objekt horného hradu a neukončené inžinierske siete. Práve v tomto období sa múzeum dostalo pod priame riadenie Ministerstva kultúry SR a vďaka prideleným finančným prostriedkom dokončilo bránový objekt horného hradu, hájovňu v národopisnej expozícii v prírode, opravilo fasády prevádzkových budov v podhradí, rekonštrukciu trafostanice, údržbu objektov ľudovej architektúry a ďalšie. Úspešným zavŕšením bola obnova gotickej útočištnej veže hradu Lubovňa, ktorá sa uskutočnila v rokoch 1999–2003 za finančnej podpory ŠFK Pro Slovakia a KÚ v Prešove. Po roku 1990 boli zveľadené nádvorie hradu, opravený interiér kaplnky, znova vysvätená a prístupnejšia verejnosti.

Roku 1990 získalo múzeum do správy opäť budovu renesančného arkádového domu č. 12 na Námestí sv. Mikuláša v Starej Lubovni. Po rekonštrukčných prácach na tomto objekte sa podarilo v roku 1994 v najkrajších priestoroch sprístupniť galériu umenia. V nej sa v spolupráci s inými kultúrnymi inštitúciami obmenilo ročne až desať výstav. Vzhľadom na rozsah expozícií, areálov a objektov, ktoré múzeum v súčasnosti spravuje a na sťažené finančné podmienky na údržbu spomínaných objektov, sa múzeum rozhodlo navrhnúť zriaďovateľovi PSK tento his-

movej oblasti z tejto činnosti sú príkladom toho, ako môže kultúrna inštitúcia prežiť v súčasných zložitých ekonomických podmienkach. Múzeum je sprostredkovateľom kultúrnych kontaktov a spolupráce medzi inštitúciami PSK a Malopoľského vojvodstva. Za úspech považujeme aj nadviazanie kontaktov s potomkom posledného majiteľa hradu, s grófom Jozefom Zamoyským, žijúcim v Madride.

Expozície

Za pomoci SNM v Bratislave sa múzeu 1. 12. 1960 podarilo sprístupniť verejnosti prvé expozície múzea v renesančnom arkádovom dome č. 12 na Námestí sv. Mikuláša v Starej Lubovni. V roku 1961 sa stáva súčasťou múzea aj pamätná izba slovenskej spisovateľky Terézie Vansovej v Lomničke, ktorá časť svojho života prežila v tejto obci.

V júni 1966 za pomoci Východoslovenského múzea v Košiciach boli verejnosti za účasti asi 3 000 návštevníkov slávnostne sprístupnené prvé expozície na hrade Lubovňa. Dve miestnosti boli venované histórii, štyri miestnosti národopisu, tri miestnosti remeslám a cechom a jedna miestnosť poľnohospodárstvu. V roku 1971 bola otvorená expozícia sakrálného umenia v hradnej kaplnke. V ďalšom období však kaplnka slúžila ako depozit historického nábyt-

ku. V 70. rokoch bola doplnená expozícia národopisu o ďalšie exponáty, podobne aj expozícia cechov a remesiel.

Od roku 1985 sa postupne sprístupňovali verejnosti objekty múzea ľudovej architektúry v prírode. V skanzene je umiestnených 25 objektov ľudovej architektúry – obytné domy, technické a hospodárske stavby. Najhodnotnejším objektom je drevený gréckokatolícky kostolík z Matysovej z roku 1833. V 90. rokoch postupne pribúdali v skanzene ďalšie expozície, napr. Ludová škola z 1. ČSR, Bývanie mlynára, Drotárstvo na Spiši.

Aj na hrade postupne pribúdali nové expozície, hlavne po roku 1990. Boli zveladené nádvorie hradu, zrekonštruovaný interiér kaplnky, ktorá bola znovu vysvätená a sprístupnená verejnosti. Medzi ďalšie expozície, ktoré mohli návštevníci v 90. rokoch na hrade zhladať, patria napr.: Umenie v bankovkách, Dejiny hradu Lubovňa, Historický nábytok, Sakrálné umenie, Vozovňa, Archeologické výskumy na hrade Lubovňa, Chladné zbrane zo zbierok spišských múzeí, Historické motívy v numizmatickej tvorbe.

V súčasnosti môžu návštevníci hradu vidieť expozície stavebného vývoja, histórie, dobového bývania, cechov a remesiel, sakrálného umenia, vozovňu a expozíciu venovanú posledným súkromným majiteľom hradu – šľachtickej rodine Zamoyských.

V roku 1986 bola verejnosti sprístupnená expozícia novodobých dejín, umiestnená v barokovo-klasicistickom objekte č. 20. Prezentovala obdobie I. a II. svetovej vojny, protifašistického odboja, socializácie poľnohospodárstva a výstavby socializmu – expozícia v roku 1991 zanikla.

Od roku 2000 prevádzkuje Lubovnianske múzeum múzejnú časť Červeného Kláštora, kde návštevníci môžu vidieť národopisnú, historickú a archeologickú expozíciu, ako aj mníšsky domček a expozíciu sakrálného umenia.

Zbierkový fond

Prvý riaditeľ A. Čepiššák obetavou a premyslenou akvizíčnou činnosťou postupne získal najväčšie zbierkové predmety v histórii múzea. Išlo najmä o zbierky dejín umenia a národopisu. K najväčším zo staršieho obdobia činnosti múzea patria zbierky z oblasti cechov a remesiel získané predovšetkým v Starej Lubovni a Hniezdnom.

Výrazný nárast zbierkového fondu nastal v druhej polovici 70. rokov – najmä z oblasti národopisu a nových dejín. V prvej polovici 80. rokov sa skupina pracovníkov múzea venovala výskumu, dokumentácii a akvizícii dokumentov z nových dejín. Ťažisko akvizíčnej činnosti spočívalo v príprave novej expozície Sociálne pomery od konca 19. storočia a dnešná socialistická prítomnosť.

Prijatím odborného pracovníka – archeológa v roku 1988 sa zintenzívnil archeologické výskumy hradov Lubovňa a Plaveč, miest Stará Lubovňa a Podolíneč, ako aj výskumy v ďalších lokalitách okresu, čím začali pribúdať do zbierkového fondu aj archeologické zbierky. Začiatkom 90. rokov sa pre nedostatok finančných prostriedkov nákup zbierok obmedzil, a preto sa pracovníci múzea zamerali na ich získavanie darom a zberom.

Zbierkový fond múzea sa v súčasnosti delí na zbierky archeológie, histórie, národopisu, numizmatiky, dejín hudby, dejín umenia a zoológie, čo je 19 448 predmetov evidovaných pod 15 875 prírastkovými číslami. Archeologická zbierka zahŕňa obdobie od staršej doby kamennej po novovek. V súčasnosti múzeum eviduje 4 356 kusov archeologických zbierok pod 3 147 prírastkovými číslami, pričom sú všetky prvo i druhostupňovo spracované.

Historickú zbierku tvorí 3 136 predmetov zaevidovaných pod 2 409 prírastkovými číslami. Ide o rôzne predmety viažuce sa k histórii hradu

Obranná veža hradu Lubovňa

Červený Kláštor – expozícia sakrálného umenia

Lubovňa, mesta Stará Lubovňa a celého Lubovnianska, najmä z oblasti cechov a remesiel. K významným akvizíciám patria originálne exponáty, ako je habit kartuziánov a jeho súčasti, Antifonár z roku 1612, získané darom od kartuziánov z Pleterje zo Slovinska. Významné sú aj historické knihy a habit piaristov, získané taktiež darom od Rehole piaristov z Nitry.

Numizmatická zbierka predstavuje 2 143 kusov mincí a bankoviek zaevidovaných pod 1 512 prírastkovými číslami.

Najpočetnejšie zastúpenie v zbierkovom fonde však majú národopisné zbierky. Ich základ tvorí ľudový odev, ľudový nábytok, pracovné poľnohospodárske a remeselnícke náradie, bytové textilie, ľudové umenie, výšivky, maľby na skle a pod. Obsahujú 8 569 kusov zaevidovaných pod 7 724 prírastkovými číslami.

V zbierke dejín umenia je evidovaných 816 kusov pod 687 prírastkovými číslami. Najvýznamnejšou zbierkou múzea je zrubový drevený kostolík z Matysovej z roku 1833, umiestnený v múzeu v prírode, získaný v roku 1969 spolu s interiérovým zariadením pozostávajúcím o. i. z ikonostasu z prvej polovice 17. storočia. K významným zbierkam patria aj portréty bývalých poľských starostov z rodu Lubomírskovcov, ktorí sídlili na hrade.

Zbierka dejín hudby obsahuje najnižší počet predmetov – 74 kusov zaevidovaných pod 47 prírastkovými číslami, prevažne gramoplatní.

V prírodovednej zbierke je evidovaných 354 kusov pod 349 prírastkovými číslami, z toho zoológia 339 kusov a paleontológia 15 kusov.

Vedeckovýskumná činnosť

V súvislosti s pokračujúcou obnovou hradu Lubovňa zabezpečilo múzeum na začiatku 70. rokov (1971–1973) archeologický výskum, ktorý realizovali pracovníci Slovenského ústavu štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove pod vedením D. Čaploviča a M. Slivku. Od druhej polovice 70. rokov sa vedeckovýskumná činnosť zameriavala na národopis a najnovšie dejiny. V odbore národopis sa venovala najmä ľudovej architektúre a bývaniu, remeselnej a domácej výrobe, poľnohospodárstvu a chovu dobytka, rodinným a výročným zvykom, folklóru a ľudovému odevu. Na výskume sa podieľali J. Lazorič a M. Pavelčíková.

V súvislosti s prípravou výstavby skanzenu pod Lubovnianskym hradom sa v spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave pod vedením Prof. Jána Podoláka realizoval národopisný výskum okresu Stará Lubovňa. Národopisná expozícia v prírode bola sprístupnená verejnosti v roku 1985.

Keďže múzeum plánovalo aj otvorenie expozície novších dejín, v prvej polovici 80. rokov sa zintenzívnili výskum obdobia konca 19. storočia, I. a II. svetovej vojny, protifašistického odboja, socializácie poľnohospodárstva a výstavby socializmu. Podieľali

sa na ňom M. Smetana, M. Hurťová, J. Kušnířová, a M. Šelepová. Expozíciu Sociálne pomery od konca 19. storočia a dnešná socialistická prítomnosť sprístupnili verejnosti v januári roku 1986 v barokovo-klasicistickom objekte č. 20. Najnovším dejinám sa v druhej polovici 80. rokov ďalej venoval Š. Kmec.

Od konca 80. rokov začalo múzeum uskutočňovať archeologické výskumy, vedené jeho odborným pracovníkom P. Rothom. Zameriavali sa najmä na hrady Lubovňa a Plaveč, mestá Stará Lubovňa a Podolínec i ďalšie lokality okresu, aj širšieho okolia (údolie Popradu a Torysy). Národopisnému výskumu sa v polovici 90. rokov venoval V. Majerík.

Od roku 1997, keď do múzea nastúpili dvaja historici, sa výskumná práca zameriava na stredoveké dejiny severného Spiša, dejiny a stavebný vývoj hradov Lubovňa a Podolínec, Červeného Kláštora, dejiny Starej Lubovne a Podolínca, vývoj osídlenia Spiša od stredoveku po súčasnosť, historicko-geografický výskum Spiša (M. Števík). Obdobiu pôsobenia šľachtických rodov Lubomírskych (spišských starostov v rokoch 1591–1745), ako aj posledných súkromných majiteľov hradu Lubovňa – Zamojských (1882–1945) sa venoval R. Mačura. Prvou historičkou umenia v múzeu sa stala M. Timková, ktorá sa vo svojej výskumnej činnosti zameriava na historicko-architektonický vývoj hradov Lubovňa a Podolínec, Červeného Kláštora, farského kostola v Starej Lubovni, vývin urbanizmu miest Stará Lubovňa a Podolínec.

Archív múzea

Múzeum má vo svojom archíve najmä písomnosti z vlastnej päťdesiatročnej histórie, a síce najmä výskumné správy z oblasti národopisu, staršej aj novodobej histórie, archeológie, rukopisy, scenáre z rôznych kultúrnych

Kostol sv. Antona Pustovníka v Červenom Kláštore

aktivít, výstav apod. Súčasťou fotoarchívu je aj fond negatívov (farebné aj čiernobiele) v počte 25 038 kusov a diapozitívy v počte 2 500 kusov. Na negatívoch sú spracované aj zbierky múzea do roku 1995.

Vo filmotéke múzea sú dokumenty z kultúrno-výchovných akcií, záznamy STV, TDT – Mestská TV so vzťahom k hradu Lubovňa, mestu Stará Lubovňa a regiónu.

Knižnica múzea

V príručnej knižnici sú najviac zastúpené tituly z oblasti histórie, dejín umenia, národopisu a múzejná odborná literatúra. V menšom počte je zastúpená aj oblasť filozofie, prírodných vied a regionálnej literatúry. Knižnica múzea slúži len pre pracovníkov múzea a iných kultúrnych organizácií mesta. Súčasťou fondu knižnice sú aj časopisy a noviny. V súčasnosti knižnica eviduje 1 974 kusov kníh. Zo starších časopisov je evidovaných 24 titulov. V súčasnom období múzeum odoberá celkovo deväť časopisov a novín.

Depozitáre

Prvý depozitár múzea vznikol v roku 1958 v jednej z miestností domu č. 5 na námestí v Starej Lubovni. Ďalší priestor získalo múzeum 1. júna 1960 uvoľnením renesančného arkádového domu č. 12 na námestí. Jeho horné podlažie bolo prideľované múzeu na expozičné a depozitné

priestory. Tieto priestory sa však ukázali ako málo vhodné, a tak sa po rekonštrukčných prácach na hrade a v podhradí v rokoch 1963–1965 múzeum presťahovalo na hrad Lubovňa, kde získalo okrem expozičných priestorov a pracovne aj depozitné priestory. Tieto priestory však boli malé, vlhké a nedali sa vykurovať. Rozvojom múzejnej činnosti a získaním ďalších objektov mohlo múzeum vybudovať nové depozity, ktoré sa nachádzajú v dvoch objektoch v podhradí.

Výstavná činnosť

V 80. rokoch – ako galéria umenia – slúžila časť vstupného bastiónu hradu Lubovňa. Uskutočňovali sa tu výstavy prezentujúce výtvarné umenie, fotografie, ľudové umenie, výstavy k politickým udalostiam výstavby socializmu apod. Od roku 1990 spravovalo múzeum opäť objekt renesančného arkádového domu č. 12 na námestí v Starej Lubovni. V roku 1994 tu bola otvorená galéria umenia, kde sa realizovalo v spolupráci s ďalšími kultúrnymi inštitúciami množstvo zaujímavých výstav, napr. Modrotlač na Spiši, Ľudia a knihy, Výstava drevorytín A. Dürera, Meštiansky odev na Spiši, Výtvarná tvorba Krzysztofa Bojarczuka (Poľsko), Výtvarná tvorba – Siedmi umelci tatranskí, výber z tvorby A. Gaja, Elvíry Antalovej, Ferdinanda Katonu, Františka Turczanyho, Stanislava Szafrana, Evy Melkovičovej, Františka Žoldáka, Juraja Daňu, Mikuláša Barnovského, Anny Hausovej, Juraja Sarvaša, Z výtvarnej tvorby rusínskych výtvarníkov, Z tvorby výtvarných umelcov z Ukrajiny, Grafická tvorba Jozefa Česlu ml., Remeslo a jarmok, Sakrálna architektúra podtatranského regiónu, Ikony – ikonopisecký spolok sv. Cyrila a Metoda Slovenska v Košiciach, Tatry a okolie v starej fotografii, Fotografie z Ánd a Himalájí, fotografie Oživené pamiatky, výstava foto-

grafií Andreja Bána, Jozefa Česlu st. – Anglické parky na Slovensku, Jindřicha Štreita – Dokumentárna fotografia, Nositelia tradícií, Tatry trochu inak, Dielo Bohumila Hrabala, Maľované Vianoce, Sochárska tvorba Dušana Králik, Výstava Spolku ikonopiscov Dr. Luca. V roku 2004 prevzalo renesančný arkádový dom č. 12 mesto.

Úspešné boli aj výstavy v zahraničí, ako napr.: Modrotlač na Spiši v Nowom Sączu, Kielcach (Poľsko) a v Pápe (Maďarsko); Výstava Pietas et litterae – vplyv kolégia piaristov v Podolínci na rozvoj školstva v minulosti v Nowom Sączu (Poľsko); Ľudové kožuchy na Spiši v Londýne (Veľká Británia); Ľudový kroj z oblasti Starej Lubovne vo Vsetíne (Česká republika).

Ďalšími výstavnými priestormi múzea sú bránový objekt na hrade a hájovňa na skanzene. V týchto výstavných priestoroch sa pripravujú spravidla dve výstavy ročne. K najzaujímavejším v hájovni patrili: Modrotlač na Spiši, výstava zreštaurovaných ikon z polovice 17. storočia, výstava prác ľudových rezbárov, Ľudová rezbárska tvorba poľských Karpát, Remeslo – drôtené výrobky (V. Fapšo), Postavené roku Pána (Východoslovenské múzeum Košice), Tradičné spracovanie ľanu, Ľudový odev na Spiši. V bránovom objekte možno uviesť výstavy: Historické námety v numizmatickej tvorbe (PhDr. J. Hunka), Ľubomírskovci – starostovia spišskí a sádeckí, výstava Spiš-Spisz-Szepesz-Zips-Scepusium, fotografická výstava Rodové sídla Ľubomírskovcov, Antiqua Liblaw – Stará Lubovňa v zrkadle storočí.

S veľkým záujmom sa v roku 2005 stretli výstavy Gotické umenie z farského Kostola sv. Martina v Lipanoch a Poľské korunovačné klenoty na hrade Lubovňa po 350 rokoch, umiestnené v hradnej kaplnke.

Kultúrnovýchovná činnosť

V 70. – 80. rokoch dominovali besedy o politických udalostiach výstavby socializmu. V tom čase pracovali pri múzeu krúžky ako fotografický, či historický. V oblasti kultúrno-výchovných a prezentačných aktivít múzeum pripravuje každoročne bohaté kalendárium podujatí. V programoch účinkujú šermiari, sokoliari, herci. Uskutočňujú sa predstavenia historického či bábkového divadla, koncerty vážnej hudby, vystúpenia folklórnych súborov, ukážky ľudových remesiel.

K významným podujatiam v poslednom období patrili: Mierové stretnutie kráľov pri príležitosti 590. výročia podpísania mierovej zmluvy medzi kráľom Žigmundom a Vladislavom Jagelovským (2002), Kráľovské veno – rekonštrukcia historického stretnutia Žigmunda Luxemburského s poľskými vyslancami z roku 1384 (2004), Poľské korunovačné klenoty na hrade Lubovňa po 350 rokoch – rekonštrukcia historickej udalosti z roku 1655, keď na hrad priviezli poľské korunovačné klenoty (2005).

Významnými aktivitami v odbornej oblasti boli medzinárodné konferencie Hrad Lubovňa a mesto Stará Lubovňa v dejinách Spiša (1999), K stredovekým dejinám Spiša (2001), Podolíneec-Podolin-Pudlein-Podoliniec-Podolinum (2003); semináre Prírodné bohatstvo a kultúrne dedičstvo Spiša (2002), Historické a kultúrne dedičstvo ako kapitál rozvoja cestovného ruchu v prihraničných regiónoch (2004).

Múzeum pravidelne v júni pripravuje podujatie Hrad a skanzen deťom s bohatým kultúrnym programom. Podujatie Múzeum školám, realizované v septembri, je venované žiakom základných a stredných škôl v okrese Stará Lubovňa. Pracovníci múzea poskytujú návštevníkom lektorské služby, odborné výklady v expozíciách a na výstavách. Múzeum sa každoroč-

ne prezentuje na veľtrhoch cestovného ruchu doma (Bratislava, Nitra) i v zahraničí (Krakov, Praha).

Edičná činnosť

Počas piatich desaťročí činnosti múzea sa pravidelne vydávali drobné tlačky a propagačné materiály. Najvýznamnejším vydavateľským počínom múzea v jeho doterajšej histórii bolo vydanie rozsiahlej monografie Nemecké nárečia horného Spiša v roku 1981, ktorú napísal Juraj Valiska. V nasledujúcom roku (1982) vyšla vedecká práca Jána Košťáliku s názvom Minerálne vody okresu Stará Lubovňa a blízkeho okolia. Publikácia s názvom Cesty ku krajšiemu životu z roku 1989 obsahuje príspevky o histórii protifašistického odboja a vývoji okresu v povojnovom období (1945–1948). Zostavil ju M. Smetana. V roku 1995 vyšiel v peknej grafickej úprave katalóg k výstave Modrotlač na Spiši, na ktorom sa autorsky podieľali M. Pavelčíková (Lubovnianske múzeum) a M. Felberová (Spišské múzeum v Levoči).

S pravidelnejším vydávaním publikácií začalo múzeum až od roku 1999. Pod názvom Hrad Lubovňa/Zamek Lubownia vyšla vtedy v slovensko-poľskej verzii popularizačná publikácia o dejinách i stavebnom vývoji hradu Lubovňa, na ktorej sa autorsky podieľali Miroslav Števík a Jozef Česla ml. Nová publikácia Lubovniansky hrad / Zamek Lubownia vyšla dvojazyčne v roku 2002. Dejiny hradu do 19. storočia a jeho stavebný vývoj do 18. storočia spracoval M. Števík, pôsobenie rodu Zamojských na Spiši a hrade Lubovňa Rastislav Mačura. Príspevkom o skanzene pod hradom sa autorsky podieľala na spomínanej publikácii taktiež M. Pavelčíková.

V roku 2003 vydalo múzeum zborník z medzinárodnej konferencie v roku 2001 K stredovekým dejinám Spiša. Zostavil ho M. Števík a obsahuje odborné štúdie slovenských,

poľských a maďarských historikov o stredovekých dejinách Spiša a stavebno-historickom vývoji hradov v údolí rieky Poprad.

V roku 2004 pripravilo Lubovnianske múzeum v spolupráci s Muzeom Okręgowym w Nowym Sączu výstavu PIETAS ET LITTERAE – Vplyv kolégia piaristov v Podolínci na rozvoj školstva v minulosti. K nej vyšiel veľmi hodnotný katalóg, zostavený Mariou Marcinowskou (Nowy Sącz), na realizácii ktorého sa za Lubovnianske múzeum podieľala Michaela Timková. V roku 2004 vydalo múzeum aj populárno-náučnú publikáciu s názvom Červený (Lechnický) kláštor autorov M. Števíka a M. Timkovej.

V posledných rokoch sa venuje veľká pozornosť vydávaniu propagačných materiálov. Zrejme najhodnotnejší z nich sa podarilo vydať v roku 2004. Rozsiahly materiál s názvom Múzea bez hraníc, zostavený M. Števíkom v spolupráci s propagovanými múzeami, obsahuje tri jazykové verzie a čitateľom približuje históriu i súčasnosť ôsmich múzeí na slovensko-poľskom pohraničí.

Ani rok 2005 neostal bez prírastkov v edičnej činnosti múzea. Podarilo sa v ňom vydať dlhšie pripravovanú populárno-náučnú publikáciu Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša M. Števíka, ďalej dosiaľ najrozsiahlejšiu prácu o dejinách hradu Lubovňa, aj mesta Stará Lubovňa s názvom Dejiny hradu Lubovňa, na príprave ktorej sa podieľali odborní pracovníci M. Timková a M. Števík. V roku 2005 vyšlo aj druhé doplnené a opravené vydanie poľskej verzie publikácie Lubovniansky hrad / Zamek Lubowniański.

POZNÁMKY

¹ Ján Lazorič, etnograf v rokoch 1977–1984.

² Monika Pavelčíková, etnografka v rokoch 1978–1994, riaditeľka múzea od roku 1994.

³ Marcel Smetana, riaditeľ múzea v rokoch 1974–1990, historik v rokoch 1990–1991.

⁴ Mária Hurtajová, etnografka v rokoch 1981–1985.

⁵ Jarmila Kušnírová, historička v rokoch 1979–1985.

⁶ Mária Šelepová, etnografka v rokoch 1983–1986.

⁷ Štefan Kmec, historik v rokoch 1986–1990.

⁸ Peter Roth, archeológ v rokoch 1988–1996.

⁹ Viktor Majerík, etnograf v rokoch 1996–1997.

¹⁰ Miroslav Števík, historik od roku 1997.

¹¹ Rastislav Mačura, historik v rokoch 1997–2002.

¹² Michaela Timková, historička umenia od roku 2002.

Foto: archív Lubovnianskeho múzea

The Lubovňa Museum is Fifty Years Old

Summary

The Lubovňa Regional Museum in Stará Lubovňa (located on the Polish border in the northern part of Spiš County) was established in 1956 under very difficult conditions. Lacking suitable exhibition space, equipment and a professional museum staff, it was fortunate enough to have an enthusiastic amateur historian, Andrej Čepiššák, as its director from 1956 to 1973.

Starting from scratch, Čepiššák was able to save precious historical artifacts for the holdings of the future museum. After a four decade struggle for existence, the museum now owns some 20 000 artifacts in its collections. Among its most outstanding attractions is a period furniture exhibition which features rooms commemorating the Lubomirski and Zamoyski families. An open-air exhibition of 19th–20th Century folk architecture is comprised of 25 buildings including a precious wooden Greek-Catholic church from Matysová dating back to 1833.

Lubovňa presently conducts a full spectrum of museum functions: historical research, ethnology, archaeology, art history and educational activities for the general public. Situated in an attractive natural setting, it ranks among the top twenty most visited Slovak museums--receiving many visitors from Poland attracted by the unique history of Lubovňa Castle which, in the mid-17th Century, once guarded the Polish coronation jewels.

Nová národopisná expozícia

v Krajskom múzeu v Prešove

Mária Felberová

SNM-Spišské múzeum, Levoča

V expozičných priestoroch Krajského múzea v Prešove v apríli 2005 širokej verejnosti sprístupnili národopisnú expozíciu Na gazdovskom dvore. Už jej názov prezrádza a sľubuje návštevníkom a milovníkom ľudovej kultúry nevšedný zážitok. Totiž ocitnutie sa aspoň na chvíľu uprostred rytmu života v roľníckej domácnosti – „na gazdovskom dvore“ v šarišskom regióne na konci 19. a v prvej polovici 20. storočia.

Voľné inštalovanie trojrozmerných zbierkových predmetov etnografickej povahy – predmetov dennej potreby, ktoré nesmeli chýbať v roľníckej domácnosti a v hospodárstve, umožňujú divákovi vžiť sa do situácie pána a panej domu, roľníckej komunity a predstaviť si chod hospodárskej jednotky v minulých dvoch storočiach. Nápaditá prezentácia jednotlivých pracovných nástrojov súvisiacich s poľnými prácami a prostriedkov ich transportu, akým bol napríklad ľahký celodrevený voz z obce Vysoká, názorne predstavujú spôsob života Šarišanov. Obyvatelia tohto regiónu nachádzali obživu v poľnohospodárstve a v chove dobytka i oviec.

Charakter šarišskej krajiny v jej severozápadnej časti, s množstvom mäkkého ihličnatého dreva, predurčoval i typ ľudovej architektúry v podobe klasického zrubového domu. V južnej časti Šariša, v oblasti Slánskych vrchov s listnatými porastami, dominoval zrubový typ domu s rámovou konštrukciou. Svoje nezastupiteľné miesto zaujímal v ľudovom staviteľstve Šariša od polovice 19.

storočia tiež murovaný dom s využitím troch stavebných materiálov, t. j. surovej tehly – valčkov, pálenej tehly a kameňa.

Pôdorysnú stránku tunajšej architektúry, v ktorej prevládala jednotraktový, trojpriestorový komorový typ domu s pozdĺžnym delením na izbu, predsieň – prieklet ako vstup do domu a komora napojená na predsieň, približuje bohatý fotodokumentárny materiál interiérov a exteriérov jednotlivých obydlí.

Autorom expozície sa podarilo navodiť atmosféru vstupného priestoru – pitvora v dispozícii šarišského domu vďaka spôsobu inštalovania kuchynského riadu a vôbec mobiliáru tejto časti obydli. Podobne aj zariadenie druhého priestoru – izby s tradičným nábytkom (vystlanou posteľou, stolom, lavicami), doplneným kultovým kútom, ako aj neodmysliteľnou kolískou, stojakom pre deti či hojdacím koníkom vytvárajú bezprostredný kontakt s týmto priestorom.

Harmonické spojenie človeka s prírodou v minulých storočiach, prameniace v spôsobe jeho života a obživy, znásobujú aj ľudové remeslá orientované na prírodné zdroje. Máme tu na mysli napríklad tkáčske remeslo, spracovanie kože a výrobu kožuchov, výrobu súkna, t. j. remeslá, súvisiace s ľudovým odevom a bytovým textilom. Materiál pre výrobné nástroje týchto remesiel poskytovala opäť okolitá príroda (drevo, a pod.)

Spracovanie textilných vlákien a domácka tkáčska výroba má v šarišskom regióne svoju dlhoročnú tradíciu.

ciu. V rámci Slovenska sa tunajšie tkaniny, lepšie povedané tunajší bytový textil, ale aj časti obradového ženského odevu, akými boli pôlky, považujú za technicky vyspelé a výtvarne pôsobivé. Tieto textilie sa tkali plátňovou, keprovou i ripsovou väzbou, pričom najkrajšie šarišské tkaniny sú tkané na dupel' a na kocku. Známe sú tiež tzv. preberané tkaniny, pri tkaní ktorých vzniká plastický dekor – flotáž, napríklad na bielom podklade biele, prípadne červené vzory. Z technického i estetického hľadiska vynikajú tieto tkaniny, pochádzajúce najmä z obcí Malý Šariš, Svinia, Chmiňany a pod.

Atmosféru spracovania textilných vlákien, t. j. lanu a konope približujú jednotlivé nástroje, napr. raf, trlica, česačka – pačesovačka, kudel', a ďalšie, samozrejme aj krosná, na ktorých sa tkal finálny výrobok – tkanina na rôzne účely. Súčasťou tohto tematického celku expozície je aj fotodokumentácia jednotlivých pracovných činností spracovania textilných vlákien.

Tradicia domáceho tkáčstva sa vo viacerých oblastiach Šariša udržala do súčasnosti a zameriava sa na tkanie handričkových kobercov a ozdobných tkanín.

V novej národopisej expozícii v Krajskom múzeu v Prešove nechýba ani povestná paličkovaná čipka zo Solnej Bane, ktorej výroba siaha do konca 16. storočia. Jej autorkami boli ženy baníkov a hutníkov. Na pomerne rozsiahlom území východného Slovenska, obrazne povedané medzi Vysokými Tatrami, poľskými hranicami až po južný Spiš a po Košice sa ešte v 60. a čiastočne aj v 70. rokoch 20. storočia nosili v niektorých obciach známe soľnobanské čepcové čipky, charakteristické drobnými rôznofarebnými plôštičkami a používaním zlatých, prípadne strieborných kovových nití. Paličkovaná soľnobanská čipka je dodnes živá a aktuálna. Pre svoju technickú dokonalosť a výtvarnú pôsobivosť nachádza uplatnenie v

mnohých interiéroch moderných domácností ako dekoratívny predmet.

S ľudovým odevom bezprostredne súvisia i ďalšie remeslá, ktorých doménou boli spočiatku mestá, ale so zmenou politických a hospodárskych pomerov, najmä po zrušení poddanstva v roku 1848 sa ťažisko výroby najmä farbiarskeho remesla, ale aj kožušníctva a ďalších remesiel presúva na dedinu. Výroba plátna v oblasti Šariša sa priam ponúkala tunajšiemu farbiarskemu remeslu ako produkt, ktorý po zafarbení na modro a potlačení tkaniny rezervážou, tzv. papom, znázorňoval biele i viacfarebné vzory. Z modrotlače sa šili sukne, zástery, šatky, aj obliečky na periny. Farbiarske remeslo v spomínanej expozícii názorne prezentujú drevené formy a voľne v priestore inštalované textilie.

Chov dobytka a oviec vytváral dostatočnú surovinovú základňu pre spracovanie kože, kožušín, ovčej vlny. Domácky charakter spracovania týchto jednotlivých materiálov sa zachoval v šarišskom regióne do 60. rokov 20. storočia. Z ovčej kožušiny sa šili ženské i mužské kožuchy, ďalej kožušinové vesty – serdaky, baranice. Známym strediskom výroby kožuchov bola obec Tulčík. Z kože sa vyrábali opasky, pastierske kapsy, krpce, čižmy, postroje na kone atď. Túto oblasť remeselnej výroby dokumentujú príslušné pracovné nástroje, domácky spracované baranie i kozľacie kože a spomínané výrobky.

Neabsentujú artefakty hrnčiarskeho remesla a bez zvučné mená hrnčiarskych majstrov Jána Frankoviča a Jozefa Kolozsyho. Obaja vyrástli v prostredí rodín s dlhou hrnčiarskou tradíciou. Ich riad, rôzne krčahy, taniere, misy, pekáče nesú charakteristický rukopis, hlavne používanie koloritu klasickej, nelomenej zemito-zelenej tóniny, u majstra J. Frankoviča uplatnenie hustého geometrického dekóru doplneného rozlične variovaným motívom vtáčika. Expozíciu dopĺňa fotografická doku-

Typické sviatočné vystlanie postele z 50. rokov 20. storočia

mentácia pracovného postupu majstrov hrnčiarskeho remesla, predovšetkým práca na hrnčiarskom kruhu.

Národopisný zbierkový fond Krajského múzea v Prešove sa budoval veľmi systematicky a jeho neoddeliteľnou súčasťou je pomerne bohatý fond ľudového odevu, ktorý sa má stať v krátkej budúcnosti trvalou súčasťou tejto expozície. Možno však s rozhodnosťou konštatovať, že múzeu už teraz ponúka širokej i odbornej verejnosti nefalšovaný obraz o spôsobe života a kultúre obyvateľov šarišského regiónu, a týmto spôsobom sprítomňuje kultúrne dedičstvo tohto kraja aj v kontexte stredo európskych kultúr.

Foto: Alexander Leškanin

New permanent ethnographic exhibition in the Prešov Regional Museum

Summary

In July 2005, the Regional Museum in Prešov opened a new permanent exhibition entitled "on peasant's farmyard." The designer of the exhibition strove to recreate for today's audience the experience of being in a Šariš peasant's farmyard a hundred years ago. Immersing the visitor in the authentic atmosphere of a peasant's workday, the exhibition displays period agricultural implements, methods of tillage, cattle and sheep breeding, rudimentary means of transport, typical Šariš folk architecture, and folk craftsman's tools (such as the spinning wheel and weaving loom). To complete the experience, events in village family and social life are also portrayed.

Drotári v dielach umelcov

Slovenskí vandrovní drotári sa svojím nevšedným zjavom a dobrodružným a nebezpečným spôsobom života stávali už od začiatku 19. storočia objektom záujmu predovšetkým výtvarných umelcov. Predstavovali taký špecifický fenomén svojich čias, že sa do umenia zapísali ako samostatný žánrový námet. Hoci o oblúbenosti tohto motívu svedčí vysoký počet

Kolekcia drevorezieb a strelecký terč

zachovaných umeleckých diel, predstavujúcich rozsiahly historicky i umelecky významný študijný materiál, doteraz mu odborná verejnosť venovala len sporadickú pozornosť.

S pokusom vyplniť túto medzeru prišlo Považské múzeum v Žiline ojedinelou a zaujímavou výstavou Drotári v dielach umelcov, vyinstalovanou v priestoroch Budatínskeho zámku od 4. 5. do 31. 10. 2005.

Výstava zavŕšila výskumnú úlohu odbornej pracovníčky, historičky umenia drotárskeho oddelenia, Mgr.

Moniky Škvarnej. K práci ju inšpiroval rozsiahly súbor fotografií výtvarných diel s motívom vandrovného drotára, ktoré zozbieral Karol Gulej do monografie Svet drotárov vo výše trinástich krajinách strednej a západnej Európy.

Po viacerých výstavných projektoch, ktorých súčasťou boli viac či menej početné kolekcie výtvarných prác a hlavne po dvoch monotematických výstavách (Drotárstvo v dielach výtvarných umelcov 19. a 20. storočia, autor P. Maráky, Čadca, Žilina, Martin, 1978 a Drotári v umení a umenie drotárov, autor M. Klapita v spolupráci s P. Marákom a Z. Bartkovou, Detva, 1981) zostavila takmer kompletný súbor výtvarných diel s tematikou drotárstva na území Slovenska. Na výstave prezentovala vyše 200 kresieb, grafík, olejomalieb a plastík, požičaných z 30 múzeí, galérií a viacerých súkromných zbierok.

Výstava zahŕňala obdobie od začiatku 19. storočia až po súčasnosť a prehľadným spôsobom orientovala návštevníkov v danej problematike. Delila sa do dvoch celkov – slovenská a inonárodná profesionálna tvorba a neprofesionálne a insitné umenie.

Najpočetnejšie bola v oboch kategóriách zastúpená tvorba domácich autorov, v skupine inonárodných autorov išlo o diela Maďarov, Rakúšanov, Nemcov, Angličanov a Francúzov. Vzhľadom na historickú a kultúrnu blízkosť osobitné miesto patrilo dielam českých maliarov.

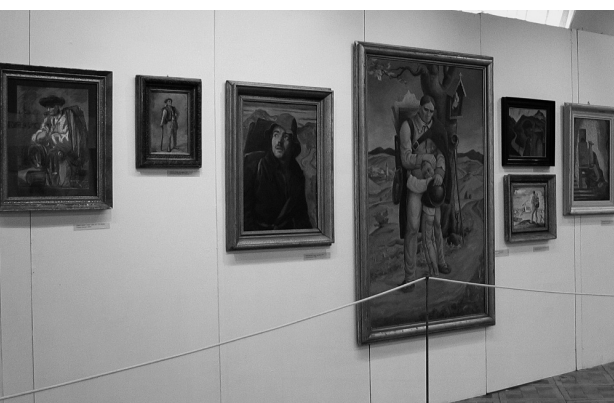
Kolekciu profesionálnych prác zoradila autorka podľa národností a chronologicky, pričom najstarším zobrazením slovenského drotára bola grafika od J. Heinbuchera – Biklkyssyho z roku 1816. Vystavené diela, datované do 19. storočia, sa vyznačovali štýlovou a žánrovou pestrosťou, v prvej polovici storočia išlo najmä o

ilustrácie z dobových periodík a cestopisov. Podoby vandrovných remeselníkov sa pohybovali od romantických a klasicistických polôh, cez kariatúry, až po zidealizované heroické typy francúzskeho maliara Théodora Valériusa a Čecha Františka Koláňa. Na ne nadviazala národne orientovaná maľba, reprezentovaná reprodukciou obrazu P. M. Bohúňa, predstavujúcou drotára ako hrdého a mužného reprezentanta národa, symbolizujúceho myšlienky národného obrodnenia. V dielach spadajúcich do druhej polovice 19. storočia postupne prevládol realizmus, so silnejúcimi sociálnymi podtónmi (L. Mednyanský, T. Zemplényi, Cyril Kutlík).

Zaujímavým exponátom bola cirkevná zástava tzv. drotárska, artefakt sakrálneho charakteru z roku 1876 od J. B. Klemensa s motívom sv. Viliama, ktorú dali zhotoviť plechárski majstri, pôsobiaci v Petrohrade. Na výstave predstavovala jediný výtvarný objekt, ktorý sa neviazal priamo na vandrovnú formu remesla.

Dvadsiate storočie zastupovala predovšetkým domáca tvorba, v ktorej motív drotára pretrval až do dnešných dní. Z významných osobností slovenskej výtvarnej moderny tému stvárnil M. A. Bazovský, K. Ondreička, J. Alexy a silným sociálno-kritickým nábojom sa vyznačovali práce I. Wejnery – Kráľa, K. Sokola a V. Hložníka. Do kolekcie zapadli aj diela súčasných slovenských výtvarníkov, dotýkajúce sa drotárskeho námetu v symbolickej, filozofickej, či emocionálnej rovine (O. Zimka, Š. Mlich, M. Cipár).

Skupina neprofesionálneho a insitného umenia sa členila podľa použitého výtvarného materiálu a reprezentovala ju sklomaľba, maľba, kresba, grafika, reliéfy, najčastejšie však plastika. Najbohatšia počtom vystavovaných autorov, ako aj počtom exponátov bola kolekcia drevorezby. Zachytávala obdobie od začiatku 20. storočia – bábka drotára z ľudového

Kolekcia olejomalieb od slovenských autorov

betlehemu, až po tvorbu súčasníkov Víla Mešku, Pavla Bavlnu, Pavla Konturu, Jána Podsklana a ďalších. Medzi hlinenými plastikami vynikali zase práce Ferdiša Kostku a Ignáca Bizmayera. Pri plastikách vytvorených z drôtu došlo k vzácnemu splynutiu témy, materiálu i technológie v postavách drotárov a džarka v životnej veľkosti od Jozefa Keraka a Ladislava Mikulíka, v Drotárskej Madone Ladislava Jurovateho st. i v takmer neznámej figúrke drotára od drotárskeho majstra Alexandra Hozáka. Osobitnú pozornosť pútala kolekcia obrazov spisovateľa a publicistu Vladimíra Ferku, ktoré vytvoril z drôtu podľa originálov Miroslava

Cipára, Ondreja Zimku, Martina Benku a Mikuláša Aleša.

Medzi najzaujímavejšie a najzaujímavejšie exponáty v tejto časti výstavy patril strelecký terč s motívom drotára z Banskej Štiavnice z roku 1840 a originál odtlačku obecnej pečate, používanej vo Veľkom Rovnom v rokoch 1854–1872.

Výstavu dopĺňali ukážky knižných ilustrácií M. Benku, L. Fullu, R. Dúbravca a dobové pohľadnice. Vystavená kolekcia mala vysokú dokumentárnu hodnotu. Z hľadiska umelecko-historického poskytnutia prehľad o žánroch, vývojových smeroch a premenách výtvarného myslenia počas dvoch storočí doma i za hranicami Slovenska a na-

značila vzájomné väzby či presahy národného i európskeho umenia. Z hľadiska historického upozornila na potenciál, ktorý tento vzácny obrazový materiál ukrýva. Autentické umelecké výpovede sú bohatým prameňom poznania nielen samotných remeselníkov, ich sociálneho postavenia a vzťahu spoločnosti k nim, alebo dobových reálií, ale hovoria aj o vývine, či mieste a význame drotárstva v jednotlivých dejinných obdobiach.

Autorka k výstave pripravila rozsiahlu rovnomennú monografiu, ktorá vyšla v novembri 2005 v rámci edície Malá knižnica drotára.

KATARÍNA HALLONOVÁ

Foto: Anna Kucharčíková

O ľudovej hudbe v malokarpatskom regióne

V Malokarpatskom múzeu v Pezinku otvorili v piatok 16. septembra 2005 pri príležitosti Vinobrania výstavu s názvom Pred muziku, zameranú na tradičné formy ľudovej hudby v malokarpatskom regióne. Prezentovala ju nielen v širších európskych súvislostiach, ale prihliadala aj na jej lokálne špecifiká: poskytla priestor gajdošskej tradícii, tanečnému repertoáru, husľovej muzike a predovšetkým dychovej hudbe, takej príznačnej pre tradíciu v spomínanom regióne. Vďaka tomu sa návštevníci mohli čo to dozvedieť o gajdošoch v okolí, z ktorých posledným bol Anton Gaštan zo Slovenského Grobu. Zomrel síce ešte pred I. svetovou vojnou, ale jeho potomkom dodnes hovoria šutkárovi. Výstava prezentovala aj mnoho ďalších zaujímavostí o muzikách, tancoch, tanečných zábavách a hudobných nástrojoch, na ktoré sa tu kedysi hrávalo.

Podobne, ako v iných regiónoch sa husľová muzika v malokarpatskom

regióne spája najmä s rómskymi muzikantmi. Dlhú tradíciu rómskych muzikantských rodín si tu udržali napr. Herákovci, Biháryovci, či Kmetovci. Okrem rómskych muzík zakladali neskôr husľové muziky i biele hudobníci, napr. vo Vajnorochoch ju v polovici 19. storočia viedol Ján Krištofič a v Šenkviaciach František Behunek, atď.

Najrozšírenejšia je dnes v regióne dychová hudba. Jej patril aj najväčší priestor výstavy. História vzniku niektorých kapiel je naozaj veľmi pozoruhodná, a rovnako zaujímavé sú aj takmer zabudnuté mená muzikantov a nadšencov tohto žánru. Hudobné nástroje, notový materiál i dobové fotografie tak vtiahnu návštevníkov do prostredia dychových hudieb v okolí Pezinka a Modry. Hudobné nástroje na výstavu zapožičali súkromní zberatelia, dychové hudby a niekdajší muzikanti.

Zaujímavou súčasťou výstavy je aj ľudový odev. Exponáty odevu pochá-

dzajú zo zbierok Malokarpatského múzea (ľudový odev z Vajnora a Cajly, dnešnej súčasť Pezinka), a tiež zo súkromnej zbierky pani Agnesy Kukumbergovej (ľudový odev zo Šenkvic).

Zámerom výstavy bolo upozorniť na niektoré zaujímavosti v oblasti ľudovej hudby, hoci malokarpatský región sa vo všeobecnosti nepovažuje za hudobne a štýlovo vyhranené a v celoslovenskom meradle reprezentatívny. Na výstave sa však bolo možno o jeho hudobnom prejave veľa dozvedieť. Trvala do 20. novembra 2005 a tešila sa veľkej pozornosti návštevníkov.

MIROSLAVA SANDTNEROVÁ

Foto: autorka

Nástroje a odev (malokarpatských) muzikantov

Vianoce na Orave

V predvečer Lucie, 12. decembra 2005, sa vo Florinovom dome v Dolnom Kubíne konala vernisáž výstavy Symbolika Vianoc, pripravenej Oravským múzeom P. O. Hviezdoslava v D. Kubíne. Prezentovala širokej verejnosti vianočné tradície v ľudovej kultúre na Orave od konca 19. storočia po súčasnosť s dôrazom na symboliku, v ktorej dôležitú úlohu hrala zeleň v rozličnej forme. Táto plnila, a miestami aj do súčasnosti

Tradičná úprava štedrovečerného stola s vianočnou zeleňou, prvá polovica 20. storočia, Dolná Orava

plní dôležité funkcie vo výročných obradoch. Kým v mýtichej predstave vystupovala ako symbol života a prosperity, v kresťanskej prijala podobu symbolu rajskeho stromu. Vianočná, a vôbec obradová zeleň sa v tradičnej roľníckej kultúre chápala ako magický, posvätný predmet, plniaci súčasne viacero funkcií, ktorých vývin už zaujal etnológov. Výsledky výskumu umožnili aj realizáciu výstavy.

Formovanie vianočných tradícií ovplyvnili kultúrne nánosy, spojené

s pôvodnými solárnymi slávnosťami, v ktorých sa 25. december oslavoval ako deň znovuzrodenia Slnka. Výsledkom tohto miešania tradícií bolo prelínanie obradov, zameraných na zabezpečenie prosperity hospodárstva a rodiny.

Donášanie zelene do domácností pretrvalo na severnom Slovensku do súčasnosti. Na celej Orave je dodnes zvykom zdobíť si príbytky zelenými chvojčkami, prevažne jedľovými a borovicovými, ktoré sa okrem tradičnej výzdoby uplatnili aj v novom spôsobe aranžovania vo vázach, či ikebanách. Ešte v 70. rokoch 20. storočia v Jasenovej donášali na Štedrý deň ráno do domácností pastieri kráv z Valaskej Dubovej, pôvodne oravskej obce, polazník, či brezovec – brezový prút ozdobený na konci vetvičkou z jedličky a klasmi ovsu. Pri vstupe do domu zavinošovali a popriali domácim zdravie a šťastie. Odmenu im už nebol chlieb, ako pred vojnou, ale drobný peniaz a počasť pohárikom alkoholu, prípadne kúskom slaniny s chlebom či koláčom. Gazda prút uložil za hradu alebo do kúta izby a na jar ním vyhánal dobytok na prvú pašu, aby bol zdravý a aby sa nenavracal z paše. V mnohých domácnostiach na celej Orave do súčasnosti pretrvala stará tradícia donášania rezaných ovocných halúzek. Ich primárnou funkciou nebolo skráslenie, ale rozkvitnutím predpovedali úrodu, zdravie, či vydaj dievky v dome.

Zelené vetvičky, ktorými si od dávnej minulosti ľudia na Orave zdobili príbytky a hospodárske stavby, od konca 19. storočia postupne doplnil a nahradil vianočný stromček, šríaci sa z mestského nemeckého prostredia. Vianočný stromček, nazývaný aj podlas, či podlažník, dávali v niektorých oravských lokalitách aj do maštálí alebo na hnoj ako symbol vďaky za požehnanú úrodu a zároveň aj prosby požehnanie budúcej úrody. Inde stromček hneď po štedrej večere

ri obrali a zapichli na hnojisko, čím chceli preniesť jeho vegetatívnu silu do zeme, zúrodnenej týmto hnojivom.

Prvá časť výstavy prezentovala ľudový interiér s tradičnou vianočnou úpravou stola – v gazdovstve pestovanými plodínami, vianočnými jedlami a predmetmi, viažucimi sa k vianočným zvykom. Vianočnú zeleň predstavoval na hrade zavesený stromček, ozdobený drobnými jablčkami a v kúte postavený brezový prút. Málkto z mladších generácií vie, že najstaršou vianočnou ozdobou na Orave bol vianočný snop, ktorý v určitých lokalitách pretrval až do 60. rokov minulého storočia. Slama sa pôvodne rozkladala po celej izbe, neskôr len pod stôl, prípadne do kúta izby. Bola symbolom úrodnosti.

Hlavným zámerom výstavy bolo ukázať vývoj funkcií obradovej zelene – prevládnutie estetickéj funkcie vianočného stromčeka v jeho umiestnení a výzdobe v dedinskom i mestskom prostredí, ktorú približuje druhá časť výstavy. Variácie vianočného stromčeka, zdobeného domácky, ale aj priemyselne zhotovenými ozdobami dotváral prenosný ľudový betlehem z Babína od známeho rezbára Štefana Siváňa st. Ná vstevník mal možnosť bližšie sa oboznámiť s rôznymi tradičnými ozdobami, dodnes používanými, ale aj nanovo zhotovenými. Nechýbali ani tradičné obľátky a obradové pečivo pre koledníkov. Výstavu dopĺňali aj pôvodné ľudové maľby na skle a tlače s vianočnou tematikou.

V dolnooravskej Jasenovej týždeň pred Vianocami dodnes znie po domácnostiach vinš detí, roznášajúcich vianočné obľátky. Tieto už polstoročie pekáva 80-ročný kantor Ján Katreniak, spôsobom len o niečo odlišným od toho, ktorý tak vynikajúco zvečnil Kukučín, jasenovský rodák, v známej poviedke Vianočné obľátky.

ELENA BEŇUŠOVÁ

Autor fotografií: autorka

Bodvianska pahorkatina, klenoty pohraničia....

Východoslovenské múzeum v Košiciach predstavilo verejnosti, v čase od 14. júla 2005 do 31. augusta 2005 výstavu, kde obrazovými dokumentmi a textovými informáciami bol prezentovaný geomorfologický celok Bodvianska pahorkatina a jej prírodovedné hodnoty. Výstavu autorsky pripravili Eva Sitášová, Miroslav Fulín a Rudolf Ďuďa, odborní pracovníci múzea. Výstava bola pripravená dvojjazyčne (slovensko – maďarsky) a dopĺňala ju aj vedecko-populárna dvojjazyčná publikácia v slovenskom a maďarskom jazyku. Spolu sú ako uceleným materiálom, pojednávajúcim o prírodných hodnotách územia. Získané boli pilotným výskumom v teréne v roku 2005.

Prírodovedne veľmi hodnotné územie je prezentované na 14 výstavných posteroch. Jednotlivé tematické celky podávajú základné informácie o geomorfológii, geológii, rastlinstve, živočíšstve, ochrane prírody a o využití územia. Obsah výstavy vhodne dopĺňali prírodovedné exponáty zo zbierok múzea.

Výstavu finančne podporilo Ministerstvo národného kultúrneho dedičstva Maďarskej republiky.

Región pozdĺž slovenských a maďarských hraníc predstavuje významné prírodovedné územie. Pre zachovanie prírodovedných hodnôt je dôležité práve zhodnotenie súčasného stavu a monitoring prírodovedných hodnôt v budúcnosti. Bodvianska pahorkatina je orografický celok, ktorým prechádza hranica medzi Slovenskom a Maďarskom. Jeho centrálna časť je prekrytá vápencovými planinami, ktoré sú súčasťou Národných parkov Slovenský kras a Aggtelek v Maďarsku. Národnými parkami je územie rozdelené na východnú a západnú časť a medzištátna hranica ho ešte delí na severnú (slovenskú) a južnú (maďarskú) časť.

Nakoľko sa takto rozdelená Bodvianska pahorkatina nachádza v tesnej blízkosti prírodovedne oveľa atraktívnejším územím s obmedzeným pohybom, bola doposiaľ bola mimo záujmu o podrobnejšie spracovanie jej prírodovedných hodnôt.

Územie Bodvianskej pahorkatiny je vnímané ako bezprostredná voľná krajina, o ktorej osobitostiach nemáme dostatočné informácie. Pri obmedzeniach vyplývajúcich z právnej ochrany národných parkov a z hľa-

diska budúcnosti aj z dôvodu otvorenia hraníc medzi Slovenskom a Maďarskom sa dnes stáva Bodvianska pahorkatina územím čoraz atraktívnejším pre využitie aj v rámci turistiky. Z odborného hľadiska poznanie prírodovedných hodnôt tohto územia môže napomôcť pri podpore vitality chránených a vzácných botanických a zoológických druhov a spomaleniu pôsobenia nežiaducich vplyvov na územie. Zvýšená informovanosť o krajine Bodvianskej pahorkatiny, poznanie jej prírodovedných hodnôt a ich publicita môžu výrazne prispieť k oživeniu aktivít v jej území.

Propagácia územia formou spracovania tejto putovnej výstavy by mala osloviť najmä obyvateľov žijúcich v oblastiach orografického celku Bodvianska pahorkatina, samosprávne orgány a štátne inštitúcie pôsobiace na vymedzenom území, odborné inštitúcie a správy národných parkov Slovenský kras, Muránska planina, Cеровá vrchovina a Aggtelek v Maďarskej republike a v neposlednom rade širokú verejnosť.

Inštalácia výstavy v Košiciach sa stretla s pozitívnym ohlasom. Od septembra 2005 do marca 2006 bude putovať po Maďarsku. Následne sa pripravuje jej putovanie po Slovensku.

EVA SITÁŠOVÁ, MIROSLAV FULÍN

Unikátna dvojjvýstava

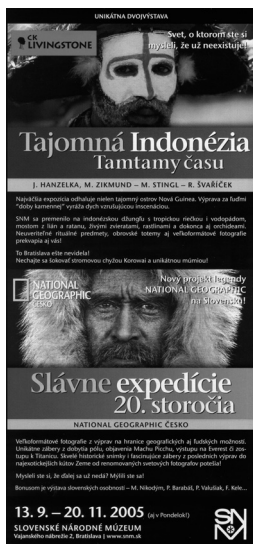
V dňoch 13. 9. – 20. 11. 2005 oživila hlavná budova Slovenského národného múzea v Bratislave na Vajanského nábřeží nezvyčajným ruchom. Stala sa totiž miestom expozície dvoch, v histórii SNM dosiaľ ojedinelých výstav, čo signalizovali nielen ich názvy a medializácia, a najpresvedčivejšie dokázala ich vysoká návštevnosť – vyše 55 tisíc návštevníkov za deväť týždňov.

Prvá z nich, Tajomná Indonézia

(s podtitulom Tamtamy času) totiž v priestore Zimnej záhrady SNM-Prírodovedného múzea akoby šibnutím čarovného prútika vykúzliť kus indonézskej džungle s tým, čo k nej patrí – tropickou riečkou s mostom z lian a ratanu, vodopádom, typickým obydlím kmeňov, žijúcich v pralese na úrovni doby kamennej, chyžkou umiestnenou v korune stromu, nástrojmi domorodých kmeňov, hmotnými dokladmi ich viery v nad-

prirodzeno, ale aj so živými zvieratami a rastlinami. Výstavu dopĺňal ďalší nie bežný výstavný projekt – Slávne expedície 20. storočia legendárnej spoločnosti NATIONAL GEOGRAPHIC Česko v kurátorskom výbere Pavla Radostu, ktorý tvorilo 80 veľkoformátových fotografií a celý rad dokladov, dokumentujúcich výpravu na hranice geografických a ľudských fyzických možností. Medzi nimi boli unikátne zábery z dobytia severného i južného pólu, objavenia Machu Picchu, legendárneho preletu ponad

Atlantik, prvého výstupu na Mount Everest či zostupu do morských hĺbín k vraku Titanicu. Na skvelé historické snímky nadväzovali fascinujúce zábery z aktuálnych výprav do najexotickejších kútov Zeme od renomovaných svetových fotografov.

Obe výstavy dotvorili kolekcie z fotoarchívov súčasných osobností slovenského expedičného cestovateľstva (dobrodružne a objavovateľsky naladených „režisér“ – polárnikov či horolezcov, apod., napr. P. Barabáša, F. Keleho, A. Eliáša a P. Valušia, P. „Becka“ Ondrejoviča a ďalších). Bombónikom bol aj fotografický medailón z ciest známej českej televíznej hviezdy Martina Nikodýma. Počas výstav návštevníci mohli vychutnávať bo-

hatý program prednášok, besied i koncertov. Program dopĺňala aj projekcia filmov z dielne P. Barabáša.

Spoluautormi projektu Tajomnej Indonézie boli legendárni cestovatelia, inžinieri Jiří Hanzelka (1920–2003) a Miroslav Zikmund (1919), etnológ PhDr. Miloslav Stingl (1930) a súčasný znalec a propagátor Novej Guiney, Ing. Rudolf Švaříček (1962). Ich trojgeneračný tím totiž preskúmal Novú Guineu v časovom rozsahu od 60. rokov 20. storočia do súčasnosti tak, že naozaj mohol priniesť množstvo zaujímavého materiálu. Kým legendárni cestovatelia H+Z po ich návšteve Novej Guiney upadli za „normalizácie“ do politickej nemilosti a v 70.–80. rokoch nesmeli materiály z výskumov oficiálne publikovať, známe spisovateľské eso – etnológ Stingl ju v rokoch 1967–1998 navštívil až jedenásťkrát a jeho dlhodobé stacionárne výskumy mu dovolili rozpracovať viacero tém (napr. kanibalizmus, lovcov lebiek, tajomnú chorobu kuru či erotický život domorodých kmeňov v oblasti).

Vďaka tomuto spojeniu dostatoč-

ného počtu unikátnych autentických zbierkových predmetov, poznania o nich, ako aj využitiu sprievodných propagačných materiálov, katalógov a skladačiek (dodaných takmer načas a vo viacerých jazykových mutáciách), ale aj filmových programov, prednášok či koncertov sa zámer výstavy, priblížiť Novú Guineu ako najexotickejšiu časť Indonézie, kde do súčasnosti žije okolo 270 etnických skupín (hovoriacich asi 700 jazykmi), aj s jej neporušenou tropickou džungľou (s rekordnými počtami tam rošírených druhov rastlín – do 10 000 druhov, medzi nimi 2 770 orchideí a okrem nich ešte aj 860 neopakovateľných druhov vtáctva), naozaj vydaril. Výstava autenticky ukázala spôsob života domorodcov v tomto poslednom exotickom raji, ktorý sa ešte len teraz ocitol na prahu sprofanovania turizmom – nielen prostredníctvom prezentácie flóry, fauny a skúpeho materiálneho vybavenia, „vy-moženosť“ doby kamennej ako kostených nožov, sekier, lukov, šípov, oštepov, obydlia, upleteného v korune stromov, ale aj priblížením fantastického duchovného sveta domorodcov. To bolo možné vyinštalovaním unikátnych etnologických artefaktov – rituálneho totemu bisj, iniciačných masiek, múmie, kamenných rituálnych sekier, ale aj umiestnením pôsobivých veľkoformátových fotografií a živých zvierat priamo v priestore výstavy – tropickom pralesi.

Verme, že výstava bola ukážkou dávno vytúženého prelomu v muzeologickom myslení, ako i v praktickom prístupe k téme výstav, ale aj k zaangažovaniu a spojeniu všetkých zmyslov a možných vrstiev či línií poznania. Kým oči potenciálnych návštevníkov, teda aj každého turistu, čo v tom čase zablúdil do Bratislavy, zareagovali hneď po uzretí efektného billboardu výstavy (v rozličných veľkostiach) so žltočerveno pomalovanou tvárou bradateho domorodca v klobúku s perím vábiaceho návštevníkov

nielen na budove SNM, bratislavských električkách či iných vhodne vybraných miestach, o uši návštevníkov bojovali zvuky charakteristických spevných prejavov ľudí z Novej Guiney na vernisáži či pri sprievodných akciách nielen v budove SNM, kde bola výstava umiestnená, ale aj v kine petržalského AUPARKU.

Najmenších návštevníkov si doslova pripútal detský kútik, kde si mohli dojmy z výstavy začerstva zvečniť sebe primeranými prostriedkami. Ba čo viac, mohli si tu tvár dať pomalovať celkom domorodými maľbami. Z Indonézie! Pôvodne deťom, ale iste nielen im (dospelí, ruku na srdce, či nám nezaplesalo, najmä ak sme práve vtedy chýbali na hodine zemepisu!), bola určená aj skladačka s mapou, textami, obsahujúcimi kľúčové údaje o krajine, s kvalitnými farebnými fotografiami najvýraznejších rastlinných a živočíšnych druhov, s návodom, ako si nakresliť efektne farebné obrázky, ale aj s receptom na pravé *nasi goreng ajam*, na ktorého podávanie v priestoroch Múzeumky, by sa návštevníci iste vonkoncom neboli nahnevali.

Jednoznačným dôkazom, že výstava na verejnosť zapôsobila bola jej vysoká návštevnosť. Pre budúcnosť bude iste veľmi užitočné rozanalyzovať si, čím vlastne a úspešné prostriedky zaradiť do muzeologického arzenálu na Slovensku natrvalo. Určite to bolo nielen unikátnymi artefaktmi, vyinštalovanými inak, ako je bežnou rutinou, reprodukovajúcimi atmosféru ďalekej exoticko-krajiny, ľuďom dneška symbolizujúcej stratený raj ľudstva, ale aj oslovením rozličných vrstiev návštevníkov a zaangažovaním rozličných oblastí poznania zároveň (príroda, kultúra ľudí doby kamennej v Indonézii, poznávanie ďalekých cudzích krajín). Nemalú úlohu zohrali aj nebyvalá medializácia a sprievodné vybavenie. To bolo oveľa lepšie, než je pri výstavách u nás bežné – návštevník ho včas dostal do rúk aj pred návštevou múzea, aj na nej v takej

podobe, aká zodpovedala jeho potrebam. Nezaškodilo by vyhodnotiť tiež akú odozvu našli zahraničným záujemcom určené letáčky v nemčine a angličtine, či slovenské letáčky sprievodných akcií, rozširované v bratislavských hoteloch a turistických informačných centrách, aká

bola reakcia návštevníkov na to, že si (konečne raz aj na Slovensku) mohli kúpiť a na trvalú spomienku odniesť unikátne, autenticky pôsobiace predmety a okrášliť si nimi domovy. Mnohí návštevníci, najmä skupinky žiakov bratislavských škôl sa na výstave zvečnili, a iste nie

náhodou pod chyžkou na strome či pri vodopáde, moste z lián a ratanu apod. Výstava chytla návštevníkov za srdce a v medializácii celkom iste pomohla aj ich ústna propagácia, takže organizátori si naozaj môžu zablahoželať.

LUBICA CHORVÁTOVÁ

Róbert Hromec – Dimenzie maľby

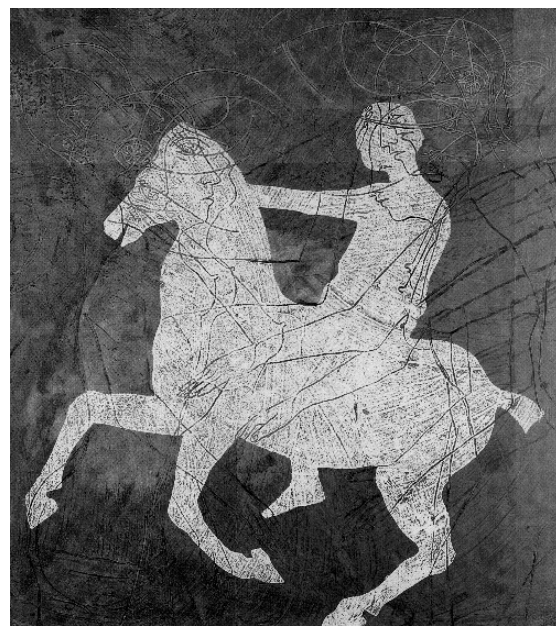
*Na okraj umelcovej výstavy
obrazov usporiadanej pod názvom
Príbehy iných ľudí
v Považskej galérii umenia v Žiline*

Základný cieľ umenia zostáva vždy ten istý – potreba vysloviť sa, vyjadriť k tomu, kde žijeme, čo žijeme, ako žijeme a aké máme sny, a zároveň znmnožovať vnútorné bohatstvo človeka, vytvárať nové kultúrne hodnoty, ktoré vplývajú na človeka, a ktoré ho humanizujú. A to aj napriek sproblematickejšiemu ľudskej existencie a celkových pomerov, nachádzajúcich odraz a miesto aj v súčasnom výtvarnom umení.

Žijeme vo svete ovládanom médiami. A informáciami. Pravdivými a nepravdivými, falošnými, zavádzajúcimi. Informačná explózia nás obsadila, obklúčila naše ľudské vedomie, a nám sa zdá, že nemôžeme pred ňou ujsť, skryť sa pred tlakom médií atakujúcich nás zo všetkých strán. A predsa! Jestvujú spôsoby ako sa brániť. Jedným z nich je cesta za krásou a tajomstvami, cesta dláždená umením. Cesta do enklávy ticha a rozjímania. Tu ratio, logos a senzibilita vyvolávajú spomienky na minulosť a vízie o budúcnosti. Tu je pravda konfrontovaná so skutočnosťou, ktorú dokážeme vidieť inými očami. Z nadhľadu. Rozjíname tu o všetkom: o vážnych a nevážnych veciach života, príhodách, o udalostiach, o všedných zdánlivo banálnych javoch, odkiaľ pramení poznanie pravdy. Pravdy o svete, o nás, o sebe samom. A to vďaka umeniu, ktoré je

nenahraditeľné. Jedinečné. Takúto pravdu života, konfrontovanú so skutočnosťou nám ponúka maliar Róbert Hromec. V obrazoch, v ktorých pripomína, že súčasné maliarstvo nie je iba pasívnym dokladom našej rozporupnej doby, ale zdrojom zážitkov, vyjadrujúcich svoju univerzálnosť. Určite sa zhodneme aj na tom, že hoci súčasné maliarstvo býva niekedy považované iba za provokáciu, schválňosť, nezmysel alebo prosté „bлагovanie“ verejnosti, nie je to tak. Samozrejme, sú prípady, keď nás jeho prejavy neoslovia, no sú prípady, prezrádzajúce zaručené majstrovstvo svojho tvorcu.

Dôkazom toho je aj tvorba Róberta Hromca (1970) maliara, patriaceho k predstaviteľom mladšej vrstvy strednej generácie súčasných slovenských výtvarných umelcov. Svoje obrazy predstavil na viacerých výstavách doma i v zahraničí (Bratislava, Dolný Kubín, Praha, Graz, Berlín, Rím, New York). Vo svojom rodnom meste, v Žiline, sa predstavil v Považskej galérii umenia v závere roka 2005 samostatnou monografickou prehliadkou obrazov. Táto výstava (trvajúcna do februára 2006) je doposiaľ najväčšou retrospektívou jeho tvorby, predstavujúc všetko to základné a podstatné, čo s umelcovou maliarskou cestou súvisí (vystavených bolo 46 zväčša veľkorozmerných olejoma-

Poslovie minulosti. Kombinovaná technika, 138 x 122 cm, 1999.

lieb a kombinovaných techník z posledného desaťročia jeho tvorby). Bola to prezentácia, prinášajúca reprezentatívnu sondu do diapazónu Hromcovej maliarskej práce. Výstava poskytila priestor na oboznámenie sa s umelcovým profilom, a zároveň zrekapitulovala dosiahnuté výsledky jeho tvorby s náznakom formovania umelcovej výpovede do budúcnosti.

Z maliarovej biografie iba stručne: Róbert Hromec absolvoval štúdium maľby na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave (1989–1990), odkiaľ odišiel na Pratt Institute (1990–1991) a The City College v New Yorku (1995). Potom pokračoval na The Slade School of Art v Londýne (1997), a napokon ukončil odborné školenie na Hunter College v New

Yorku (1998). Popri tom sa intenzívne venoval analýze súčasných výtvarných tendencií v The Metropolitan Museum of Art v New Yorku, kde niekoľko rokov pôsobil.

Výstava poukázala na istý fatalizmus Hromcovej výtvarnej cesty, od počiatku sprevádzanej vedomím, že svet umenia bol, je a ostane svetom fantázie, ľudských túžob, snov a neznámych zjavení, plných skrytých významov. Prevätených do vypovedaných a nevypovedaných maliarskych slov, šífier a znakov uhnetených, alebo vymodelovaných z farieb a tvarov. Tie nás priťahujú, no aj varujú. Pred samými sebou. Jeho obrazy nás odkazujú na myšlienky z filozofie dávnovekej antiky, ktoré sa prelínajú a preplietajú s maliarovými úvahami o súčasnosti.

Obrazy Róberta Hromca vyjadrujú aj úsilie preniknúť do vnútra skutočnosti. V jej časových dimenziách s odkazom na starovek a jeho mytologické aspekty, rovnako ako aj na myšlienky filozofie existencializmu a významové (z výtvarného hľadiska) prejavy naznačujúce zasa osobitým spôsobom jeho príklon k určitej recepcii pop – artu, či reaktualizácii maliarskej reči postkonceptuálnej maľby. Sú to napospol odborné súvislosti analýzy umelcovej tvorby, ktoré nemusia byť pre niekoho pritažlivé. Inými slovami, Hromcove obrazy odrážajú jeho snahu vtlačiť im pečať nositeľa niečoho iného, než toho, čo práve na prvý pohľad pripomínajú. Námety, ktoré zobrazujú, sú ako skamenený sen. Vraciame sa k nemu vždy znova bez istoty, či sa nám podarí odkliať ho a zmocniť sa ho tak. To je dôvod, prečo sú maľby Róberta Hromca dráždivé, no zároveň upokojujúce. Strieda sa v nich myšlienka s výpoveďou farebnej hmoty, zašifrovaný a dešifrovaný motív s prekvapujúcimi záhadami, takpovediac maliarskymi grafizmami, simulujúcimi na jednej strane ľudskú figúru ako dominantný objekt umelcových záujmov, na druhej strane ideu ako

koncept osnovaný na čisto farebných, tvarových a lineárnych prostriedkoch výrazu. Obrazy vlastne stelesňujú Hromcove maliarske zmocnenie sa sveta. Jeho pretavenie do farieb a línií obrazov, kde nás niečo nabáda, aby sme boli pred nimi opatrní. A nevnímali ich ako púhe maliarske očarenie belle matière – krásnou hmotou.

Na rozdiel od niektorých súčasných výtvarných umelcov, často považujúcich námahu hľadania v maliarstve za prežitok, obrazy – maľby Róberta Hromca sú iného rodu. Ich výpoveď vyviera zo spirituality, meditácie a spontaneity. V tomto zmysle pripomínajú reč slov, premietnutú do kaligrafických znakov evokujúcich (podobne ako u zakladateľov európskej a svetovej výtvarnej moderny) nevídané, zázračné príbehy ľudského bytia. Vynárajú sa z línií, farieb, farebných štruktúr a tvarov. Napriek evidentnému emocionálnemu náboju svojich diel, je však Róbert Hromec skôr racionálny maliar. Je to maliar racionality, ktorý ju vkladá do služieb ideí tak trochu so sklonom k mystike a metafyzickému zveličeniu. A to prostredníctvom zobrazeného motívu, ktorým je, alebo ktorý zastupuje predovšetkým človeka, existenciálnu povahu jeho bytia. Taká je maľba Róberta Hromca.

Odvolajúc sa na súčasné poznatky výtvarnej teórie, umeleckej kritiky a umenovedy, možno zaradiť tvorbu Róberta Hromca do časti výtvarného spektra, považujúcej za svoj základ postnaturálny svet. Je to svet ovládaný a nasýtený predovšetkým kultúrnymi artefaktmi. Takými, kde autorovo vnímanie maľby a pojmu Ja, je formované viac kultúrou než prírodou. Nemyslí sa tým iba oblasť, alebo sféra tematického rozpätia. Ide o kultúru ako dimenziu ľudského bytia, takú, čo z nich vyviera. Jeho maliarska výpoveď je viac výpoveďou o ľudskej kultúre a civilizácii, než o pomaly zanikajúcom svete prírody. Róbert Hromec tak svojimi fragmentovanými obrazmi ľudských

bytosť, jazdcov a koní, s nie raz naznačenými atribútmi starovekých, najmä antických a súčasných hrdinov (Afrodita z Melu, Niké Samotrácka, Apollón, Lysistrata, Amor, jazdec, tvár, ruky, oko, pocit, bozk, sen), vyvoláva vnemy blízke dnešnému človeku – človeku civilizácie 21. storočia, ktorý je atakovaný stále silnejúcim tlakom médií a ich nezmerateľnou intenzitou a silou.

Súčasnemu človeku, konfrontovanému s umelo vytváraným modelom osobnosti poskladanej z viacerých vzorov a vzorcov prostredníctvom počítača, Róbert Hromec predkladá iný model, zložený z odkazov na klasický vek ľudskej kultúry a kolísky európskej civilizácie. Robí to sebe vlastným spôsobom. Vytvára vnútornú integritu obrazovej plochy sčítavaním viacerých polí výtvarnej výpovede do jedného celku, s dôrazom na znak rovnosti medzi identitou človeka – tvorcu a človeka – vnímateľa. Všetko, minulosť a súčasnosť sa tu potom zlieva do jedného obrazu – maľby, ktorá stavia na kultúrnych predobrazoch našej minulosti a vnáša ju, resp. identifikuje sa jej prostredníctvom so súčasnosťou.

Róbert Hromec patrí k umelcom, nevzdávajúcim sa viery, že náš svet je skutočný len potiaľ, pokiaľ je a ostane skutočným ľudským svetom. Všetko, čo maľuje a ako maľuje, smeruje k nám, k ľuďom, k človeku a k poznaniu, že sa jednoducho nemôžeme vyčleniť zo súkolia večnosti. Vety, ktoré v prenesenom zmysle vyslovujú jeho obrazy, odrážajú vždy podstatu základných vlastností a vzťahov, ktoré objavilo ľudstvo už v staroveku a na ktorých jestvovanie máme bezo sporu svoj podiel aj my. Dnes. Tu. Je to svet, kde skutočnosť, ktorú poznáme, sa mení na realitu nepoznaného, a predsa nám blízkeho, ba dôverného stavu bytia. Svet súvisiaci s fatalizmom vlastnej cesty umelca – maliara Róberta Hromca.

LUBOMÍR PODUŠEL

Z výstavnej činnosti múzeí a galérií

ŠVK-Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici

Babjakovci

13. 12. 2005 o 16,00 hod
Priateľské stretnutie v rámci cyklu Osobnosti, zorganizované v spolupráci so Štátnou operou a Mestom Banská Bystrica.

Mestské múzeum Bratislava

Napoleon v karikatúrach

22. 11. 2005 – 8. 1. 2006
Karikatúry z rokov 1815–1850 zo zbierok Klosterneuburgského opátstva v Rakúsku, vystavené pri príležitosti dvojstoročnice uzavretia Bratislavského mieru (26. 12. 1804).

Festival Japonského umenia

24. 11. 2005 – 8. 1. 2006
Výstava maľby tušom, tradičnej japonskej maľby, kaligrafie a keramiky.

65/Karol & Matúš Benický/35 – STOROČNÁ

18. 1. – 26. 3. 2006 (MMB Bratislava)
18. 5. – 31. 8. 2006 (SNM-EM Martin)
Jubilejná výstava fotografií a knižnej tvorby Karola a Matúša Benických.

Galéria mesta Bratislavy

Fotograf Andrej Relsler

Prvýkrát na Slovensku
23. 11. 2005 – 8. 1. 2006
Výstava svetoznámeho exilového fotografa, narodeného na Slovensku.

Hold Ester Martinčekovej-Šimerovej

8. 12. 2005 – 29. 1. 2006
Výber zo životného diela umelkyne.

Klenoty českého a slovenského moderného maliarstva 1907–1945

18. 1. – 9. 4. 2006
21. 4. – 25. 6. 2006 GMAB v Trenčíne
Výstava exkluzívnych diel českej a slovenskej maliarskej moderny zo zbierok českých a slovenských galérií.

Múzeum školstva a pedagogiky UIPŠ v Bratislave

Pilotná expozícia dejín školstva a pedagogiky na Slovensku

16. 11. 2005
Výstava dokumentujúca 35 rokov činnosti MŠP UIPŠ

Slovenská národná galéria v Bratislave

Slovenský mýtus

30. 9. 2005 – 5. 3. 2006
Obraz etnika a obraz jedinca v tvorbe významných slovenských maliarov a fotografov 19.–20. storočia.

SNM-Prírodovedné múzeum Bratislava

Huby 2005

11. – 13. 10. 2005
Tradičná výstava húb, pripravená v spolupráci so Slovenskou mykologickou spoločnosťou.

Zázračný rok vedy

5. 10. – 22. 12. 2005
Výstava zorganizovaná v spolupráci so SAV v rámci Svetového roka fyziky 2005.

XXII. Medzinárodné stretnutie zberateľov nerastov a skamenelín

3. 12. 2005 9,00 – 16,00 hod
V súčinnosti so Slovenskou geologickou spoločnosťou a Bratislavským mineralogickým klubom.

Mikroprocesory – srdcia počítačov

19. 12. 2005 – 31. 3. 2006
Výstava pri príležitosti 40. výročia Mooreovho zákona, charakterizujúceho celý vývin počítačov.

SNM-Historické múzeum

Slovenský mýtus

30. 9. – 3. 12. 2005
Funkcia národných symbolov Slovákov v ich dejinách za posledných 150 rokov, prezentovaná zo zbierok múzeí.

Stolovanie u Andrássyovcov

7. 12. 2005 – 31. 3. 2006
Stolovacie náčinie zo zbierok SNM-Múzea v Betliari.

SNM-Hudobné múzeum

Jaro Filip na Hrade

27. 10. 2005 – 30. 4. 2006
Výstava o tvorbe hudobníka, herca, zabávača pri príležitosti 5. výročia jeho predčasnej smrti.

SNM-Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku

Posledné diela Tibora Hajasa (1946–1980)

4. 11. – 4. 12. 2005
Výber z diela konceptualistu, herca, režiséra-fotografa 70.–80. rokov.

Neznámy Gemer

7. 12. 2005 – 8. 1. 2006
Výber z fotografického diela Gábora Tökölyho.

Podpolianske múzeum v Detve

Dovoliť s betlehemom?

(Pochádzkové hry z Podpoľania.)
15. 11. – 18. 12. 2005
Výstava v rámci prehliadky vianočných a novoročných ľudových koledných hier, pripravená v spolupráci s DK A. Sládkoviča v Detve.

SNM-Múzeum SNR v Myjave

Expozícia Múzea M. R. Štefánika

v Košariskách
12. 10. 2005
Nová stála expozícia v rodnom dome M. R. Štefánika.

SNM-Spišské múzeum v Levoči

Odev v premenách času.

(Návraty k tradíciám.)
29. 9., 10. a 20. 10. 2005
Módna prehliadka, zorganizovaná pre školy a verejnosť v spolupráci so Strednou pedagogickou školou.

Alter ego

6. 10. – 10. 11. 2005
Výstava z tvorby mladých výtvarníkov Ivany Živčákovej (maľba, šperk, keramika a design) a Pavla Michalíča (maľba, ilustrácia, grafika).

Medovníkár a perníkár

8. 12. 2005 – 12. 3. 2006
Doklady tradičných mestských remesiel minulosti.

Novohradské múzeum a galéria v Lučenci

Sme tu pre Vás polstoročia

28. 10. 2005 – 31. 1. 2006
Výstava o dejinách inštitúcie ako súčasť slávnostných podujatí pri príležitosti 50. výročia založenia múzea.

SNM-Múzeum Ludovíta Štúra v Modre

Štúrovské pamiatky v zbierkach

slovenských múzeí
11. 1. 2006
Súčasť slávností pri príležitosti 150. výročia úmrtia Ľ. Štúra a 40. výročia založenia Múzea Ľ. Štúra v Modre.

Odborný seminár

11. 1. 2006 o 9, 30

Podjavorinské múzeum v Novom Meste nad Váhom

Jemná krása

16. 12. 2005 – 31. 1. 2006
Adventná výstava Klubu paličkovanej čipky Nová Dubnica, spojená s predvádzaním šperkov a šiat zdobených čipkou, vianočným koncertom ZUŠ J. Kréna a sprístupnením pohyblivého betlehemu.

Krajské múzeum Prešov

Od jari do jesene na košari.

Tradičné bačovstvo na Šariši.
1. 12. 2005 – 16. 1. 2006
Výstava tradičného ovčiarstva zo zbierok múzea.

Z rozprávky do rozprávky a výber z celoživotnej tvorby autora

1. 12. 2005 – 16. 1. 2006
Výber z tvorby Jána Bencúra.

Harald Skala: Slávne časy cisárskej Jazdy

v 17. až 19. storočí.
15. 11. 2005 o 15,00 hod.
Prezentácia knihy vydavateľstva UNIVERSUM.

Gemersko-malohontské múzeum Rimavská Sobota

Detské hračky Rudolfa Stehlíka

20. 10. – 30. 11. 2005
Výstava hračiek a miniatúr predmetov ľudovej kultúry.

Rožňavská metercla

12. 1. – 28. 2. 2006
Výstava kópie obrazu Sv. Anny Samotretej z roku 1513 zo zbierok Banického múzea v Rožňave, unikátneho diela dokumentujúceho banícku a hutnícku prácu v stredoveku.

Gäbrle Gálová. Kvety duše

20. 1. – 10. 3. 2006
Výstava výtvarného diela.

Záhorské múzeum v Skalici

175. výročie narodenia F. V. Sasínka

30. 11. 2006
Konferencia o diele významného slovenského historika 19. storočia.

Múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry Svidník

Pavlo Lopata – Svätýne

19. 10. 2005 – 19. 2. 2006
Výstava pri príležitosti 60. narodenín umelca.

Západoslovenské múzeum v Trnave

Maľovaný sen Vlanoc

6. 12. 2005 – 15. 1. 2006
Mesto Trnava a kalokagatia – CVČ. Vernisáž výstavy spojená s vyhodnotením detskej výtvarnej súťaže.

Ivan Čích – Pohľadie duše

26. 1. – 23. 3. 2006
Výstava obrazov s meditativným charakterom.

Zetenaka – znak

22. 2. – 30. 4. 2006
Výstava grafik študentov Pedagogickej fakulty TU.

Deviaty ročník seminára Etnograf v múzeu

V dňoch 4.–5. októbra 2005 sa pod egidou Národopisnej komisie Zväzu múzeí na Slovensku a s podporou Mesta Liptovský Mikuláš a na oslavu 50. výročia založenia Múzea Janka Kráľa konal v priestoroch tohto múzea seminár na tému Etnokultúrna funkcia odevu a textílií v druhej polovici 20. storočia. Jeho účastníci sa v hojnom počte zišli už na deviatom ročníku podujatia, známom pod menom Etnograf v múzeu, aby pertraktovali jednu z najfrekventovanejších a azda aj najboľavejších problematik práce v múzeu – problémy odevu, textílií a v širšom poňatí aj účesov a úpravy hlavy.

Hneď v úvodnom referáte *Niektoré aspekty múzejnej dokumentácie odevu a textílií z druhej polovice 20. storočia* položila autorka PhDr. I. Danterová otázku, či múzejné zbierky primerane reflektujú zmeny tradičného ľudového odevu a v kritickom duchu revízie prístupu k zbierkam z tohto hľadiska sa niesol potomcelý seminár. Odevom ako živnou pôdou, na ktorej sa odohráva a často aj vedomo demonštruje väčšina identifikačných a diferenciacných procesov v ľudovej kultúre sa zaoberal referát *Etnická a sociálna identifikačná funkcia ľudového odevu na Slovensku v 20. storočí* (PhDr. L. Chorváthová). Autorka v ňom ukázala užitočnosť aplikácie funkčnoštruktúrálnej prístupov k odevu/textíliám pri tvorení, ale aj prezentovaní zbierok múzeí z hľadiska reflexie množstva funkcií odevu, ako aj štruktúry a kvality jeho funkcií v identifikačných procesoch, tak, ako sa prejavovali na konkrétnych odevných súčiastkach v 20. storočí.

Na referát PhDr. M. Benžu, CSc., *Metodika dokumentácie a prezentácie odevu najnovšieho obdobia* nadviazal analytický referát PhDr. K. Hol-

bovej *Ako, čím chceme dokumentovať a prezentovať v múzeách odev a textil druhej polovice 20. storočia?*, apelujúci na kritické myslenie múzejníkov pri tvorení zbierok v praxi a odovzdávajúci množstvo praktických návodov pri výskumnej i prezentačnej činnosti s odevnými zbierkami v múzeu.

Na myšlienky referátov prvého bloku nadväzovali, resp. voľne ich rozvíjali ďalšie referáty, a síce *Využívanie etnických prvkov v odevu a textíle v druhej polovici 20. storočia* (PhDr. A. Gazdíková) a *Goralský odev z Podhania* (Stanislawy Trebunia – Staszczel z Katedry etnológie Jagelovskej Univerzity v Krakove), do hĺbky a pomocou diapozitívov ozrejmujujú podmienky a súvislosti dynamických regionálnych identifikačných procesov búrlivej transformácie funkcií a významov kroja.

V referáte PhDr. E. Beňušovej *Tkáčske remeslo – výrazný oravský fenomén* sa autorka sústredila na jeho historický vývin a diapozitívmi demonštrovala bohaté textilné zbierky Oravského múzea v Dolnom Kubíne.

Referátom *Tradičná úprava účesu a pokrytie hlavy vydatých žien v okolí Košíc* PhDr. K. Bugarová z Východoslovenského múzea predložila výsledky a videodokumentáciu svojich niekoľkoročných výskumov v prímestských obciach východnej metropoly, ktorými sa jej podarilo zdokumentovať tradičné účesy, spôsoby pokrývky hlavy žien, a tým doplniť predchádzajúce výskumy tohto múzea, zamerané len na odev.

Referáty sprevádzala živá diskusia, ozrejmujujúca ako teoreticko-metodologické princípy, tak aj praktické metodické postupy, v ktorej si múzejníci porovnávali zbierky, prístupy k ich tvorbe, ako aj prezentačnú prax v jednotlivých múzeách. To bolo aj cieľom ďalšej návštevy expozícií Tat-

rínu a Rázusovie domu Múzea J. Kráľa v L. Mikuláši. Vďaka nej účastníci vnikli pod povrch a do pozadia prezentačnej práce, a v duchu seminára sa interesoali nielen (ale hlavne) o prácu so zbierkami odevu (prezreli a „ohmatali“ si aj depositár odevu hostiaceho múzea), čo dalo podnet aj pre celú paletu ďalších otázok súčasnej múzejnej, najmä akvizičnej praxe v rozhovoroch pri neformálnej spoločenskej večeri v priestoroch múzea.

Tretí blok rokovania zahŕňal referáty so širším tematickým záberom. Otvoril ho referát *Ľudový odev Liptova a jeho uplatnenie vo zvykoslovných prejavoch a programových podujatiach v druhej polovici 20. storočia* PhDr. I. Zuskinovej. Zmapovala v ňom stav, príčiny a formy doterajšieho používania ľudového odevu ako sviatočného a či sviatočného obradového odevu, ale najmä ako scénického kostýmu folklórnych súborov v Liptove.

Referát *Modrotlač v ľudovej kultúre* (PhDr. Z. Krišková) sa zamerl na výrobu a použitie modrotlače v spišskej a podtatranskej oblasti v minulosti, vyniesol na svetlo sveta neznáme fakty k tejto na Slovensku dosiaľ nedostatočne preskúmanej téme, a zároveň priblížil aj niekoľko pokusov obnoviť výrobu modrotlače v tejto oblasti.

Na záver seminára odzneli rôznorodé referáty, korešpondujúce s jeho hlavnou témou, a to *Paličkovaná čipka a jej miesto v textilnej tvorbe Gemera* (Mgr. A. Czintelová), ďalej *Život kroja vyrábaného v ÚLUVe a jeho miesto v druhej polovici 20. storočia* (Mgr. A. Rybáriková, ÚLUV Bratislava), *Tradícia a uniformita odevu dychových hudieb malokarpatského regiónu v druhej polovici 20. storočia* (Mgr. Miroslava Sandtnerová, Pezinok), ako aj *Ľudový odev z oblasti Starej Ľubovne v zbierkach Ľubovnianskeho múzea* (Mgr. M. Pavelčíková, Stará Ľubovňa). Ani tretí blok neopúšťala živá diskusia, ktorá priniesla kopu faktov, naznačila, že realita spoločenských premien po roku 1989 vyniesla na

povrch mnohé hriechne zanedbané a desaťročia narastajúce problémy, a pritom vyvolala aj istý metodologický hlad, pomáhajúci dopracovať sa k riešeniam v situácii, keď sú múzeá trvalo finančne poddimenzované a bez mála každý krok v múzejnej praxi si vyžaduje vysokú disciplinovanosť, premyslenosť, uvážení postup. Múzejníci dobre vedia, že aj v súčasných, nedostatkom finančných prostriedkov poznačených časoch je nevyhnutné budovať depozitáre na ochranu zbierkových predmetov, a tak bolo namieste porovnať si, ako sa to poda-

rilo hostiacemu múzeu. Nazrieť do jeho zákulisia naplánovali organizátori na oba dni. Po novozariadenom depozitári textilných zbierok múzea to v druhý deň, na záver seminára, bola hlavná expozícia múzea, Kapitoly z histórie mesta, a výstavy Múzeum v čase... otvorenej príležitosti osláv 50. výročia existencie múzea v roku 2005. Účastníci si nedali ujsť ani obzretie pozoruhodnej stavby klasicistickej mikulášskej synagógy, jednej z najväčších na Slovensku, ktorú múzeum dostalo do správy.

Na záver ostáva len poďakovať sa

vedeniu Múzea Janka Kráľa, že premyslenou organizáciou a obetavým a kvalifikovaným nasadením síl vlastných pracovníkov vytvorilo naozaj pracovnú atmosféru spoznávania nových problémov, faktov, výsledkov práce regionálnych múzeí a ich odovzdávania účastníkom seminára. Do budúcnosti treba azda vysloviť želanie, aby sa medzinárodná účasť pri takýchto podujatiach neobmedzovala len na jedného, aj keď vynikajúco vybratého účastníka. A tiež, aby aj z tohto seminára vyšiel zborník a zlepšila sa jeho distribúcia.

– ur –

15. Valné zhromaždenie Zväzu múzeí na Slovensku

Tradične v predvianočnom čase sa stretli na plenárnom rokovaní slovenskí múzejníci. V stredu 30. novembra 2005 sa v Banskej Bystrici konalo riadne 15. Valné zhromaždenie Zväzu múzeí na Slovensku. Napriek tomu, že program pozostával z prerokovania obligátnych spravodajských a programových materiálov, nechýbala stretnutiu iskra a vnútorné na päť. Pozitívnu atmosféru pomohli vytvoriť početné živé a inšpiratívne vystúpenia hostí a delegátov zhromaždenia, ale jeho priebeh zdynamizovali predovšetkým voľby predstavenstva a revíznej komisie, osobitne fakt, že po prvý krát v pätnásťročnej histórii Zväzu sa priamou voľbou ustanovili jeho vrcholní funkcionári.

Správa o činnosti Zväzu múzeí na Slovensku od posledného valného zhromaždenia, ktorú predkladala PhDr. I. Zuskinová, predsedníčka, bola širokospektrálnym a zhovievavým sumárom výkonov počnúc drobnou organizačnou prácou cez kolektívne pracovné rokovania a odborné stretnutia až po významné celoslovenské podujatia, ktoré Zväz inicioval a realizoval. Medzi posledne uve-

denými suverénne dominovali Festival múzeí a súťaž Múzeum roka. Za výpočtom pozitívnych výsledkov – ktorý bol mimochodom úctyhodný – sa celkom úspešne skryli nedostatky zväzovej práce. Tie ale neunikli zo zorného poľa revíznej komisie – jej správa v podaní PhDr. Géczyovej, predsedníčky komisie, sa vyznačovala vecným tónom, pričom sa kriticky dotkla najmä pasivity a nedôslednosti v práci členov predstavenstva, ale aj samotných členských múzeí. Posledným z trojice závažných materiálov prerokovaných Valným zhromaždením bol Rámcový program činnosti. Vznikol na báze doterajších skúseností zo zväzovej práce obohatených o podnety získané prostredníctvom ankety od členských múzeí. Jeho výsledná podoba nasvedčuje, že skúsenosť zvíťazila.

Vystúpenia hostí na 15. Valnom zhromaždení neboli početné, ich vyznenie však značne prekročilo hranicu konvenčnej pozdravnej rétoriky. Ministerstvo kultúry SR na rokovaní zastupoval Mgr. Vladimír Červenák, generálny riaditeľ sekcie kultúrneho dedičstva. Vzal na seba ne-

ľahkú úlohu obhajovať v posledných rokoch trochu vyblednuté farby ministerstva. Široko informoval o jeho programe s dôrazom na problematiku fondových inštitúcií. Osobitný priestor vyhradil pripravovanej stratégii rozvoja múzeí do roku 2010, ale tiež mechanizmu programového financovania kultúry. Úlohu čestného hosťa si osvojil dôsledne od úvodného pozdravu až po posledný potlesk po prijatí uznesenia. Pozorných poslucháčov našla Ing. Mária Krištofičová, predsedníčka Odborového zväzu pracovníkov kultúry a spoločenských organizácií, i keď jej slová o permanentne zaostávajúcich ekonomických východiskách pre kultúru – sociálne postavenie zamestnancov kultúry nevynímajúc – príliš veľa optimizmu do rokovania nevniesli. Radu galérií Slovenska zastupovala na Valnom zhromaždení PhDr. Zuzana Gažíková, úradujúca predsedníčka. Okrem pozdravu priniesla zo sveta galérií dobrú správu o potrebe hľadať užšie formy spolupráce Rady a Zväzu až po možnosť vytvorenia asociácie.

Diskusia na 15. Valnom zhromaždení bola nezvykle široká a pestrá. Dvanásť prihlásených príspevkov a množstvo poznámok z pléna umožnili tentokrát pojem diskusia použiť v jeho najplnšom význame. Tematicky

príspevky gravitovali k dvom neuralgickým aspektom múzejnej práce, ktorými sú: dlhodobé podceňovanie významu odbornej správy a starostlivosti o fyzický stav zbierkových predmetov ako aj absencia cielavedomej personálnej práce a nevšímavosť k sociálnej situácii zamestnancov múzeí.

Volby výkonných orgánov a funkcionárov Zväzu vzhľadom k tomu, že išlo v oboch prípadoch o priame voľby, prebiehali v dvoch kolách. Prítomných bolo 105 delegátov zastupujúcich 47 členských múzeí. Tí najprv zvolili 13 členov Predstavenstva a troch členov Revíznej komisie a následne spomedzi členov Predstavenstva zvolili predsedu a dvoch podpredsedov Zväzu a spomedzi členov Revíznej komisie jej predsedu. Keď

sa uvedený malý číselný kaleidoskop doplní menami zvolených, vznikne podoba vedenia, ktoré bude v najbližších troch rokoch zodpovedať za prácu Zväzu múzeí na Slovensku a spoluzodpovedať za obraz slovenského múzejníctva.

Vedenie ZMS na Slovensku po 15. Valnom zhromaždení:

Predseda • Janovičková Marta, Mgr.
Mestské múzeum Bratislava

Prvý podpredseda • Géczyová Iveta, PhDr.
Hornonitrianske múzeum, Prievidza

Druhý podpredseda ZMS • Babičová Katarína, Mgr.

Trenčianske múzeum Trenčín

Členovia Predstavenstva ZMS

• Dano Ján, PhDr.

Tekovské múzeum, Levice

• Drugová Zuzana, PhDr.

Stredoslovenské múzeum, B. Bystrica

• Krempaská Zuzana, Ing.

Múzeum Spiša, Spišská Nová Ves

• Labanič Eugen, Ing.

Slovenské technické múzeum, Košice

• Petrikovič Erik, Ing.

Múzeum Sv. Anton

• Podušelová Gabriela, PhDr.

SNM riaditeľstvo, Bratislava

• Pollák Rébert, PhDr.

Východoslovenské múzeum, Košice

• Šípková Želmíra

Lesnícke a drevárske múzeum, Zvolen

• Zelinová Hana, PhDr.

SNM Múzeá v Martine

• Zuskinová Iveta, PhDr.

Liptovské múzeum, Ružomberok

Predseda Revíznej komisie ZMS

• Weiss Ján, Mgr.

Horehronské múzeum, Brezno

Členovia Revíznej komisie ZMS

• Konečná Katarína, Mgr.

Pohronské múzeum, Nová Baňa

• Šmotláková Blažena, PhDr.

Trábeňské múzeum, Topoľčany

ŽELMÍRA ŠÍPKOVÁ

Fujara v zozname UNESCO

Že UNESCO v roku 2005 oslávilo šesťdesiatku sa náš radový občan v médiach takmer ani nedozvedel. Rovnako málokto vie, že najzaujímavejšie kultúrne a prírodné krásy Slovenska sú zaradené do zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Školské deti sa o nich dozvedajú na hodinách dejepisu a zemepisu podľa toho, koľko času venujú tejto problematike učiteľia či už cez vyučovanie alebo mimo neho. Pred deviatimi rokmi na základné a stredné školy v Bratislave, ktoré boli pridruženými školami UNESCO, prišlo od Mestského ústavu ochrany pamiatok (ďalej MÚOP) pozvanie na stretnutie. Školy, čo ho prijali, dostali tým možnosť zapojiť žiakov do mimoškolskej činnosti v Nadácii pre záchranu kultúrneho a prírodného dedičstva pri MÚOP v Bratislave. Ukázalo sa, že to bolo pre žiakov prínosom, lebo tým nadobudli možnosť atraktívnym spôsobom sa oboznamovať s kultúrnymi a prírodnými hodnotami na celom

svete, nazrieť napríklad do depozitárov SNM v Bratislave, do práce Mestského archívu v Starej radnici, vypočuť si prednášky renomovaných historikov, archeológov či cestovateľov. Zmyslom aktivít bolo prehĺbiť deťom vedomosti, vyvolať záujem o poznanie, vypestovať v nich zmysel pre krásu a tvorivosť, ale aj disciplinovanosť a zodpovednosť, najmä v poslednej fáze pri vyhodnocovaní ich prác. Všetci s napätím očakávali, ako ich práca obstojí. Víťazi potom absolvovali zaujímavé exkurzie po Slovensku, Česku, Rakúsku, Maďarsku, kde spoznávali pamiatky zo zoznamu UNESCO.

Kým prvých osem rokov akcie tohto druhu koncepčne a metodicky viedli, ale aj organizovali pamiatkari (za MÚOP to bola PhDr. V. Obuchová, CSc.), neskôr museli prebrať štafetu školy. V súčasnosti síce Ministerstvo školstva SR krúžkovú činnosť na školách finančne podporuje formou poukazov, avšak učiteľia vedú

krúžky mimo svojho úväzku. Je škodou pre deti, že sa tak krúžky stávajú vzácnosťou.

Keď sa koncom roka 2005 objavila v novinách správička, že do zoznamu svetového dedičstva UNESCO pribudla slovenská fujara, charakteristický pastiersky ľudový nástroj, uvedomili sme si, že o nej málo vedia aj dospelí. Preto sa ZŠ rozhodla vypátrať človeka, ktorý by deťom tento zaujímavý nástroj priblížil. Na koho sa obrátiť, ak nie na folklórne súbory? A tak nám ochotný riaditeľ Lúčnice sprostredkoval kontakt s Prof. Š. Nosálom, CSc., ktorý bez otáľania a bez honorára prijal naše pozvanie.

Vytúžený sen sa stal skutočnosťou 9. decembra 2005 o 14,00, keď ho pred školou privítal sám riaditeľ ZŠ. Žiaci ho s napätým očakávaním čakali v triede, lebo veľká väčšina z nich nikdy fujaru zblízka nevidela. A teraz toto čudo počúvali priamo pred sebou, vypočuli si aj, ako vznikala Lúčnica, ako vznikala fujara, aký materiál sa na jej výrobu používa, akým spôsobom sa v nej tvorí a z nej vyludzuje tón. Vidieť fujaru a počuť jej

tóny bolo pre deti nádherným zážitkom, nečudo, že striehli, kedy konečne samy budú môcť položiť otázky. Tých bolo neúrekom, viac, ako sa dalo vtesnať do nabitého pracovného programu pána Prof. Nosála.

Deti, pracujúce v krúžku na ZŠ Grösslingová, venujúcom sa pamiatkam v zozname UNESCO, sa po vypočutí teoretickej časti púšťajú do samostatnej práce na témach, ktoré si vyberajú samy. Dlhé hodiny vyrábajú v skupinkách modely pamiatok z dostupného materiálu – špajlí, sádry, kartónu (napr. v školských rokoch 2004/5 model Čínskeho múru, indických chrámov, v rokoch 2005/6

modely pamiatok na Slovensku), podľa vlastného výberu a táto práca im prináša nielen potešenie z dosiahnutého hmotného výsledku, modelu ohodnoteného v školskej súťaži, ale hlavne z vedomostí, získaných na celý život.

Vedenie krúžku je pre učiteľa spojené s mnohými ťažkosťami. Jednou z nich je práca s deťmi rozličných ročníkov, ďalšou fakt, že každá ich popoludňajšia činnosť koliduje s mimoškolskými aktivitami. Problémom je aj získať kvalitných prednášateľov, schopných priblížiť sa mentalite detí, pričom finančných prostriedkov niet nazvyš. Navyše, motivujúci moment súťaženia viacerých škôl sa

v terajšom systéme vytratil. Stálo by za zamyslenie, či by nebolo vhodné viesť a hlavne odborne a zmysluplne koncipovať takéto aktivity spojené s poznávaním vlastného mesta, regiónu, či krajiny ako širšiu súťaž priamo tam, kde sa nachádzajú zbierky, ktoré ich najlepším spôsobom ilustrujú, teda v našich múzeách. Skúsenosti učiteľov jednoznačne ukazujú, že dobre pripravená návšteva a práca s deťmi v múzeu, ako aj referát detí o predmete videnom v múzeu, im pomáhajú osvojovať si trvalé poznatky a sú teda dôležitým prostriedkom vyučovacieho procesu.

ANTÓNIA ANTALÍKOVÁ

Fórum konzervátora

Starostlivosť o zbierky a ich ochrana v múzeách na Slovensku je aj napriek tomu, že ide o jedno zo základných poslaní múzejníctva stále na nízkej úrovni. Svedčí o tom nielen výška financií, vyčlenených na ich ošetrovanie, ale aj vybavenosť pracovísk a počet pracovníkov vykonávajúcich túto prácu. Druhou stranou problému je prezentácia tejto činnosti nielen múzeami ako správcami zbierok, ale hlavne samotnými vykonávateľmi tejto práce – verejnosti odbornej i laickej. Túto časť problému sa podujalo riešiť Slovenské národné múzeum so zámerom aktivizovať pracovníkov pracujúcich v tejto oblasti.

V dňoch 3. – 4. novembra 2005 sa v Martine uskutočnil už ôsmy ročník seminárov z cyklu Ochrana kultúrneho dedičstva, zameraných na ochranu zbierkových predmetov. Kým predchádzajúce ročníky sa orientovali na ochranu zbierok podľa jednotlivých materiálov a mali charakter skôr školenia k danej problematike, tento ročník pod názvom Fórum konzervátora bol zameraný predovšetkým na prezentáciu práce reštau-

rátorov a konzervátorov. Podujatie usporiadali Slovenské národné múzeum v Bratislave-Muzeologický kabinet a Slovenská národná knižnica v Martine, v ktorej priestoroch sa seminár aj konal. Zúčastnilo sa na ňom 106 účastníkov zo Slovenska a z Českej republiky, a to z múzeí, knižníc, archívov, škôl, galérií, samostatných reštaurátorov a svoje produkty tu predviedlo päť firiem. Odznelo 22 prednášok od 16 prednášajúcich.

V úvodnom bloku zameranom na všeobecné problémy o stave reštaurovania vo fondových inštitúciách ako sú múzea, knižnice a archívy referovali PhDr. G. Podušelová (Slovenské národné múzeum, Bratislava), Ing. V. Bukovský (Slovenská národná knižnica, Martin) a Ing. J. Hanus (Slovenský národný archív, Bratislava). Komisiu konzervátorov, reštaurátorov a preparátorov pri Asociácii múzeí a galérií v ČR predstavil jej predseda Ing. I. Štěpánek z Technického múzea v Brne. O možnostiach ďalšieho vzdelávania konzervátorov a reštaurátorov archívnych a knižničných fondov hovorili Ing. J. Hanus, Ing.

E. Hanusová, (Univerzitná knižnica, Bratislava), Doc. Ing. S. Katuščák a Ing. V. Bukovský zo Slovenskej národnej knižnice.

Ďalšie prednáškové bloky už boli zamerané na konkrétne reštaurovanie predmetov, výrobu kópií archeologických nálezov, predstavenie pracovísk na ochranu a uloženie zbierkových predmetov. Samostatný blok bol venovaný výsledkom meraní pôsobenia vplyvu svetla na papier a prezentácii testovania modelovej knižnice. Medzi jednotlivými blokmi prednášok sa prezentovali firmy ponúkajúce prístroje či materiály na ochranu zbierkových predmetov. Na záver sa rozpútala diskusia o problematike múzeí na Slovensku. Príspevky zo seminára vyjdú v samostatnom zborníku.

Na seminári odznelo 22 vo väčšine prípadov kvalitných prednášok, z ktorých však iba päť predniesli pracovníci zo slovenských múzeí, a aj to iba z pracovísk Slovenského národného múzea. Verím, že to nie je dané nedostatkom odborníkov, ktorí nemajú čím prezentovať svoju prácu. Už na predchádzajúcich ročníkoch seminárov zameraných na ochranu kultúrneho dedičstva sa ukázalo, že

pracovníci týchto odborov majú nielen záujem, ale aj obrovskú chuť stretávať sa a získavať nové poznatky. Na druhej strane však zatiaľ nejakú nenachádzajú silu tieto poznatky odovzdávať či už formou prednášok alebo príspevkov do odbornej tlače.

Prvé kroky na podporu a rozširovanie stavu reštaurátorov a konzervátorov urobilo Slovenské národné mú-

zeum. U našich susedov v Českej republike už dlhé roky úspešne pracuje komisia reštaurátorov, konzervátorov a preparátorov pri Asociácii múzeí a galérií ČR, organizujúca stretnutia a podporujúca odborný rozvoj tejto práce. Náš Zväz múzeí Slovenska, ako regulárna inštitúcia, by mal adresovať podnety a podať pomocnú ruku pri formovaní a činnosti komisie od-

borníkov, zastrešujúcej aktivity konzervátorov a reštaurátorov. Na základe informatívnych rozhovorov s pracovníkmi múzeí je záujem o prácu takejto komisie veľký, a preto treba dúfať, že na jej ustanovenie nebude musieť dlho čakať.

MARTA JANOVÍČKOVÁ

NOSTALGIA EXPO 2005

V dňoch 7.–11. decembra 2005 sa v priestoroch Slovenského národného múzea v Bratislave konal už siedmy ročník podujatia, v radoch múzejníkov i návštevníckej verejnosti nadobúdajúceho čoraz väčšiu obľubu. NOSTALGIA EXPO sa totiž stáva jednou z tradičných akcií, na ktoré sa organizátori i jeho konzumenti dlho tešia. Akiste preto, že je jednou z voľnejšie koncipovaných foriem prezentácie kultúrneho dedičstva, obsiahnutého v múzejných a umelecko-historických zbierkach a zároveň sa spája s predstavením zámerov a výsledkov záchranu, ochrany a obnovy pamiatok, a pritom je prirodzenou akciou propagácie kultúrneho dedičstva ako prostriedku poznávania, kultivácie spoločnosti, ako aj reprezentácie krajiny vonvútri i navonok. I keď akcii dosiaľ ešte chýba masovejšia zahraničná účasť, je nielen miestom príjemných ľudských stretnutí a nezošnurovanej výmeny informácií medzi ochrancami kultúrneho dedičstva v jeho rôznoakej podobe a návštevníkmi, teda konzumentmi tohto „trhu“, už i tak sa darí vytvoriť priaznivé podmienky pre výmenu odborných informácií z oblasti starostlivosti a využívania kultúrneho dedičstva a predstaviť technológie a výsledky spracovania, využívania a ochrany pamiatok i zbierok, metódy, materiály a techniky nielen

reštaurovania, ale aj vystavovania.

A tak SNM v Bratislave, a hlavná budova, i jeho súčasť tradične po „Mikuláši“ ožili sympatickým ruchom. Pre múzejných či galerijných pracovníkov a ochrancov pamiatok boli určené odborné semináre, venované aktuálnej problematike práce v inštitúciách, venujúcich sa ochrane kultúrneho dedičstva. Súčasťou 7. ročníka bol hneď v prvý deň seminár Ochrana duševného vlastníctva a uplatňovanie autorských práv v praxi múzeí a galérií, v ktorého rámci odzneli tri aktuálne prednášky s bohatou diskusiou na danú tému. Keďže o témy, zrelé na preraktovanie a riešenie v múzejnej a pamiatkarskej branži vonkoncom nielen núde, ďalší deň veľtrhu (8. 12.) bol zasvätený semináru Historický a numizmatický význam nálezov mincí zo Slovenska, venovaný nedežitému 80. narodeninám PhDr. Jozefa Hlinku, CSc., numizmatika svetového mena, voľakedajšieho dlhoročného pracovníka numizmatického oddelenia Historického múzea SNM.

Podujatie pozitívnym spôsobom vyprovokovalo „konkurenciu“ – pamiatkarov, aby vytiahli z talóna svoje tromfy. Bola nimi prednáška Kalvárie a krížové cesty na Slovensku, v minulosti tabuizovaná téma, ktorej bola venovaná aj rovnomenná výstava. Ukázali, že majú v tejto sfére čo

ponúknuť verejnosti, čoho dokladom je aj reprezentačná publikácia, sumarizujúca doterajšie výsledky práce. NOSTALGIA EXPO 2005 sa stala príležitosťou aj na propagáciu ďalších publikácií a krst Zborníka Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 16.

Tretí deň veľtrhu (9. 12.), ťažiskový na fronte spracovania dokumentov v pamäťových inštitúciách bol venovaný témam Možnosti konvergenencie a interoperability spracovania dokumentov v pamäťových inštitúciách (Doc. Dr. D. Katuščák zo Slovenskej národnej knižnice v Martine); Plány Európskej komisie pre pamäťové inštitúcie – Európske projekty digitalizácie (Mgr. Z. Bauerová, Ministerstvo kultúry ČR, Praha). Účelom posledného, najobsažnejšieho bloku Prezentácia múzejných zbierok prostredníctvom globálnych sietí (odborný garant Mgr. J. Jurkovič, SNM v Bratislave) bolo dať pracovníkom múzeí a galérií informácie o kultúrnom dedičstve na webe, o aplikácii virtuálnej a obohatenej reality v elektronickom vzdelávaní, o digitalizácii múzejných zbierok, vlastnostiach softvéru, slúžiaceho na tieto ciele, ale aj o problémoch CEMUZU, a iných aktuálnych problémoch múzeí na Slovensku v digitalizácii zbierok.

Na veľtrhu nebola núde ani o vernisáže a hneď v jeho prvý deň sa roztrhlo s nimi vrece, napr. výstavy fotografií Gábora Tökölyho Neznámy

Gemer v Múzeu kultúry Maďarov na Slovensku, spojenej s prezentáciou kníh budapeštianskeho vydavateľstva Rubicon so vzťahom k našej spoločnej histórii do roku 1918.

I v tomto prípade išlo o výstavu a knihy, ktorých uzretie svetla sveta bolo udalosťou. To možno konštatovať aj o ďalších sprievodných výstavách, z nich niektoré trvali len v čase trvania NOSTALGIE EXPO, napríklad Viera Kraicová, Malé formy, spojená s prezentáciou knihy Skutočná veľkosť, iné ostali dlhšie. Stáva sa totiž už tradíciou využiť veľtrh na sprístupnenie prebratých najúspešnejších výstav zo slovenských múzeí. Takou bola aj jedinečná výstava Šľachtické stolovanie u Andrássyovcov z Múzea v Betliari – súčasťou SNM, ale aj výstava SNM-Archeologického múzea o histórii

stavebnej keramiky na Slovensku pod názvom Laterarius.

Ťažko do krátkej správy vtesnať všetky akcie a nie je to ani jej účelom. Čífy prezrádzajú: do SNM v čase veľtrhu zavítalo 65 vystavovateľov a 12 000 návštevníkov. Premyslený program poskytol miesto aj improvizácii a neformálnym stretnutiam. V príprave a stretnutiach každého druhu (či už múzejníkov, starožitníkov a reštaurátorov medzi sebou, alebo ich všetkých s návštevníkmi) bolo už tradične (hoci v budúce SNM len po druhý raz) cítiť to zvláštne ovzdušie, keď sa odrazu všetko premení, a, čo má zdravé nohy je v jeho expozíciách, na výstavách a organizuje, či vychutnáva, čo na veľtrh priniesli iní. Zúčastniť sa na ktoromkoľvek dni či podujatí, pripravenom nielen múzeami, galériami

a pamiatkarmi na Slovensku, ale aj podporenom Ministerstvom kultúry SR, spolu s občianskymi združeniami, Kanceláriou Rady Európy či Národným numizmatickým komitétom sa rozhodne oplátilo – pretože všetko sa odohralo v akomsi mikulášskom duchu rozdávania a prezentovania nimi vytvorených diel, vzťahujúcich sa k národnému kultúrnemu dedičstvu. Vzrástla aj informovanosť o akciách, gros informácií si každý vopred mohol nájsť na www.nostalgiaexpo.sk. Na základe nich sa každý návštevník mohol poponašľat a nájsť si medzi akciami to svoje, ale aj doplniť si z mikulášskej nádielky dlho hľadané knihy, chýbajúce čísla časopisov či iných malých tlačí s užitočnými informáciami, či adresami webových stránok múzeí.

-ac-

Tatiana Štefanovičová Dóm sv. Martina v Bratislave

Archeologický výskum 2002 – 2003

Vyd. Elán, Bratislava 2004. 70 strán.

Vďaka finančnému príspevku Bratislavsko-trnavskej arcidiocézy, ktorá bola aj investorom vykopávk Dómu sv. Martina, vyšla krátko po skončení terénnych prác monografia sumarizujúca výsledky archeologického výskumu jednej z najvýznamnejších cirkevných stavieb bývalého Uhorska, realizovaného pod záštitou SNM-Archeologického múzea v Bratislave. V úvode knihy autorka, renomovaná archeologička pripomína, že svoju profesijnú kariéru zahájila svojho času výskumom Bratislavského hradu a končí, pokiaľ sa týka terénnych aktivít, práve Dómom sv. Martina. Z hľadiska dejín Bratislavy ide vlastne o dve kľúčové lokality, pričom v oboch prípadoch možno hovoriť o mimoriadne náročných terénnych podmienkach.

Ako úvodné pasáže zaradila T. Štefanovičová krátke kapitoly, v ktorých spracovala geografickú polohu, vývoj historického prostredia lokality a informáciu o predchádzajúcich archeologických aktivitách na tejto pamiatke, ktoré boli svojou torzovitosťou vlastne len akousi

overtúrou k predmetnému výskumu. Autorka sa tu prezentuje ako znalec archeologickej i historickej problematiky regiónu v širších kontextoch. Jadrom knihy je vyhodnotenie názvov a názvových situácií. Stručne charakterizuje najstaršie osídlenie, t. j. nálezy z doby laténskej a rímskej. Ide o nálezy z druhotných polôh. Precíznejšiemu čitateľovi však neunikne, že napr. v prípade rímskej teguly je v texte uvedené čítanie kolku LEG XIII GMV, podľa fotografie môže ísť aj o GAN (Gemina Antoniniana). Počiatok stredovekého osídlenia datuje podľa názvov z vrstiev do 11.–12. storočia. Najstaršiu stavebnú fázu, ktorú bolo v teréne veľmi ťažko vypreparovať, datuje do 12. storočia. Viac informácií poskytol výskum k dvom mladším stavebným fázam. Pri ich datovaní vychádza autorka nielen z typológie murív a technologických pozorovaní, ale hľadá aj historické pozadie názvových situácií. Analógie nachádza predovšetkým v nemecky hovoriacich krajinách. Keďže z technických a investorských dôvodov nebolo možno odkryť kompletne plochu pod interiérom kostola sv. Martina, bola rekonštrukcia stavebného vývoja lokality značne obtiažna, a je dimenzovaná terénnymi možnosťami a preskúmanou plochou. Samostatná pozornosť sa venuje hrobom zo 17. storočia. Povšimnutia hodná je skutočnosť, že

v niektorých prípadoch sa autorke podarilo identifikovať konkrétne bratislavské (resp. presnejšie prešporské) osobnosti.

K publikácii sú netradične až za nemeckým resumé pripojené štyri samostatné štúdie venované analýzám materiálu. V prvej z nich sa pražský bádateľ J. Frolík pokúsil graficky vyjadriť stratigrafiu odkrytých murív. Výsledkom sú však zložité a neprehľadné grafy. Nasleduje rozbor mált a omietok (A. Zeman), analýza antropologického materiálu (R. Beňuš) a výsledky inžiniersko-geologického výskumu (R. Holzer). Všetky analýzy sú však, na škodu práce, len v slovenskej jazykovej mutácii.

Škoda, že vydavateľ nevenoval väčšiu pozornosť spracovaniu fotografií, v ktorých sú na dnešné počítačové a polygrafické možnosti ťažšie identifikovateľné detaily – v archeologických publikáciách dôležitý faktor. To isté sa týka perokresieb. Nepraktické sa zrejme pre čitateľov o niekoľko rokov ukáže aj voľné vloženie príloh. Monografiu Prof. T. Štefanovičovej možno hodnotiť ako významný príspevok k poznaniu stredovekých a novovekých dejín Bratislavy, ktorá vďaka obsažnému nemeckému resumé archeologickej časti nájde iste ohlas aj medzi zahraničnými čitateľmi.

V. T.

Na čo sú nám múzeá?

Anketa

Redakcia časopisu *Múzeum*, ktorý je odborným periodikom pre zamestnancov múzeí a galérií, v snahe poznávať názory a postoje širokej verejnosti sa rozhodla položiť významným osobnostiam nášho kultúrno-spoločenského života otázku, ktorá môže byť na prvý pohľad aj prekvapujúca – a to otázku Na čo sú nám múzeá? Touto sugestívnou otázkou sa usilujeme predovšetkým múzejníkom sprostredkovať postoje verejnosti k múzeu ako inštitúcii prístupnej verejnosti. Ich vyjadrenia by nám – múzejníkom – mali byť tak utvrdením správnosti nášho konania, ako aj motivačným činiteľom v našej práci.

Ing. Roman Fečík, viceprezident, Poštová banka, a. s., Bratislava

Vzhľadom na bohatú históriu našej krajiny, či už ako samostatného celku alebo ako súčasť niečoho väčšieho, považujem múzeá za nepostrádateľnú pomôcku pri povinnej výučbe, ale aj pri „dobrovoľnom“ spoznávaní našich koreňov. Pomáhajú nám objasniť jednotlivé udalosti a etapy našich dejín cez historické artefakty nevyčísliteľnej hodnoty, umelecké diela, aj cez jednoduché predmety zachované po našich predkoch.

Vo všeobecnosti ich považujem za akési „zrkadlo ľudstva“. Dá sa z nich vyčítať od samého počiatku, po čom človek túžil, kam smeroval, čoho sa bál, čo obdivoval, ...

Pri rýchlosti, akou dnes postupuje vývoj dopredu, je akékoľvek múzeum skvelým miestom na oddych, obdiv a zamyslenie sa. Lebo len človek, ktorý vie odkiaľ prišiel, vie kam má kráčať...

Doc. PhDr. Dušan Čaplovič, DrSc., poslanec Národnej rady SR, Bratislava

Pýtate sa nielen politika, ale aj bývalého múzejníka, ktorý začínal svoju profesionálnu dráhu, po ukončení vysokoškolského štúdia vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach. Ponimam múzeá ako nezastupiteľné múzejno-dokumentačné, vedecko-výskumné a výchovno-vzdelávacie kultúrne inštitúcie miestneho, re-

Jubileum PhDr. Miroslava Sopoliga, DrSc.

Po rokoch roky akoby dostávali krídla... letia ako divé... A akoby to bolo včera, keď som sa ja, mladý absolvent uchádzajúci sa o prácu v Múzeu ukrajinskej kultúry vo Svidníku ocitol v kancelárii zástupcu riaditeľa. Privítal ma mladý, príjemný človek, s figliarskym úsmevom na tvári, vtedajší zástupca riaditeľa Miroslav Sopoliga. Odvtedy ubehlo „zopár“ liet ...

Jubilant sa narodil 26. marca 1946 vo Svidníku. Študoval na FF UPJŠ v Prešove odbor dejepis – ukrajinský jazyk a literatúra. Po skončení štúdia (1967) nastúpil do Múzea ukrajinskej kultúry (dnes SNM-Múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry, MURK) ako odborný pracovník oddelenia národopisu. Jeho doménou sa stal výskum ľudovej architektúry a bývania Ukrajincov východného Slovenska. V 60.-70. rokoch terénnym výskumom všetkých rusínsko-ukrajinských obcí východného Slovenska získal bohatý etnografický materiál, ktorý tvorí základ múzejných zbierok. V roku 1976 vyšla jeho prvá publikácia *Ľudová architektúra východného Slovenska* (Prešov, 132 s.). Ako vedúci pracovník múzea (od roku 1972) zodpovedal za výstavbu národopisej expozície v prírode, rozprestierajúcej sa na ploche 11 ha. Je aj autorom jej ideového zámeru a celého projektu, ktorý oponovali poprední slovenskí etnológovia – J. Podolák, J. Mjartan a Š. Mruškovič. Expozícia s takmer 50 pamiatkami ľudového staviteľstva patrí aj dnes k najkrajším a najatraktívnejším na Slovensku.

Bohaté poznatky z výskumov uplatnil M. Sopoliga pri tvorbe rigoróznejšej i kan-

GRATULUJEME

V prvom štvrťroku 2006 oslavujú významné životné jubileá títo pracovníci múzeí na Slovensku:

- Štefan Bukovský • 20. 2.
- Katarína Hriňová • 11. 1.
- Tibor Humeňanský • 12. 3.
- PhDr. Eva Králiková • 22. 8.
- Anna Paločková • 26. 2.
- PhDr. Róbert Pollák • 20. 2.
- Katarína Hriňová • 11. 1.
- Ivan Poplavský • 14. 3.
- Mgr. Mária Semjanová • 4. 1.
- PhDr. Miroslav Sopoliga, DrSc. • 26. 3.
- PhDr. Elena Studeníková, CSc. • 30. 3.
- Mgr. Zlata Troligová • 13. 1.

Všetkým im srdečne blahoželáme, želáme im veľa pracovných úspechov a do osobného života veľa zdravia a šťastia
Redakcia MÚZEA

didátskej práce v rokoch 1978–9. Na základe úspešnej obhajoby dizertačnej práce *Ľudové obydlie Ukrajincov východného Slovenska* pred špecializovanou vedeckou radou Národnej akadémie vied Ukrajiny v roku 1993 bol mu udelený vedecký titul doktor historických vied.

V monografii *Ľudové obydlie Ukrajincov východného Slovenska* (Narodne žytlo ukrajinciv Schidnoji Slovaččyny, Prešov 1983, 388 s.) dôkladne analyzuje problematiku ľudového obydlia a bývania z aspektu prírodno-klimatických, sociálno-ekonomických a kultúrno-etnických vplyvov. Práca je aj hlbokým prienikom do ľudového staviteľstva a bývania v kontexte obradovom a je prvou, doposiaľ neprekonanou syntetickou prácou svojho druhu v tejto časti Karpát.

M. Sopoliga sa aktívne zapojil aj do záchranných výskumov pri výstavbe vodnej nádrže Starina v siedmich zátopových ukrajinsko-rusínskych lokalitách Hornej Cirochy. Materiály z výskumov spracoval pri tvorbe kolektívnych monografií ako napr. *Horná Cirocha, Etnografický výskum zátopovej oblasti Hornej Cirochy v okrese Humenné; Vedeckom zborníku MUK vo Svidníku č. 9.* a pod.

Populárna dvojazyčná slovensko-ukrajinská publikácia *Perly ľudovej architektúry* (Prešov 1995, 127 s.) približuje ori-

ginalitu a technicko-umelecké stvárnenie drevených kostolíkov SV Slovenska.

Začiatkom 80. rokov 20. storočia sa M. Sopoliga zaslúžil o sprístupnenie Galérie Dezidera Millyho ako jednej z expozícií MUK vo Svidníku, otvorenej v roku 1983. Po roku 1985 sa stal tvorcom a hlavným koordinátorom novej stálej expozície múzea, sprístupnenej v júni 1991.

Rozsiahle sú aj vedecko-organizačné aktivity jubilanta. Ako člen Medzinárodnej komisie pre štúdium ľudovej kultúry v Karpatách a na Balkáne (MKK-KB) aktívne pracuje v subkomisii pre výskum ľudového staviteľstva. Jeho zásluhou sa niekoľko podujatí, organizovaných komisiou, uskutočnilo vo Svidníku (1976, 1981, 1983). Spolupracoval aj na Etnografickom atlase Slovenska (1990) a Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska (1995), vystupoval na medzinárodných konferenciách v Poľsku, Maďarsku, Česku, Ukrajine, Srbsku, Fínsku, Rumunsku, Kanade a USA. Aktívne participuje na podujatiach s medzinárodnou účasťou, ktoré organizuje SNM-MURK pri príležitosti tradičných Slávností kultúry Rusínov-Ukrajincov SR. V roku 2006 spoluorganizuje medzinárodnú vedeckú konferenciu Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti histórie, kultúry a jazyka. Pripravoval aj Valné zhromaždenie Slovenskej národopisnej spoločnosti SAV a vedeckej konferencie v MURK v roku 2002.

M. Sopoliga sa venuje aj výskumu spôsobu života ukrajinského-rusínskeho etnika na východnom Slovensku – tradičné zamestnanie obyvateľstva, ľudový odev, ľudová strava a kultové stavby v kontexte s inými prejavmi ľudovej kultúry a umenia. Svoju erudíciu, dlhoročné výskumy a bohatstvo poznatkov uplatnil v monografii Tradície hmotnej kultúry Ukrajincov na Slovensku, ktorá je prvou etnologickou syntézou svojho druhu na Slovensku. Vedecké dielo M. Sopoligu tvorí osem knižných publikácií, 25 kníh v spoluautorstve, stovky štúdií, článkov, recenzí, odborných posudkov, správ, redigovanie 9. ročníkov Vedeckého zborníka MURK (č. 15–22), je spoluautorom štyri dokumentárnych filmov o histórii a kultúre Ukrajincov východného Slovenska a pod.

Miroslav Sopoliga je človek principiálny a otvorený, neustupujúci od vytýčeného cieľa a s plným nasadením a húževnatosťou prekonávajúci aj neprekonateľné prekážky, ktoré by iných s menej pevným charakterom a presvedčením odradili. Dôsledne obhajuje zachovanie názvu a ná-

rodnostnej profilácie múzea, a zároveň na základe vedeckých poznatkov z histórie a etnológie argumentačne dokazuje etnickú jednotu rusínsko-ukrajinského obyvateľstva v Karpatoch. Ako dlhoročný člen Rady vlády SR pre národnostné menšiny (1991–1998) sa usiloval o dôsledné a principiálne riešenie týchto problémov.

Tohto roku SNM-MURK vo Svidníku dovŕši aj 50. výročie založenia. M. Sopoliga v ňom pracuje takmer 40 rokov a už 20 rokov stojí na čele múzea ako jeho riaditeľ. Jeho odborná erudícia, organizačná a riadiaca práca uznávaného odborníka, múzejníka a etnológa, s kontaktmi v mnohých krajinách sveta prispela k rastu kvality práce múzea. M. Sopoliga je jednou z najvýznamnejších osobností, ktoré vytvárali charakter a obraz múzea. Múzeum pod jeho vedením nadobudlo európsku rezonanciu, začlenilo sa do múzejnej siete SR. Za vedeckú, publikačnú a kultúrno-výchovnú múzejnú a muzeologickú prácu boli mu udelené mnohé ocenenia – napr. ministra kultúry SR, Zväzu múzeí na Slovensku, Národopisnej spoločnosti Slovenska, Slovenského literárneho fondu, Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR, krajských, okresných a mestských úradov. Je laureátom ocenenia P. P. Čubynského a v roku 1994 dostal vyznamenanie – rad „Česť Sláva Práca“ medzinárodného akademického ratingu popularnosti Zlatá Fortúna (International Academic Rating of Popularity „Golden Fortuna“). Jeho meno je aj na stránkach encyklopedických publikácií ako Lidová architektúra Československa, Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, Vlastivedný slovník Rusínov-Ukrajincov Slovenska, v ukrajinských encyklopédiách USA a Kanady. Jeho energia je zameraná na udržiavanie dobrého spolunažívania, vzájomného porozumenia a tolerance medzi Slovákami a národnostnými menšinami v SR. Takýmto cieľom slúži aj projekt Múzea a etniká na Slovensku, na ktorom participuje aj SNM-MURK vo Svidníku už takmer 10 rokov. Miroslav Sopoliga bol aj hlavným garantom medzinárodných vedeckých konferencií Múzejná prezentácia národnostných menšín na Slovensku a Tradície ľudového staviteľstva a bývania na Slovensku.

Čo povedať na záver? Otož, dorohy Myroslave, kripkoho zdorovja, bahato ščaslyvych rokiv, rodynnoho spokoju, profesijných uspiciv, tvorčoji nasnahy i Hospodňoho blahosveňňa na mnohaja i blahaja lit!

JOZEF VARCHOL

gionálneho a národného charakteru. Majú svoje dôležité postavenie v oblasti uchovávaní a rozvíjania kultúrneho dedičstva, ktoré má nielen národný, ale aj internárodný charakter. Múzea patria do základnej štruktúry kultúrnych ustanovizní občanov, národa a štátu. Majú svoj výrazný podiel pri prehľbovaní poznatkov o našej minulosti až do prítomnosti, o živej a neživej prírode, o kultúrnych, technických, umelecko-priemyselných pamiatkach, o každodennom živote človeka, komunity, národa a spoločenstva, prírode a prírodných zmenách a pod. Dokumentuje, rekonštruje, ochraňuje a prezentuje hnutelné pamiatky – kultúrne dedičstvo, ale aj nehmotné kultúrne dedičstvo. Múzea sú rozsiahlou databázou histórie a prírody našej krajiny, slovenského národa a národností, ktoré žili a žijú na našom území, sú názornou školou, časťou učebníc našich škôl a ďalších vzdelávacích inštitúcií. Existencia múzeí, ich podpora zo strany štátu, samosprávy a neštátnych sponzorov, je úctou k minulosti a súčasne prejavom našej vzdelanosti a kultúrnosti.

Univ. prof. Eva Kollárová, *Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica*

Na čo sú nám múzea?: Je to cestička vedúca ku krásne múdrosti, ale aj za múdrosťou krásy.

Vždy som rada po tej cestičke chodila: sama ako študentka, potom so svojimi stredoškôlkami (a videla som, ako práve na nej rástli) a aj teraz s poslucháčmi rusistiky či európskych kultúrnych štúdií. Múzea, galérie nám poskytujú zážitkovú informáciu, vezmú si nás do svojho interiérového náručia spontánne a prirodzene, pôsobia všetkým – a niet v nich maličkosť. Možno práve tie drobnosti a drobnôstky sa najviac prihovárajú a dotýkajú toho najsúkromnejšieho v nás. Sú našim spoločným i celkom súkromným bohatstvom. Mám ich rada.

ng. Mária Krištofičová, *predsedníčka, Slovenský odborový zväz kultúry a spoločenských organizácií, Bratislava*

Na čo sú nám múzea?: Národ, ktorý zabudne spievať svoje ľudové piesne je vlastne mŕtvy. To iste platí aj pre národ, ktorý nedokáže zachovať, sprístupniť a ukázať ďalším generáciám hmatateľné artefakty múdrosti a šikovnosti svojich predkov.

M Ú Z E U M

1/2006 ROČNÍK LII

Metodický, študijný a informačný materiál pre pracovníkov múzeí a galérií

Guidance, information and study review for museum and art gallery workers

Vychádza štvrtročne s finančným príspevkom Ministerstva kultúry SR

Quarterly review, published with financial support of the Ministry of Culture of the Slovak Republic

Vydáva Slovenské národné múzeum v Bratislave a Zväz múzeí na Slovensku

Edited by the Slovak National Museum and the Museum Association in Slovakia

Redakcia a administrácia**Correspondence and Subscription Address**

Slovenské národné múzeum, Časopis MÚZEUM
Žižkova 18, P.O. Box 13, 810 06 Bratislava 16
Telefón: + 421 2 592 072 19
e-mail: public@snm.sk, poduselova@snm.sk
chorvathova@snm.sk

Redakčná rada – Editorial Board

PhDr. Marianna Janoštinová, PhDr. Marta Janovičková, RNDr. Ján Kautman, PhDr. Eva Králiková
PhDr. Eva Luptáková, PhDr. Gabriela Podušelová,
PhDr. Róbert Pollák, Mgr. Branislav Rezník, RNDr. Eva Sitášová, CSC., PhDr. Jarmila Strelková, CSC.
PhDr. Katarína Tomčíková, PhDr. Iveta Zuskinová

Zodpovedný redaktor – Editor –in-Chief

PhDr. Gabriela Podušelová

Výkonná redaktorka – Managing Editor

PhDr. Lubica Chorváthová

Grafická úprava a sadzba – Design and Typesetting/Layout

Clara Design Studio

Tajomníčka redakcie – Assistant of Editor

Gizela Bendeová

Tlač – Printed by

Tlačiareň TYPOCOL, Prievozská 38, 827 16 Bratislava

Cena 1 čísla: 40,- Sk

Ročné predplatné: 160,- Sk + poštovné

Yearly Subscription: 160,- SK + Postal Fee

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú

Registračné číslo: MK SR 1739/75

ISSN 0027-5263

© Slovenské národné múzeum, Bratislava

© The Slovak National Museum Bratislava

Autorské práva vyhradené. Rozmnožovanie textu, fotografií, peroviek a hocikajkých údajov v elektronickej podobe len s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

Na 1. strane obálky – Front Cover:

Pohľad na hrad Lubovňa – sídlo Lubovnianskeho múzea z východnej strany.

The Castle Lubovňa, the residence of the Lubovňa Regional Museum as seen from the East.

Na 4. strane obálky – Back Cover:

Nástenná maľba v Kapitulnej sieni v Červenom Kláštore.

Wall painting in the Capitula Hall in the Camaldulian Monastery of Červený Kláštor.

**ODBORNÉ MÚZEJNÉ ČINNOSTI
PROFESSIONAL MUSEUM ACTIVITIES**

1

Elena Kurincová: Múzejná dokumentácia X. Vsesokolského sletu a obrany republiky
Elena Kurincová: Museum documentation of the 10th National Sokol Rally and the Defence of the First Czechoslovak Republic

5

Lucia Miklasová: Autorské práva a múzeum
Lucia Miklasová: Authors' law and museum work

**MÚZEJNÁ KOMUNIKÁCIA
MUSEUM COMMUNICATION**

10

Branislav Rezník: Ako udržať múzeum nad vodou – britský návod
Branislav Rezník: Sustainable museum

13

Marianna Janoštinová: Výročná medzinárodná konferencia ICOM-CECA u nás – v Banskej Štiavnici

Marianna Janoštinová: Annual International ICOM-CECA Conference in Banská Štiavnica, Slovakia

14

Rezolúcia · Resolution

15

Iveta Zuskinová: XXII. Konferencia Asociácie európskych múzeí v prírode
Iveta Zuskinová: The XXIInd Conference of the European Open Air Museums Association

16

Soňa Žabková: Manažment a marketing v múzeách – dva semináre na aktuálnu tému
Soňa Žabková: Management and marketing in museums – two seminars on vital topic

17

Lubomír Kianička: Výskum a prezentácia literárnomúzejných zbierok

ROZHLADY • SURVEY

18

Sidónia Alkaff: Múzeá v Amsterdame
Sidónia Alkaff: Museums in Amsterdam

21

František Šebek: Východočeské múzeum v Pardubicích – 125 let trvání a proměny posledního desetiletí

František Šebek: The East Bohemian Museum in Pardubice after 125 years of existence and its changes in the last decade

Z HISTÓRIE • FROM THE HISTORY

24

Monika Pavelčíková: Lubovnianske múzeum päťdesiatročné

Monika Pavelčíková: The Museum in Stará Lubovňa fifty years old

**NOVÉ EXPOZÍCIE
NEW PERMANENT EXPOSITIONS**

30

Mária Felberová: Nová národopisná expozícia krajského múzea v Prešove

Mária Felberová: New ethnographic exhibition in the Prešov Regional Museum

VÝSTAVY • EXPOSITIONS

32

Katarína Hallonová: Drotári v dielach umelcov

33

Miroslava Sandtnerová: O ľudovej hudbe v malokarpatskom regióne

34

Elena Beňušová: Vianoce na Orave

35

Eva Sitášová – Miroslav Fulín: Bodvianska pahorkatina, klenot pohraničia

35

Lubica Chorváthová: Unikátna dvojjvýstava

37

Lubomír Podušel: Róbert Hromec – Dimenzie maľby

39

Z výstavnej činnosti múzeí a galérií

INFORMÁCIE • INFORMATION

40

-ur-: Deviaty ročník seminára Etnograf v múzeu

41

Želmíra Šípková: 15. Valné zhromaždenie ZMS

42

Antónia Antalíková: Furaja v zozname UNESCO

43

Marta Janovičková: Fórum konzervátora

44

-ac-: NOSTALGIA Expo 2005

Z LITERATÚRY • BOOK REVIEWS

45

V. T.: T. Štefanovičová, Dóm sv. Martina v Bratislave

PERSONÁLIE • PERSONAL DATA

46

Gratulujeme...

46

Jozef Varchol: Jubileum PhDr. Miroslava Sopoligu, DrSc.

46–47

Načo sú nám múzeá? (Anketa)